

11 сакавіка 1994 г.

№ 10 (3732)

Кошт 50 руб.

ТАЛПЕРАНТНАСЦЬ: ПУНКТ ГЛЕДЖАННЯ

Генадзь ПРАНЕВІЧ: «На жаль, састарэлыя перажыткі нявольніцкай беларускай ментальнасці адгукаюцца і ў сённяшняй Беларусі, што ступіла на шлях будаўніцтва ўласнай, суверэннай дзяржавы».

5, 12

КОНІ

Апавяданне
Марыі ВАЙЦЯШОНАК

8-9

КРЫК АДЧАЮ І БОЛЮ

Аляксей САЛАМОНАЎ: «Любы народ, у тым ліку, вядома, і беларускі, павінен ведаць сваю гісторыю, сваё мінулае. Каб ведаць, хто ён такі, і планаваць будучыню з улікам свайго менталітэту».

12

КАРСКІ — ДЗЯДЗЬКА КАРСКАГА

Апанас ЦЫХУН: «Імя Івана Ануфрыевіча Карскага павінна быць увекавечана так, як і імя яго пляменніка, заснавальніка беларускага мовазнаўства і філалогіі Яўхіма Фёдаравіча Карскага... Але імя яго забыта, яно не значыцца ні ў БелСЭ, ні ў ЭліМБеле...»

13

FAMILIA

Калі ў дачыненні да творцаў гавораць «сям'я», дык часцей за ўсё маецца на ўвазе пераемнасць традыцый і стыльвае адзінства. Сапраўды, у работах Арлена, Ігара і Тодара Кашкурэвічаў ёсць нешта агульнае, ды, разам з тым, кожны з названых мастакоў — асоба арыгінальная, на іншых не падобная.

Прадстаўляць старэйшага з сям'і, Арлена Міхайлавіча, вялікай патрэбы няма. Больш за трыццаць год ніводзін сур'ёзны дослед, ніводзін аналітычны артыкул па беларускай графіцы не абыходзіцца без згадкі пра гэтага знанага майстра. Адна з вяршыняў ягонай творчасці — ілюстрацыі да «Фаўста» атрымалі прызнанне на радзіме Гётэ, у Германіі. Нямецкія крытыкі і мастацтвазнаўцы называюць іх у ліку лепшых сучасных інтэрпрэтацый вобразаў свайго нацыянальнага генія. Еўрапейскі кантэкст, нацыянальная адметнасць /без этнаграфічнай прасталінейнасці/ — вось што і сёння вызначае творчае аблічча Арлена Кашкурэвіча.

Метафарычнасць і містыцызм старэйшага Кашкурэвіча своеасабліва трансфармаваны ў работах ягоных сыноў. Тодар яшчэ прытрымліваецца фігуратывнасці, а Ігар знайшоў сябе ў абстрагаваных формах. Знайшоў — можа, і не зусім дакладна. Абодва маладыя мастакі сёння шмат эксперыментуюць — з тэхнікай, з фармальнай пабудовай аркуша і палатна, з выразнымі сродкамі. Выстава жывалісу і графікі «Familia», якая адбылася на пачатку года, дазваляе сцвярджаць: ёсць выяўленчая культура, ёсць жаданне ісці сваім шляхам.

Сёння ўжо няма «адзіна правільнага» погляду на свет. Для кагосьці са старэйшага пакалення — гэта трагедыя. Але толькі не для таго, хто слухаўся сэрца, а не начальства. Хацелася б, каб унутраная свабода і пачуццё адказнасці перад глядачом, заўжды ўласцівыя Арлену Міхайлавічу, сталі б вызначальнымі і для Ігара і Тодара Кашкурэвічаў. А ўжо ў якіх стыльвых формах мастак сябе рэалізуе — асабіста справа майстра.

В. БОГУШ

СПАЧАТКУ — ПАРЛАМЕНТ, ПОТЫМ — ПРЭЗІДЭНТ

Вернецца беларускі парламент з чарговых вакацыяў і прыме Канстытуцыю Рэспублікі Беларусь. Гэты дзень будзе абвешчаны нацыянальным святам, а мы з вамі /дзякуй Вярхоўнаму Савету і ўраду/ атрымаем у дадатак да існуючых яшчэ адзін выхадны дзень.

са. Бо сённяшня ўлада жыве па прынцыпе «пасля нас — хоць па-топ!» А хто захоча мяняць камфартбельны катэдж на пакой з закратаванымі акенцамі?

Таму, мяркую, у выпадку паразы на прэзідэнцкіх выбарах, наменклатура проста абвешчаць вынікі выбараў неспраўдлівымі. Вопыт ёсць: прыгадаем, як улады праігнаравалі волевыяўленне амаль паўмільёна грамадзян Беларусі, якія выказаліся за правядзенне рэферэндуму аб недаверы Вярхоўнаму Савету і дэ-тэрмінаванні выбарах. Спідар Булахаў /яму звыкла/ падвядзе пад чарговы «прыволь» юрыдычную базу, а «дзяржсакратар» спідар Данілаў, беручы да ўвагі наш удзел у «калектыўнай без-опаснасці», пакліча на Беларусь «войска Садружнасці» пад выглядам «абароны сацыяльнай стабільнасці і прадукцыйнасці магчымых правакацый з боку нацыяналі-экстрэмістаў». Фармулёўка, можа, будзе крыху іншай, але змест той жа — акупацыя Беларусі расійскімі войскамі.

Так што выбары прэзідэнта пры гэтым урадзе і гэтым Вярхоўным Савета могуць наблізіць нас не да дэмакратыі, а падвешці да дыктатуры і да страты сённяшняй Саўмін і ВС, гэтыя выбары — акцыя для нашай дзяржаўнасці небяспечная. Дбаючы пра дзяржаву і народ, выбары прэзідэнта можна ладзіць толькі пасля абрання новага парламента і, у сваю чаргу, фарміравання новага ўрада. Жылі мы без прэзідэнта колькі год, пражывём і колькі ме-сяцаў.

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

Прэзідэнцкая кампанія на Беларусі пачалася задоўга да таго, як Вярхоўны Савет зацвердзіў сам Інстытут прэзідэнцтва. З прыцэлам на будучыя выбары прэм'ер-міністр дэманстраваў напярэдадні 23 лютага сваю прыязнасць да ветэранаў Узброеных Сіл СССР і прамаскоўскі настроеных афіцэраў Узброеных Сіл Беларусі, хадзіў напярэдадні Дня міліцыі на ўрачысты сход да міліцыянтаў, сустракаўся напярэдадні 8 сакавіка са спецыяльна адабранымі для гэтай імпрэзы жанчынамі. Аналагічную сустрэчу з жанчынамі меў і сп. Грыб.

Натхнёныя абяцаннямі прэм'ера і Старшыні ВС аб светлай будучыні ў прэзідэнцкай рэспубліцы Беларусі ў складзе расійскай рублёвай зоны, жанчыны выйшлі 8 сакавіка на мітынг ля Дома ўрада патрабаваць хутчэйшага «аб'яднання» грашовых сістэм, далучэння Беларусі да Расійскай Федэрацыі, аднаўлення СССР. Выйшлі пад чырвонымі савецкімі і чырвона-зялёнымі БССР/аўскімі сцягамі. Мабыць, праўду кажуць, што жаночая памяць кароткая. Забыліся цёткі, як праводзілі сыноў на афганскую вайну? А мо на плошчы былі тыя, каго «інтэрнацыянальны долг» не датычыў, хто і цяпер спадзяецца, што расплачвацца за расійскую нафту будуць чужыя дзеці?

ГЖЭЧНАСЦЬ ТЫДНЯ

Міністэрства інфармацыі РБ на чале з А. Бутэвічам наладзіла святочны прыём у гонар жанчын — прадстаўніц сродкаў масавай інфармацыі. Журналісткі былі прыемна ўражаны, а некаторыя нават расчулены праяваю такой увагі. Падараваныя ружы і сувеніры, а таксама гжэчнасць гаспадароў канчаткова пакарылі жаночыя сэрцы. Відавочна, што крытыкі ў адрас вышэйзгаданага міністэрства ў друку будзе яшчэ меней...

ЗАЯВА ТЫДНЯ

Апошнім часам некаторыя народныя судзі Беларусі пачалі скарыстоўваць у судовай практыцы міжнародныя нормы, не адаптаваныя ў наша нацыянальнае заканадаўства. Па скаргах абвінавачаных і іх адвакатаў адмяняецца такая мера стрымання, як арышт. Пратэсты пракурораў ігнаруюцца. У сувязі з гэтым калегія Пракуратуры РБ выступіла з заявай, адзначаючы, што такая практыка апераджае нарматворчы працэс. Тое, што Беларусь далучылася да міжнародных пагадненняў, у прыватнасці, да Пакта аб грамадзянскіх і палітычных правах /ратыфікаваны Беларуссю яшчэ ў 1973 годзе/, справа добрая. Але чаму дагэтуль нацыянальнае заканадаўства не прыведзена ў адпаведнасць з міжнароднымі нормама? Прычынамі за савецкім часам да двайной маралі і двайной бухгалтэрыі і маем тую ж практыку ў суверэннай Беларусі. У дадзеным выпадку пракуратура — крайняя.

ВЫКРЫЦЦЁ ТЫДНЯ

Пасля адклікання з пасады Станіслава Шушкевіча старшыня «антымафіэзнай» камісіі Аляксандр Лукашэнка ўзяў на сябе павышаныя абавязальствы і паабяцаў выкрыць яшчэ не меней двух дзесяткаў высокапастаўленых асоб. Днямі ён заявіў, што план перавыкананы. 15 сакавіка ён мае намер выступіць на сесіі і абнародаваць спіс з прыкладна 50 асоб, па якіх быццам бы плача турма. Не разумее сп. Лукашэнка намёкаў. Сказалі ж яму старэйшыя таварышы, што з мафіяй на Беларусі пакончана, а ён усё пра сваё... Ці не на сваю галаву ўгадала наменклатура Лукашэнка?

ЗДЗЕЛКА ТЫДНЯ

Урад Беларусі ўнёс на ратыфікацыю ў Вярхоўны Савет пагадненне аб перадачы «Белтрансгаза» расійскаму акцыянернаму таварыству «Газпром». Зямля пад аб'ектамі «Белтрансгаза» перадаецца Расіі ў арэнду на 99 гадоў... Рэспубліка Беларусь гарантуе, што маёмасць, якая перадаецца ў выніку пагаднення, інвестыцыі РАТ «Газпром», якія будуць ажыццяўляцца на тэрыторыі рэспублікі, не падлягаюць канфіскацыі, нацыяналізацыі і рэквізіцыі. Рэспубліка Беларусь гарантуе таксама свабодны транзіт расійскага прыроднага газу на экспарт. Па падліках старшыні Камісіі ВС па эканамічнай рэформе дэпутата Леаніда Козіка, Беларусь у выніку гэтага пагаднення /калі яно будзе ратыфікавана/ атрымае толькі 0,5 працэнта акцый «Газпрома». Кошт усіх газправодаў і перапампоўваючых станцый «Белтрансгазу» саўмінаўскімі і маскоўскімі экспертамі ацэнены ў 1,2 мільярды рублёў. У той час як больш каштуе метал, з якога выраблены трубы. На думку Л. Козіка, усё гэта можа скончыцца тым, што Беларусь будзе вымушана прадаць Расіі сваю частку акцый, і тады ўжо Расія будзе гнаць свой газ на Захад бясплатна.

БЕСТСЕЛЕР ТЫДНЯ

У час сесіі Вярхоўнага Савета ў парламенцкім фае працуе перасоўная кнігарня. Найбольшым попытам сярод дэпутатаў карыстаецца кніжка з «карцічкамі» пад назвай «Сексология. Энциклопедический справочник». Кошт — 25 тысяч рублёў.

ПЕРАВЫТВОРЧАСЦЬ ТЫДНЯ

За апошнія два-тры гады падвоілася колькасць генералаў у расійскім войску. Толькі пры Генштабе і Міністэрстве абароны Расіі цяпер налічваецца на забеспячэнні 1700 генеральскіх чыноў. А нам якая справа? А такая, што пры шчыльных ваенна-палітычных стасунках Расіі і Беларусі іхніх генералаў хутка пачнуць камандзіраваць «на ўзмацненне» Беларускага войска. А прасцей кажучы, у Беларусь «на кормленне». Адначасова з краін Садружнасці ў Расійскае войска перацягваюцца больш высокай зарплатай высокакласныя вайсковыя спецыялісты. У тым ліку і з Беларусі.

«НЕПАРАЗУМЕННЕ» ТЫДНЯ

Насуперак папярэднім дамоўленасцям і заявам, Міністэрства замежных спраў Расіі заявіла: Расія не брала на сябе абавязкаў вывесці войскі з Эстоніі да 31 жніўня. МЗС Эстоніі тут жа папярэдзіла: калі Расія адмовіцца выконваць узгоднены раней тэрмін, Эстонія і разледзіць пытанне аб мэтазгоднасці далейшых перамоваў /а значыць, і добрасуседскіх стасункаў/ з Расіяй. Расія ўзявае пытанне аб вывадзе войскаў з пытаннем правоў чалавека /рускамоўнага/ у Эстоніі і трактуе прысутнасць сваіх вайсковых кантынгентаў як гаранты рэалізацыі гэтых правоў. Эстонія ж лічыць такі стыль паводзін расійскай дыпламатыі ўмяшаннем у свае ўнутраныя справы. Ёсць над чым задумацца і нам у гэтай сітуацыі.

ВЫЛУЧЭННЕ ТЫДНЯ

7 сакавіка па запрашэнні мясцовай філіі БСДГ Станіслаў Шушкевіч наведаў Гародню. У Доме культуры хімікаў адбылася сустрэча з гарадзенцамі. Па выніках сустрэчы была прынята рэзалюцыя, адзін з пунктаў якой — прасіць Шушкевіча даць згоду на вылучэнне сваёй кандыдатуры на мяркуючых прэзідэнцкіх выбарах.

Тое, што Канстытуцыя будзе прынята менавіта гэтым Вярхоўным Саветам, — рэч, на першы погляд, амаль неверагодная. Бо мы ўжо забыліся, калі ў авальнай зале быў кворум. Народныя дэпутаты, здаецца, дагэтуль /прынамсі, большасць з іх/ не ўцямілі, што азначае замежнае слова «рэгламент». І ўвогуле, усе гады, што прайшлі з часу абрання гэтага ВС мы былі сведкамі не працы парламента, а ягонай вучобы. Кожнае пасяджэнне ператваралася ў палітычны «лікбез» для дарослых дзядзькоў і пакуты для журналістаў, якія былі вымушаны на гэта глядзець і пра гэта пісаць.

Ці то Беларусь — краіна парадоксаў, ці то час такі «смешны». Выканаўчая ўлада /Саўмін/, якая, здавалася б, кроку не можа ступіць, не звернушы яго з існуючым заканадаўствам, робіць што хоча. А заканадаўчая ўлада /Вярхоўны Савет/, які нібыта і валодае адноснай палітычнай воляй, досыць часта вымушаны рабіць тое, што ніяк не стасуецца ні з ягонымі менталітэтам, ні з ягонымі памкненнямі.

Не хацелі прымаць Дэкларацыю аб суверэнітэце — прынялі. Не хацелі надаваць ёй статус канстытуцыйнага закона — галасавалі «за». Марылі застацца ў Савецкім Саюзе — ратыфікавалі Віскулёўскія пагадненні. Не хочуць яны ніякай канстытуцыі, акрамя БССР/аўскай, — а вось-вось прымуць Канстытуцыю Рэспублікі Беларусь.

Што прымушае іх дзейнічаць так? У тым і парадокс, што яны не маюць іншай магчымасці забяспечыць свае асабістыя інтарэсы. У свой час юрыдычнай незалежнасцю Беларусі яны абараняліся ад непрадказальнасці і ваяўнічага антыкамунізму расійскага лідэра Барыса Ельцына. Улюбёныя ў СССР, яны, тым не менш, надалі сілу закона факту дэмантажы СССР, бо асноўную ролю ў гэтай акцыі выконвала Расія, і яны спадзяваліся, што Расія ў асобе Ельцына не забудзе гэтай паслугі ВС Беларусі, а значыць, і іх асабіста.

Як у Савецкім Саюзе прынялі новую канстытуцыю дзеля аднаго новага артыкула — аб кіруючай ролі КПСС, так і зараз у незалежнай Беларусі усё гэта робіцца дзеля адной мэты — падвядзення заканадаўчай базы пад інстытут прэзідэнцтва. Прэзідэнт ад наменклатуры дасць ім тое, што яны яшчэ не паспелі альбо не здолелі ўзяць самі за час свайго дэпутацтва. Абароніць іхнія эканамічныя і палітычныя інтарэсы — сёння і ў перспектыве. Толькі прэзідэнт павінен быць «свой». Кебіч ці які-небудзь Лукашэнка. А калі Шушкевіч? А калі Пазняк? Перамога на выбарах дэмакрата альбо проста прыстойнага чалавека створыць для сённяшняй наменклатуры шмат праблем. Не выключаны і «разбор палётаў» /выраз Пазняка/, а значыць, і азнаямленне ў прысутнасці следчага з пэўнымі артыкуламі Крымінальнага кодэк-

ПЕРАКЛАДЗЕНА Ў ВІЛЬНІ, ВЫДАДЗЕНА Ў ІЗРАІЛІ

Прыемная падзея адбылася нядаўна ў Скарынаўскім цэнтры. Падарунак, які зрабіў Цэнтр пасол Рэспублікі Ізраіль у Беларусі Эліяху Валк, мае значную навуковую і культурную каштоўнасць. Гэта — пераклад пяці кніг Бібліі на старажытнабеларускую мову, ажыццёлены ў Вільні ў першай палавіне XVI стагоддзя. А выдаў яго ў Ізраілі гісторык-славіст Мошэ Альтбаўэр, які даўно цікавіцца беларуска-іўрэйскімі культурнымі сувязямі і марыць наведаць Беларусь. Магчыма, ягонае жаданне спраўдзіцца падчас канферэнцыі «Іўрэйская

культура Беларусі і яе ўзаемадзеянне з іншымі культурама», якая запланавана на май.

— Вільніскі пераклад сведчыць, што ў сваім падзвіжніцтве Скарына быў не адзінока. Наблізіць Святое пісанне да жывой беларускай мовы было імкненнем часу, а самі адраджэнскія працэсы ў XVI стагоддзі былі распаўсюджаны больш, чым нам сёння ўяўляецца, — так пракаментаваў гэтую падзею кіраўнік Цэнтра спідар Адам Мальдзіс.

Фота В. СТРАЛКОЎСКАГА

The Five Biblical Scrolls
in a Sixteenth-Century
Jewish Translation into
Belorussian
(Vilnius Codex 262)
With Introduction and Notes by
MOSHE ALTBÄUER

Printed in 1992
The Vilnius Center of Culture and Education

Адгалоскі

НЕДАРЭЧНАСЦЬ!

Наўменне ці нежаданне пільна ўгледзецца ў падзеі гісторыі, ачысціць іх ад ідэалагічных наліпаў вядзе да цэлага шэрагу недарэчных праяў, якія маюць больш чым дастаткова шанцаў стаць перашкодай у пабудове сапраўды дэмакратычнага грамадства. Год з лішкам назад Міністэрства абароны Беларусі выказала прапанову прызначыць Днём беларускага войска 31 снежня. Штучнасць прывязкі свята да апошняга дня года была да такой ступені відэа-вочнай, што ва ўладных структурах гэта тэма нават і не дыскусавалася.

Але ж сёлета некай раптоўна Прэзідыум Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, улічыўшы «ахайніцтва ветэранаў, ваеннаслужачых, працоўных і Савета Міністраў Беларусі», сваім рашэннем вызначыў 23 лютага як Дзень абаронцаў Айчыны і Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь. У беларускай гісторыі невядома нават і нязначнай падзеі вызваленчага характару, звязанай менавіта з гэтым зімовым днём. Гэта ж не прасочваецца сувязь 23 лютага і з Узброенымі Сіламі краіны. Асабліва доўга гадаць тут не выпадае. Нашы заканадаўцы, доўга не думаючы, перанеслі адзін з міфаў нядаўняе мінуўшчыны на сённяшні дзень Беларусі.

Гістарычныя ж рэаліі сведчаць /і пра гэта гаворана было не раз/, што лакальныя баі пад Нарвай і Псковам не былі колькі-небудзь вызначальнымі на заключным этапе Першай сусветнай вайны. Больш таго, нямецкія войскі працягвалі наступальныя дзеянні ва ўсходнім накірунку і праз некаторы час Расія — менавіта Расія — вымушана была заключыць дастаткова кабальнае Брэсцкае мірнае пагадненне з Германіяй. Менавіта з тае пары Беларусь зведала немалы шэраг падзеяў, «разукрупненій» ды «укрупненій» сваёй тэрыторыі.

Разважаць адносна неадпаведнасці Дня абаронцаў Айчыны і Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь, прызначанага на 23 лютага, з гістарычнымі падзеямі на нашых землях сёння проста бессэнсоўна. Адначасна хіба колькі недарэчнасцей, якія ўзнікаюць па прычыне нежадання ўладных структур успрымаць гісторыю народа як неперапынуты ланцуг узаемаўплывовых і ад гэтага аднолькава значных большых і меншых падзей і фактаў.

І справа нават не ў тым, што 23 лютага роўна пяцьдзесят гадоў таму назад гаўляйтэрам Беларусі Куртам фон Готбергам быў падпісаны загад аб стварэнні Беларускай краёвай абароны, якая мела быць скіравана супраць Чырвонай Арміі і партызанскіх фарміраванняў рознага кшталту. У гэтай сувязі, праўда, неабходна сказаць, што заканадаўчы, прымаючы рашэнні, павінны былі б сувымраць іх не толькі з уласным ідэалагічным імпульсам, але і айчыннымі гістарычнымі рэаліямі.

Ці з-за нязвычайнасці суаднесення 23 лютага з беларускай мінуўшчынай, ці па нейкай іншай прычыне ідэю Дня абароны Айчыны і Узброеных Сіл Беларусі пры першым жа святкаванні падсавала Беларускае радыё. Пасля віншавальных слоў рэдактара Міхася Вяргейчыка аператар, здаецца, сп. Антонава «крутанула» ці не на ўсю дзяржаву песеньку пра «господ офицеров», у якой раз за разам паўтараліся фразы «за Россию и свободу до конца», «офицеры-россияне, пусть свобода воссияет», «позвала их Россия». Каментарыі тут, думаецца, будуць залішнімі.

Нельга не адчуць і недарэчнасць віншавання, якое было адрасавана 23 лютага праз радыёэфір шэрагу ветэранаў апошняй вайны, ваеннаслужачых, увогуле мужчынскай палове насельніцтва Беларусі і воінам-інтэрнацыяналістам. Як ні павароч-

вай, а прывязка вайсковых дзеянняў у далёкіх пясках Бліжняга Усходу, джунглях В'етнама або гарах Афганістана да ідэі абароны Айчыны, калі такой, зразумела ж, лічыць Беларусь, як і да яе Узброеных Сіл можна толькі дарэшту забыўшыся на існаванне ў свеце хаця б каліва логікі.

Нават гэтыя акалічнасці, звязаныя з упершыню праведзеным нядаўна афіцыйна прызначаным святкам, дазваляюць выказацца пра штучнасць прывязкі яго да канкрэтнага лютаўскага дня. Хто і якую Айчыну абараняў у любы з гістарычных перыядаў 23 лютага? Ці прыносяць карысць маладому Беларускаму войску палітызаваныя святыя Савецкай дзяржавы? Пакуль жа застаецца толькі шкадаваць адносна адмысловага гістарычнага досведу беларускіх заканадаўцаў. Іх памяць, падобна, не ў стане пранікнуць у сіваю мінуўшчыну, багата насычаную правамі патрыятызму нашых продкаў, якія, баронячы ад ворагаў сябе, усцерагалі тым самым ад нябыту сваіх нашчадкаў — нас сённяшніх.

Ды што там гісторыя далёкая, калі няўспомненым застаўся і святы для кожнага грамадзяніна краіны пяцідзесяцігадовай даўнасці Дзень вызвалення Беларусі 3 ліпеня. Ці ж не гэта дата як нельга лепш увасабляе ідэю абароны Айчыны? Менавіта ў ліпені 1944 года ў вызваленым Мінску адбыўся знакаміты парад беларускіх партызанаў. І ці не гэты дзень мог бы стаць сімвалам аднаўлення патрыятычных сіл дзяржавы дзеля яе будучыні, што мела б значэнне і ў справе выхавання беларускіх вайскоўцаў, сённяшніх гарантаў незалежнасці Беларусі?

Ігар ЧАРНЯЎСКИ,
народны дэпутат Мінгарсавета

Надзённас

ТРЫ ВЕРШЫ

• Вепер вухам трэцца аб страху
І гудзіць, як ракавіна, гмах.
Мне здаецца, што бягу, бягу
І спыніцца не магу ніяк,

Аж пакуль варожая страла
Не прапаліць сэрца назаўжды.
Беларусь! Усё, што я магла,
Я ўкладала ў гэтыя гады.

Ты ж ізноў атруцілае віно
Хочаш піць — а сэрца б'ецца ледзь...
...Бог заслоны апуніць — даўно
Гэткіх драм не хоча ён глядзець...

ЧАРНОБЫЛЬ

Хата. Стогадовы дуб. Крыніца.
І буслы, зліццелья здала.
«Чалавек, дазволь нам пасяліцца.
Наймільей нам гэтая зямля».

Расчынялі дзюбкі буслыняты.
Адпаўзалі гады у лаўжы.

І кружылі радасна над хатай
Як заслон, два белыя крыжы.

...Моц набрала лета сакаўное.
Сонца, як расплаўленая ртуць.
Толькі дзеці хворыя абое,
Ад гнязда ніяк не адлятуць.

«Я знарок вам не скажаў пра пашу,
Дзе атручанае ўсё навек.
Як і я, загінуў дзеці вапы».
І смеяцца злосна Чалавек.

І буслісе пасівелай сніцца
Вешчы сон — ахоўні позні знак:
Мёртваю вадой бруіць крыніца,
І стаіць ля хаты Ваўкалак.

• Над парасткам,
безабаронна-юным
Зноў грутаню таронкія круці.
І цагнуць мержыкі
з сатлельных трунаў
Як саваны, чырвоныя сцягі...

Гімна

ЯК НАБАТНЫ ЗВОН

Кожны з твораў, што ўдзельнічаў у конкурсе на права стаць Дзяржаўным гімнам Рэспублікі Беларусь, цікавы па-свойму, але найперш за ўсё толькі як тэкст песні ці мелодыя. І што ніводзін з іх не «выцягнуў» на статус Дзяржаўнага гімна, думаю, ёсць у гэтым вялікая праўда. Краіна наша апынулася ў незвычайным становішчы, якога не маглі прадбачыць ні паэты, ні кампазітары тых твораў, што прапануюцца ў якасці гімна. Патрэбны новыя падыходы з улікам рэалій сённяшняга жыцця.

Каб прырода надзяліла мяне пэўным талентам, я б у тэкце песні-гімна абавязкова ўжыў словы: Незалежнасць /Суверэнітэт/, Адраджэнне, Мова і Чарнобыль, бо доўга будучы хваляваць нас, вызначаць лёс Беларусі, трэба помніць заўжды, што нас акаляюць тры вялікія па колькасці славянскія народы з больш высокай ступенню нацыянальна-дзяржаўнай і этнічнай самасвядомасці, са значна лепш захаванай нацыянальнай асновай культуры. Калі на дзяржаўным узроўні не кілапаціцца пра Суверэнітэт, Адраджэнне, Мову беларускай нацыі, стыхійныя, неарганізаваныя кантакты з гэтымі блізкароднаснымі ў духоўным плане народамі непазбежна будуць весці да яе культурна-моўнай асіміляцыі, ад якой рука падзе і да поўнай страты незалежнасці. Таму сваім слоўным зместам Дзяржаўны гімн павінен, як набатны звон, клікаць беларусаў да

згуртавання, нацыянальнай кансалідацыі. Толькі ўдумаўшыся, як удала выконваў сацыяльны заказ бальшавіцкай партыі наш папярэдні Дзяржаўны гімн, маючы такія гучныя выразы: «Мы — беларусы з братняю Руссю», «Нас аб'яднала Леніна імя. Партыя к Шчасцю вядзе...», «У братнім саюзе... Вечна мы будзем», «Дружба народаў — сіла народаў», «Сцяг камунізма — радасці сцяг». Ці ж не відаць цяпер, якое аграмаднае ідэалагічнае ўздзеянне на людзей удалося зрабіць з дапамогай спецыяльна падабраных слоў аўтара тэкта гімна пазту Міхасю Клімковічу? Няўжо ж цяпер, калі трэба словам клікаць народ да Адраджэння, у нас няма такіх паэтаў, і адзінае выйсце — шукаць вершы пяцідзесяцігадовай і яшчэ большай даўніны?

У музыцы нашага Дзяржаўнага гімна трэба спалучыць мінорныя і мажорныя таны, прычым апошнія пажадана ў прыпевае, а ў цэлым жа і тэкст, і музыка павінны вызначацца алтымізмам, а не песімізмам, хаця ў настраі нашых людзей цяпер больш прыгнечанага, самотнага, чым радаснага. Трэба, каб пасля праслухоўвання гімна ў чалавека ўздымаўся настрой, узрасла мера асабістай адказнасці за лёс свайго народа, нараджалася жаданне і самамоу штосці карыснае зрабіць для роднай Бацькаўшчыны.

Леанід ЛЫЧ

СУСТРЭЧА САЦЫЯЛ-ДЭМАКРАТАЎ

Падчас міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі «Асноўныя пытанні сацыяльнай палітыкі і гаспадарання ў Беларусі і суседніх краінах» /17—20 лютага/, у арганізацыі якой актыўны ўдзел прымала Беларускае сацыял-дэмакратычнае Грамада, адбылася сустрэча БСДГ з удзельнікамі ў канферэнцыі сацыял-дэмакратычнымі партыямі Германіі, Латвіі, Літвы, Расіі, Швецыі, Эстоніі.

Вынікам сустрэчы стала сумесная заява, у якой адзначана, што на Беларусі ускладняецца сітуацыя з захаваннем правоў чалавека. Праследаванне актывістаў страй-

кавага руху сведчыць аб тым, што ўлады імкнуцца сарваць мірныя акцыі грамадзян.

Сацыял-дэмакраты расцанілі гэтыя дзеянні ўрада як спробу ліквідаваць дэмакратычны прафсаюз у краіне і выказалі занепакоенасць наступам уладаў Беларусі на правы чалавека: дзяржаўнай цензурай у сродках масавай інфармацыі, абмежаваннем друку, мірных сходаў і дэманстрацый грамадзян.

Удзельнікі сустрэчы ўсё ж спадзяюцца, што ўрад Рэспублікі Беларусь будзе выконваць узятыя на сябе абавязальствы ў галіне правоў чалавека.

ЗАСТАЛОСЯ
ЧАТЫРЫ ДНІ!

15 сакавіка
заканчваецца падпіска
на беларускія выданні

Падпішыцеся на «ЛіМ»

— ужо сёння!

Атрымлівайце «ЛіМ»

— кожную пятніцу!

Чытайце «ЛіМ»

— увесь тыдзень!

Падпісны кошт на тры
месяцы - 650 рублёў.
Індэкс 63856.

БУДЗЬМА РАЗАМ!

3 пошты тыдня

«НАРОДНЫ РУХ...» ЯКОГА НАРОДА?

У сучасны момант з прэтэнзіямі на напалеонбанапартэйскае галіфэ рэспубліканскага памеру заявіў навааспечнае «Народны рух Беларусі», які ўжо рыхтуецца ператварыцца ў «Народную партыю Беларусі». Навізна «рухаўцаў» уяўная: пад ягоным «народным» покрывам сабраліся «былыя» ў неданосаных фрэнчах сталінскай мадэлі, у памяці якіх ад кіраўнічай «натугі» на будаўніцтве «бальшавіцкага раю» ўзніклі прагалы нахштат канфабуляцыі ў адносінах да гістарычных падзей: для іх чорнае бальшавіцкае мінулае ўяўляецца «светлым», а будучае, дэмакратычнае — чорным. Відаць, у пэўныя танкі іх шэрага мазгавога рэчыва глыбока пранік бальшавіцкі дальтанізм.

У балдахіне «Руху» знайшоў сабе прыстанішча пад сцягам зубатаўшчыны і чарнасоценчыны «Славянскі сабор», які ніяк не расцяецца з марай зліццё з трох славянскіх народаў — беларусаў, украінцаў і рускіх — нейкі штучны гібрыд «россиян» пад эгідай Белакаменнай.

У «рухаўцаў» знайшоўся катух і для «Союза офіцэраў», пераважна адстаўнікоў генералітэту і афіцэрскай

эліты вышэйшых рангаў. Іх надта ўжо мучыць настальгія па «тем славным временам», калі нехлямяжыя беларусы пакарліва лізалі /па прызнанні аднаго капітана/ афіцэрскае боты. Калі казаць шчыра, то рускамоўная армія на Беларусі — гэта дзейны сродак русіфікацыі Беларускай нацыі.

У дамешку «рухаўцаў» ёсць і іншыя высейкі вялікадзяржаўнага шавінізму і пустазелля нацыянальнага нігілізму. Але ўсіх іх яднае адно: нянавісць да

нацыянальнага суверэнітэту нашай Бацькаўшчыны, да нашай мовы. Яны кінуліся ў наступ на ўсё нацыянальнае, беларускае, каб вытрусіць са свядомасці беларусаў іх нацыянальны код, а з цэла вырваць /кіпцорамі двухгаловага, а мо трохгаловага імперскага арла/ душу — родную мову, чаго да канца не адолелі царскія сатрапы і бальшавіцкія камісары. Паміненні «рухаўцаў» — відэачыня: склеіць зноў «чырвоную імперыю», цагнуць на яе трывалыя абручы таталітарызму і далей карміць паслухмяны статак нехлямяжых беларусаў вербальна-візуальнай поліўкай саўковай дэмагогіі і абцяцанкамі «каралеўства вечнай раскошы». Вядома, «былых» можна зразумець: страчаны персаналкі «за выданюшыся заслугі», розныя прывілеі, месцы каля размеркавальнага карыта. Усё гэта — як салодкі сон. Бо, як пісаў паэт Васіль Жуковіч, «быць панамі не надакучыла панам»...

Што датычыць назвы «Народны рух Беларусі», то гэта яўнае блюзнэрства, крывадушша. Дзеля гістарычнай справядлівасці для іх стракатага зборшча падыйшла б

толькі назва «Праімперска-расейскі рух на Беларусі».

«Рухаўцы», як ні дзіўна, знаходзяць падтрымку ва ўрадавых структурах: ім шчодро прадстаўляюць сродкі масавай інфармацыі.

«Рухаўцам» падткаваюць сваімі «заявамі-просьбамі» ў прыпрэжку да імперскай аглоблі і г. зв. «канфедэраты», якія, к сораму беларускай нацыянальнай інтэлігенцыі, называюць сябе «шчырымі беларусамі». Іх «шчырасць» хіба толькі ў рэнегацтве...

У хаўрусе з «рухаўцамі» — і абруселія нацыяналы. Гэта верныя халопы вялікадзяржаўнікаў, аб чым быў заўважыў у свой час правадыр кастрычніцкага перавароту.

Сярод данацыяналаў — і ідэйныя натхняльнікі «панславізму», пярэваратні нахштат акулавых.

Калі думаеш пра лёкаў-рэнегатаў, мквоўлі ўспамінаеш някрасаўскае: «Люди холопского звания — сущие псы многода...»

У скрытым палітычным крэда «рухаўцаў» яўна прасочваецца лабільнасць высоў і пастулатаў: калі раней яны выказваліся за ро-

Васіль СОКАЛ

ПАДЗЯЛІЦЕСЯ НАБЫТКАМІ

ПАДАРУНАК ЖУРНАЛІСТАМ

Новы сучасны выдавецкі комплекс атрымаў Саюз журналістаў рэспублікі. Яго прадаставіла фірма «Камп'ютэр Лэнд», вядомая ў свеце як буйнейшы пастаўшчык электроннай тэхнікі. У 44-х краінах свету існуюць 100 аддзяленняў фірмы. Яшчэ адно адкрылася нядаўна ў нас у Мінску. І адрасу — такі высокародны ўчынак.

Новы комплекс будзе ўстаноўлены ў інфармацыйна-выдавецкім цэнтры Саюза журналістаў Беларусі і пачае творчай арганізацыі выжыць у наш няпросты час.

На здымку: у час перадачы настольнага выдавецкага комплексу /злева направа/ намеснік старшыні Саюза журналістаў Беларусі В. Б. Івановіч, старшыня Саюза Л. С. Екель, генеральны менеджэр фірмы «Камп'ютэр Лэнд» у Мінску Ю. А. Луценка і менеджэр В. Б. Шкляр.

Фота Аляксандра ТАЛОЧКІ, БЕЛІНФАРМ

ДЗЕ ВЫ, НАВЕДНІКІ?

Такой выставачнай залай і багаццем работ вядомых беларускіх мастакоў не можа пахваліцца ніводны абласны цэнтр рэспублікі, не кажучы ўжо пра раённыя. А вось жыхары невялікай палескай вёскі Гурыны, што на Мазыршчыне, могуць. Пакуль яшчэ.

Больш за дзесяць гадоў назад, калі Гурыноўская сярэдняя школа пераехала ў новы будынак, у ранейшым, яшчэ досыць дабротным, размясцілі філіял Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь. Цяпер тут каля пяцісот работ, у тым ліку скульптура, жываліс. Акрамя пасляваеннага беларускага, ёсць раздзел заходнеўрапейскага мастацтва, дзе прадставлены высокакасныя рэпрадукцыі вядомых палотнаў, падараныя мастацкай з Францыі мадам Лежэ, ураджэнкай Беларусі.

Да нядаўняга часу наведвалі музей групы экскурсантаў, турыстаў, школьнікаў, проста аматараў мастацтва. Але, на жаль, сённяшнія праблемы дайшлі і да Гурыноў. Дэфіцыт паліва пакінуў філіял практычна без наведвальнікаў, хоць жадаючыя пачынаюць тут заўсёды знайсціся б. Зачыніў філіял, а работы вярнуць у Мінск — нескладана. Але ж не сакрэт, што ўсё цяжэй робіцца дабрацца жыхарам перыферыі да буйных гарадоў, дзе можна ўбачыць мастацкія каштоўнасці.

Дык ці варта паспешліва ставіць крыж на добрай справе? Павінны ж наставіць яшчэ добрыя часы і для мастацтва?

Сяргей ХАЛАДЗІЛІН, БЕЛІНФАРМ

На здымку: пуста цяпер у выставачнай зале філіяла, самотна і навуковаму супрацоўніку Нэл Краўчанка
Фота айтара

ГАНАРАВАЛІ КАМПАЗІТАРА

Камерныя творы, тэатральная музыка, мноства песень, якія выконвалі й выконваюць беларускія спевакі розных пакаленняў, — такі, у агульных рысах, кампазітарскі багаж Эдуарда Зарыцкага. Творца ён у літаральным сэнсе папулярны, бо шмат і ахвотна выступае перад рознай аўдыторыяй, сустракаецца са слухачамі. Нядаўна за важкі ўклад у музычную творчасць і актыўную грамадскую дзейнасць кампазітар Эдуард Зарыцкі ганараваны званнем заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі.

НА ПЫТАННІ НАШАГА КАРЭСПАНДЭНТА АДКАЗВАЕ ВУЧОНЫ САКРАТАР ДЗЯРЖАЎНАГА МУЗЕЯ ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ ТЭРЭЗА ГОЛУБ

— Тэрэза Станіславаўна, музей гісторыі беларускай літаратуры створаны досыць даўно, а пра яго існаванне нават пісьменнікі не ўсе ведаюць.. Недахоп рэкламы?

— Я так не лічу. Зрэшты, у ролі рэкламы можа выступіць і наша з вамі гутарка.

— Добра. Тады пачнём з самага пачатку.

— З пастановы Міністэрства культуры Беларусі вынікае, што дзень нараджэння музея — 6 лістапада 1987 года. Пачынальнікам і першым дырэктарам быў Юрый Варанкоў, адначасова дырэктар Аб'яднаннага дзяржаўнага літаратурнага музея. Зараз нашу ўстанову ўзначальвае Леанід Хадкевіч, чалавек апантаны, адданы музейнай справе. Наша задача — адшукаць, сабраць і захаваць для нашчадкаў літаратурную спадчыну. Храналагічныя рамкі музейнага збору досыць шырокай — ад канца 17 ст. да сучаснасці. Аднак профіль і навуковая канцэпцыя патрабуюць большага — адлюстраваць усе этапы самабытнай і багатай літаратуры беларускага народа, ахапіць усю яе гісторыю.

— Справа, відаць, няпростая. Як і сама гісторыя...

— Так. Зараз ідзе актыўны працэс збірання, назапашвання і навуковай апрацоўкі экспанатаў. Фарміруецца асноўная экспазіцыя, і хоць яе адкрыццё — справа будучага, але і сёння музей паспяхова працуе, гасцінна сустракае наведвальнікаў.

Нельга не пагадзіцца з выказваннем галоўнага захаваўшчыка, фундаў В. Ціханавецкай, што фонды — гэта сэрца музея, а экспазіцыя — яго твар. Супрацоўнікі неаднаразова выязджалі ў пошукавыя экспедыцыі, наладзілі сувязь з роднымі і блізкімі памерлых пісьменнікаў. На нашы просьбы адгукаюцца і сучасныя творцы. Свой асабісты архіў перадаў музею Васіль Быкаў. Але шмат з таго, што магло б узабагаціць экспазіцыю, згарэла ў час вайны, проста згінула, многае вывезена за мяжу. Практычна немагчыма знайсці старажытных кніг, іх увогуле ў Беларусі няма. Усяго ў нашым фондзе каля 18 тыс. экспанатаў. Мастацкае рашэнне асноўнай экспазіцыі стварае вядомы мастак, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі Эдуард Агуновіч. Распачата афармленне залаў па літаратуры, сярэднявечча, адраджэння, барока, а таксама міфалогіі і фальклору.

— Усё гэта — у перспектыве, хай сабе і недалёкай. А што ж сёння прапануецца ўвазе наведвальнікаў?

— З 1991 г. у нас дзейнічае экспазіцыя «Покліч» /аўтар навуковай канцэпцыі М. Пратасевіч/. Яна адлюстроўвае адзін са складанейшых этапаў гісторыка-літаратурнага развіцця Беларусі — перыяд ад Першай сусветнай вайны, склікання Першага ўсебеларускага з'езда, абвясчэння незалежнасці Беларусі — да 1939 г. Пры гэтым важна падкрэсліць наступнае: пакуль літаратурна-навуковая праца выпрацоўвае новую цэласную канцэпцыю літаратурнага развіцця, вядзе працу па напісанні новай гісторыі беларускай літаратуры, супрацоўнікамі музея ўжо створана экспазіцыя, якая ў пэўнай ступені вырашае згаданыя вышэй праблемы з дапамогай рэдкіх бібліяграфічных выданняў, асабістых рэчў пісьменнікаў, архіўных дакументаў і да т. п. Усё разам узятая стварае цэласны малюнак нацыянальна-культурнага і літаратурнага жыцця Беларусі пачатку веку, паказвае згубны ўплыў таталітарнай сістэмы на літаратуру як від мастацтва, на лёс пісьменнікаў і іх твораў.

«Покліч» — назва вельмі аб'ёмная, яна заклучае ў сабе глыбокі сэнс. Як мне здаецца, гэта покліч нашых сэрцаў ведаць праўду пра той жорсткі час: час Гулагаў і Куропатаў.

— Відаць, і тут былі праблемы з экспанатамі?

— У 20—30-ыя гады многія проста баяліся захоўваць асабістыя рэчы, творы пісьменнікаў, залічаных у ворагі народа. Тым не менш тоёсёе захаваўся. Мы маем, напрыклад, альбом Міхася Чарота, з якога следчыя органы павыдзіралі фотаздымкі, скрыпку Міколы Нікановіча, пояс, вытканы для Васіля Кавалы яго сястрой, ручнік, вышыты хворай маці Паўлюка Труса і інш. Нізкі паклон усім, хто захаваў і перадаў нам гэтыя бяспэчныя рэліквіі.

Дзеючая экспазіцыя лабудавана на прынцыпе кантрасту. З фотаздымкаў на нас пазіраюць добрыя, поўныя жыцця і надзей вочы, і тут жа, побач — сведкі трагічнага лёсу ўладальнікаў: пашкоджаныя рукалісы, практолы вобсыкаў, турэмныя, у профіль і анфас, здымкі ўжо зусім інакшых людзей — знясіленых, падаўленых...

Крывёй на сцяне турэмнай камеры паэт напісаў верш, які нікога не пакіне раўнадушным. М. Чарот як бы гаворыць ад імя ўсіх нявінна асуджаных:

Я не чакаў
І не гадаў,
Бо жыў з адкрытаю душою,
Што стрэне лютая бяда,
Падружыць з допытгам,
З турмою.
Прадажных здрайцаў ліхвяры
Мяне заціснулі за краты.
Я прысягаю вам, сябры,
Мае палі,
Мае бары,
Кажу вам — я не вінаваты.
Паверце — я не вінаваты.

Акрамя таго, «Покліч» адлюстроўвае дзейнасць тагачасных літаб'яднанняў і нацыянальных меншасцей, мае раздзел па літаратуры Заходняй Беларусі.

— Усё вамі сказанае, Тэрэза Станіславаўна, наводзіць на думку, што ваш музей — адзіная пакуль што даступная крыніца ведаў для настаўнікаў, студэнтаў, вучняў /маюцца на ўвазе да нядаўняга часу закрытыя звесткі/.

— Я з вамі згодна. Настаўнікі да нас часта звяртаюцца па дапамогу, мы ім не адмаўляем. Але ж і малым дзецям прыходзіць да нас цэлымі класамі і садаўскімі групамі. Для іх у нас маецца часовае выстава з назвай «Дзіва». Акрамя мастацкіх кніжак для малодшага школьнага ўзросту, там шмат казачных персанажаў, лялек, выяў жывёл, вырабаў народнай творчасці. Мы стараемся разнастайць формы работы: праводзім прэзентацыі новых кніг, сустрачым з літаратарамі, «круглыя сталы», канферэнцыі і да т. п.

— У нейкім сэнсе вам пананцавала. Амаль усе раней створаныя музеі стаяць перад неабходнасцю карэнага абнаўлення, перагляду сваіх канцэпцый. Вы ж можаце не траціць сіл і сродкаў на пераадоленне догмаў і рухання наперад шпарчэй. Што перашкаджае?

— Адзін муляж рарытэта каштуе сёння мільёны, а без муляжоў, на жаль, мы абсыціся не можам. Прычым вырабляюць іх у асноўным за межамі рэспублікі — у Маскве, Санкт-Пецярбурзе... Нягледзячы на цяжкія фінансаванні, мы ўсё ж збіраемся адкрываць і новыя філіялы.

— Мы яшчэ, даруце, не сказалі пра старыя...

— Дзейнічаюць музеі Францішка Багушэвіча ў Кушлянах і Максіма Гарэцкага ў Малай Багажэўцы. Адкрыем у гэтым годзе музей Кузьмы Чорнага ў Цімкавічах. У перспектыве з'явіцца філіялы ў гонар Дуніна-Марцінкевіча, Адама Міцкевіча, Браніслава Тарашкевіча, Ігната Буйніцкага, Кастуся Каліноўскага і інш. На ўсё гэта патрабуюцца сродкі, і не малыя. Гэта што тычыцца матэ-

Фрагменты з экспазіцыі «Покліч».

З выставы для дзяцей «Дзіва».

Фота В. СТРАЛКОЎСКАГА

рыяльнага боку справы. Але ж ёсць і іншыя праблемы, агульныя для ўсіх музеяў. Недастаткова распрацавана метадыка і метадалогія нацыянальнага музеязнаўства, мала адпаведнай літаратуры. Спецыялістаў па музейнай справе толькі пачынаюць рыхтаваць нашыя вышэйшыя ўстановы. Інтуіцыяй і стараннем недахопу спецыяльных ведаў не кампенсуеш. Культура ўвогуле не павінна трымацца на энтузіязме. Вось і даводзіцца шукаць, думаць — як, якімі сродкамі ўвасобіць у экспазіцыю новыя погляды і ацэнкі гісторыка-літаратурных падзей, якіх уплываць на фарміраванне нацыянальнай свядомасці беларусаў... Пытанні, пытанні...

— Ну, і дзе ж вас шукаць зацікаўленым асобам?

— Наш адрас: 220029, г. Мінск, Траецкае прадмесце, вул. М. Багдановіча, 15. На заканчэнне я хацела б звярнуцца да ўсіх чытачоў «ЛіМа». Людзі добрыя! Калі ў вас ёсць магчымасць дапамагчы святой справе Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры, падзяліцеся, калі ласка, сваімі літаратурнымі набыткамі, рэдкімі музейнымі экспанатамі, аўтографамі пісьменнікаў. Ваш высокародны ўчынак будзе ацэнены, а здарэная рэч дапаможа найбольш поўна ўвасобіць канцэпцыю і тым самым стане ўкладам у нацыянальнае і культурнае адраджэнне. Умовы перадачы музейных экспанатаў можна высветліць па тэлефоне 34-56-21.

— Пспехаў музею і новых знаходак!

Гутарыла

Г. КАРЖАНЕЎСКАЯ

МУЗЫКА І ЗГАДКІ

У канцэртнай зале Белдзяржфілармоніі адбыўся канцэрт-вечарына заслужанага дзеяча культуры Беларусі Анатоля Іосіфавіча Каландзёнкі, прысвечаная 50-годдзю яго творчай дзейнасці. Праграма была шырокая і размаітая: Бах, Глюк, Моцарт, Доглер, Чайкоўскі, Глебаў, Каландзёнкі /сімфанічная паэма «Па-над Нараччу»/ у выкананні ансамбля «Харошкі», хору ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны, мужчынскай вакальнай

групы ветэранаў «Памяць сэрца», духавога аркестра Мінскага музычнага вучылішча і, вядома ж, бліскавай пляяды флейтыстаў класа А. Каландзёнкі. Гэта дало магчымасць паказаць шматлікія грані партрэта А. Каландзёнкі, зрабіць своеасаблівы экскурс у ягоную біяграфію. У кожным канцэртным нумары або ва ўспамінах удзельнікаў вечарыны бачыўся чалавек-герой у барацьбе з фашызмам, а ў мірны час — з бюракратыяй;

цудоўны музыкант-педагог, умелы арганізатар, які нямае зрабіў для развіцця беларускай культуры. Так, напрыклад, па ягонай ініцыятыве ў нашай філармоніі з'явіўся арган, пры ягонай падтрымцы — ансамбль «Харошкі», пра што цёпла і шчыра казала мастацкі кіраўнік гэтага цудоўнага калектыву В. Гаявая; а таксама ансамбль «Песняры». А выступленні ягоных вучняў Я. Аўтушкі, Д. Талмачова, Я. Гелера, У. Бурага яшчэ раз даказалі, што Анатоль Іосіфавіч — сапраўдны музыкант-педагог, выхавальца.

Канцэрт меў вялікі поспех.

Д. В.

Складаныя праблемы, з якімі сутыкнулася сёння беларускае грамадства ў працэсе пабудовы ўласнай дзяржавы, эканомікі, вырашэння задач нацыянальна-культурнага адраджэння, прымушаюць больш пільна прыгледзецца да духоўных асноў нацыянальнага характару і светапогляду беларусаў, выяўленых у так званай філасофіі талерантнасці. Пашукаем найперш тут разгадку нязвыклай, часта парадасальнай рэакцыі народа на рэальнасці сучаснага свету, узаемадзейнічэнні з уладай, палітычнымі рухамі і г. д.

гістарычнага і сацыяльна-палітычнага жыцця беларускай нацыі, сярэд якіх важнейшую ролю адыграў якраз геапалітычны фактар — еўрацэнтрчнае месцазнаходжанне Беларусі на перасячэнні шляхоў з Усходу на Захад і з Поўначы на Поўдзень, па так званым былым шляху «з варагаў у грэкі», што абумовіла тут як шчыльнае ўзаемадзеянне і суіснаванне культур рознай рэлігійна-этнічнай і духоўнай арыентацыі — усходняй і заходняй, каталіцка-пратэстанцкай і праваслаўнай, іудзейскай і ісламскай, — так і перманентную ўключанасць краю ў кола стратэгічных ваенна-палітычных і эканамічных інтарэсаў народаў і краін Еўропы і нават Азіі. Жыццёвая неабходнасць падтрымання складанай раўнавагі, балансу рознахарактарных і рознанакіраваных сіл і ўплываў, у сферы якіх на працягу сваёй тысячагадовай гісторыі нязменна аказваўся беларускі народ, як і ўвогуле кансерватыўна-ахоўны статус цэнтру, на наш погляд, і паслужылі асновай талерантнасці беларусаў як светапогляду і своеасаблівай філасофіі жыцця.

Не ведаем, куды в сию есмо диру влезли!

Граніцу, якая аддзяляе традыцыйную талерантнасць беларусаў ад згодніцтва і здрады, тую мяжу, дзе цудоўная чалавечая і нацыянальная якасць ператвараецца ў сваю процілегласць, выдатна бачыў і невядомы аўтар «Прамовы Івана Мясельскага», калі пісаў пра такіх «талерантаў», што ва ўгоду сваім эгаістычным, карыслівым інтарэсам здрадзілі свайму народу, сталі паслухмянымі паслугачамі каля стала польскага караля: «Наша костка, однак собачим мясом обросла и воняет!» Менавіта таму, на думку аўтара, паляк і немец, «што до нас влезли противко праву нашому», пачуваюць сябе не проста на роўні з панамі ліцавінамі, але як бы гаспадарамі на Літве: «Ты, пане, за стол, а слуга ляж себе за стол. Ты борщик, а слуга ляж на покутнику штуку мяса. Ты за фляшу, а он за другую, а коли слабо держиш, то он и з рук вывереть. Только пилнуеть: скоро ты з дому, то он молчком приласкает ся до жонки». Куды больш засмучаюць, аднак, аўтара палітычнага прафлета палітычныя і дзяржаўныя «ўтраты»,

Генодзь ПРАНЕВІЧ

ТАЛЕРАНТНАСЦЬ: ПУНКТ ГЛЕДЖАННЯ

Адвек у нашым народзе суіснавалі як бы два тыпы, дзве разнавіднасці, ці, дакладней, якасці нацыянальнага характару: цвёрдасць і мяккасць, падатлівасць і маўклівая, заціята ўпартасць, цярплівасць і адчайны, герайчны радыкалізм. Класічнымі прыкладамі тут могуць быць Пятрок і Сцепаніда з апавесці В. Быкава «Знак бяды», Ганна і Міхал з «Новай зямлі» Коласа, Марыя і яе сын Сымон з «Раскіданага гнязда» Купалы. Розныя, часта змешаныя, пераходныя рысы і тыпы нацыянальнага характару і паводзін увабляюць Рагнеда і К. Тураўскі, Ф. Скарына і А. Філіповіч, К. Астрожскі і Л. Сапега, М. Смярыцкі і С. Полацкі, К. Каліноўскі і В. Дунін-Марцінкевіч, Куяла і М. Багдановіч.

Пры гэтым, у залежнасці ад канкрэтнай сітуацыі, паступальны гістарычны прагрэс нацыі адбываўся як праз герайчны радыкалізм, так і праз ахоўны памяркоўны лібералізм і нават кансерватызм. Стварэнне ўражанне, што менавіта суіснаванне і цеснае ўзаемадзеянне гэтых двух тыпаў нацыянальных паводзін якраз і забяспечваюць унутраную жыццёвую ўстойлівасць беларускай нацыі, яе здольнасць выжываць і выжываць на скразняках еўрапейскай і сусветнай гісторыі.

У гэтым жа, безумоўна, мы — народ, гістарычна дзейнасць і палітычная воля якога выяўляюцца на мяккі цярпення, у экстрэмальных сітуацыях, цяральных класічным «альбо-альбо». Гісторыкі пры жаданні маглі б прыгадаць безліч фактаў, калі мяккая, падатлівая, як гліна, натура беларуса раптоўна выяўляла свой уласны характар, зацвердзяла ў руках самаўзруненых ганчароў, безнадзейна псуючы найлепшыя задумы і вырабы спакушаных у сваёй справе майстроў.

Так было ў паўстанні 1863 года пад кіраўніцтвам Каўстуса Каліноўскага, на акупіраваных паляках у 1921—1939 гг. землях Заходняй Беларусі, у гады Вялікай Айчыннай вайны, калі народ рашуча заяўляў аб сваім праве на волю і незалежнасць. Уважліва прыгледзеўшыся, можна пераканацца, што ў нечым падобная сітуацыя выпявае і зараз.

Дык што ж гэта такое наша слаўтае, так упадабаная сёння ўрадавымі ідэолагамі беларуская талерантнасць?

Людзі далёкія ад цыннічных палітычных гульняў зусім справядліва разумеюць пад ёю традыцыйную міралюбнасць, памяркоўнасць і добразычлівасць беларусаў, іхнюю цярлінасць і павагу да іншага меркавання, рэлігійнага веравызнання, этна-культурнай арыентацыі і нацыянальнай прыналежнасці асобы.

Пісьмовыя крыніцы адзначаюць гэтую надзвычай прывабную рысу беларускага нацыянальнага характару ўжо на самай ранняй стадыі зараджэння беларускай народнасці. Прыгадаем хоць бы слаўтае «Жыццё Ефрасініні Полацкай», аўтар якога звяртаў увагу якраз на гэтыя рысы характару і паводзін хрысціянскай асветніцы, заўважаючы, што «нікога бо не хацела бачыць варожым, ні князя з князем, ні баярына з баярынам, ні слугі са слугою, але ўсіх хацела бачыць як адну душу».

Прыроджаныя, генетычныя асновы памяркоўнага, ураўнаважанага характару беларусаў карэняцца, відаць, ужо ў пераходным ад поўначы да поўдня характары беларускай прыроды і фаўны, яе мяккім раўнінна-ўзгоркавым рэльефе і лясіста-балоціста-паляным ландшафце, ва ўмераных кліматычных умовах, у якіх адбіліся і выявіліся шматстайнасць і адзіства свету, складаная раўнавага рознахарактарных прыроднагеаграфічных умоў.

Яшчэ ў большай ступені на ўсталяванне талерантнасці як нормы паводзін і этыкі ўзаемаадносін паміж людзьмі і народамі паўплывалі, аднак, умовы і асаблівасці

У сваім чыстым, класічным значэнні талерантнасць ёсць, безумоўна, філасофія дэмакратызму. І як усякая філасофія такога роду ў працэсе гістарычнага развіцця беларусаў яна выяўляла як свае моцныя, так і слабыя бакі.

Нялішне нагадаць, што прынцып сацыяльна-палітычнай, этнічна-рэлігійнай талерантнасці адыграў выключную ролю ў працэсе ўтварэння Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага, калі станаўленне дзяржавы, далучэнне да яе новых земляў і гарадоў адбывалася не толькі збройнай сілай, але ў значнай ступені шляхам дыпламатыі, абвясчэннем вялікімі князямі прынцыпу «старыны не рушыць», пачвардзжэннем прывілеяў адноснай аўтаномнасці асобным землям і гарадам, што знайшло затым сваё далейшае развіццё і замацаванне ў практыцы надання гарадам у адпаведнасці з Магдэбургскім правам статусу вольных, альбо самакіруюмых. Акрамя таго, сам Вітаўт Вялікі, у часы праўлення якога ўсё гэта адбывалася, па словах В. Ластоўскага, «належаў да ліку тых, што патрапляць людзей кожнай нацыі, кожнай веры і лівчы роўнымі сабе, калі яны толькі былі добрымі грамадзянамі».

У эпоху Рэнесансу і Рэфармацыі філасофія талерантнасці атрымлівае магутны імпульс і абгрунтаванне ў гуманістычнай этыцы Францішка Скарыны, ядром якой становіцца сфармуляваны беларускім мысліцелем універсальны закон чалавечага сумлення. Згодна з ім, кожны чалавек, перш чым што-небудзь здзейсніць, павінен як бы прымерцаваць на сябе стан і адчуванні іншага: «паступай з другім так, як хацеў бы, каб пастанупілі з табою, і не рабі другому таго, чаго не хацеў бы мець ад іншых».

Вяршыняй развіцця і ўсталявання рэнесансавай талерантнасці стала непасрэднае абгрунтаванне Львом Сапегам у прадмове да Літоўскага Статута 1588 года прынцыпу свабоды чалавечай асобы як вышэйшай каштоўнасці жыцця. Паводле гэтага прынцыпу, «чоловеку почитовому нічога не маець быти дорожшого над вольностью». Пры гэтым паказалася, што паняцце «вольности» у Л. Сапегі, як і раней у Ф. Скарыны і С. Буднага, натуральна ўключае ў сябе паняцці цярлінасці і павагі да іншых, разумеюцца як «вольность», абмежаваная законам, правам, каб чалавек «се боачы права от каждого гвалту и збытку погамовал, а над слабым и худшим не паствилсе и утискати его не мог, бо для того права суть постановлены, абы можному и потужному не все было вольно чынити».

Характэрна, аднак, што ўжо ў тую эпоху пачынае ўсведамляцца адносны характар філасофіі талерантнасці, яе залежнасць ад канкрэтных гістарычных умоў і непасрэдных нацыянальна-дзяржаўных задач, з якімі сутыкалася краіна.

Так, калі ў пачатку XVI стагоддзя М. Гусоўскі імя пазытываў міралюбнасць змубраўшара /«не чапай — не зачэпш»/, яўна атыасамліваючы ягоны прыродны нораў з характарам свайго народа, то ўжо ў другой палове XVI—XVII стст. залішня прыродная мяккасць, раманасць, падатлівасць ліцавіна ва ўмовах агрэсіўнага наступу Польшчы і Масковіі пачынаюць усведамляцца як недахоп, як адна з прычын дзяржаўна-палітычнага заняпаду Вялікага княства Літоўскага.

Так, Філон Кміта-Чарнобыльскі ў сваіх «Допісах», аналізуючы агрэсіўны характар палітыкі і дзейнасці суседзяў, пісаў: «Давно резать почали литвина. И тот де, с прирождения природы на себе сам необачное... просто як овца: где их больше берет волк, там оно дальше за ним иду!» Большы будет жычливый народу польскому, нижели своему! Ова просто есмо як рыба в омуте: слепи, неведоми!

тое, што «од их милостей, панов ляхов, гинуть старие наши поклоны смоленские», што «скоро ж короли больше немцев як нас улюбили, почали нами шебуноквати, и што старые наши князья собрали, то все немцом роздали нашише господари». Прычыну такога становішча пісьменнік зноў жа бачыць у тым, што «ходим как подваренные, бо ся их боимо, правды не мовимо, еше с подхлебными языками потока-емо».

На жаль, гэтыя састарзэлыя перажыткі нявольніцкай беларускай ментальнасці адгукуюцца і ў сённяшняй Беларусі, што ступіла на шлях будаўніцтва ўласнай, суверэннай дзяржавы.

Як філасофія жыцця, як стыль мыслення і дзяржаўнай палітыкі талерантнасць можа выконваць сваю пазітыўную ролю толькі ва ўмовах нацыянальна развіцця, нацыянальна свядомага грамадства і яго дзяржаўна-палітычных інстытутаў, калі яна з'яўляецца не проста сімвалам веры, але вынікам пэўнага разузнага капітала, своеасаблівага парызту, балансу нацыянальных і міждзяржаўных інтарэсаў, правы асобы і яе абавязкаў перад народам і дзяржавай, калі яна фарміруецца на аснове прынцыпаў дэмакратызму і роўнага партнёрства.

У іншым выпадку талерантнасць ёсць не што іншае, як філасофія нявольніцтва, бягальчы інстынкт самазахавання альбо спецыфічны від сацыяльна-этнічнай мімікрыі. Магчыма, што дзякуючы апошняму беларусы і захавалі ў свеце як унікальны этнас, аднак далёка яшчэ не выканалі на сёння сваёй місіі як асноватворная духоўная субстанцыя нацыі, што фарміруе на аснове культуры, мовы, жыццёвай філасофіі карэнінага этнасу і нацыянальна-этнічных меншасцей адзіную нацыянальную супольнасць, выпрацоўвае цаласную філасофскую канцэпцыю яе жыцця.

Узросшыя на ўрадавым падкрме палітыканы, накіталт былога загадчыка аддзела культуры ЦК КПБ І. Антановіча сёння з усіх сіл зарабляюць сабе палітычны капітал якраз на тым, што можна назваць адваротным бокам беларускай талерантнасці, а, дакладней, няшчасцем, бядой беларускага народа — на нацыянальным нігілізме, комплексе нацыянальнай непаўнаценнасці, грамадскай пасіўнасці і безуважнасці, рэзідывах падсвядомага страху перад рэпрэсіямі, любоўна вышываных Сістэмай за свецкі час.

Размова ідзе не толькі аб тым, што ўладнымі структурамі фактычна ігнаруюцца катастрофічны стан беларускага народа і пад прыкрыццём талерантнасці і барацьбы з «нацыяналістычным экстрэмізмам» па сутнасці праводзіцца ранейшая камуністычная палітыка дэнацыяналізацыі, якая ўжо абярнулася для беларускага грамадства руйнаваннем і вынішчэннем традыцыйных самабытных асноў нацыянальнага жыцця, культуры і мовы народа, глыбокай зрусіфікаванасцю ўсіх слаёў насельніцтва, а апошнім часам рэальнай пагразай страты суверэннасці.

Доўгатэрміновым нацыянальным інтарэсам народа сёння адкрыта супрацьстаяць агрэсіўныя кланавыя эгаізм кіруючых структур, які перарастае ў адкрытую варожасць да ўласнага народа, гатоўнасць у імя аховы сваіх інтарэсаў да ўвядзення палітычнага сыску і рэпрэсіў супраць дэмакратычнай апазіцыі, падаўлення збройнай сілай пратэсту абяздоленых і даведзеных да адчаю гэтымі ж уладамі людзей.

Становіцца відавочным, што здольнасць структур урада і Вярхоўнага Савета прымаць аптымальныя самастойныя рашэнні, дзейнічаць у інтарэсах усюго народа, нацыі аказалася цалкам паралізаваная, аб чым сведчаць безгледнае следаванне ў фарватэры расійскай

палітыкі, неэквівалентны гандлёва-эканамічны абмен, актыўная дзейнасць ва ўрадзе і парламенце ўплывовага прарасійскага лобі, заканадаўчы ініцыятывы якога аб калектыўнай бяспецы і ўваходжанні краіны ў рублёвую зону па сутнасці вядуць да ліквідацыі беларускай дзяржаўнасці.

У тым жа стылі і з тымі ж самымі мэтамі пракамуністычна большасць у беларускім парламенце блакіруе прыняцце новай Канстытуцыі і пакета законаў, накіраваных на ўмацаванне рэальнага суверэннасці рэспублікі і патрабуе рэвізіі ўжо прынятых, як, напрыклад, Закона аб дзяржаўнасці беларускай мовы, беларускай нацыянальнай сімволіцы і г. д.

Пры гэтым для камуфляжу сваёй дэструктыўнай, антынароднай дзейнасці ў парцы традыцыйнымі лозунгамі аб інтэрнацыянальным брацтве і дружбе з вялікім рускім народам цынічна выкарыстоўваецца тэзіс аб прыярэнасці праваў чалавека над правамі нацыі і ўзмацненая рэкламуюцца і ўхваляюцца як узор талерантнасці падатлівасць і пластычнасць беларускага нацыянальнага характару, што мае на мэце падарожыць летаргію беларускага нацыянальнага жыцця, закансерваваць здэвальваючы правачую эліту стан нацыянальнай самасвядомасці народа, каб захаваць статус-кво, выгадны ёй расклад палітычных сіл і, вядома ж, уладу.

Таму і вядзецца сёння з усіх урадавых ствалоў атака на дэмакратычны рух за нацыянальнае адраджэнне, што ўзначальвае БНФ, а таксама робяцца няспыннымі спробы стварыць адпаведны блок антынацыянальных, антыбеларускіх сіл і нават выкарыстаць у гэтых мэтах спадарожныя этна-нацыянальныя рухі і грамадскія аб'яднанні палякаў, расейцаў, палешукоў і інш.

«Падзяляй і пануй!» — ці ж не знаёмы нам гэты дэвіз па Нагорным Карабаху і Летуве, Малдове і Прыднястроўі, Грузіі і Абхазіі? Ці трэба казаць, чый гэта крываваы след працягнуўся на прасторы былога СССР?

Праўда, не скажам, каб гэтая палітыка надта удавалася на Беларусі, аднак палітычнай лініі БНФ, БСДГ, нацыянальна-дэмакратычнай партыі і інш., што бяруць курс на забеспячэнне рэальнага суверэннасці, уздым нацыянальнай эканомікі, адраджэнне беларускай культуры і мовы, сёння выразна супрацьстаяць цэлы спектр палітычных меркаванняў і пазіцыі: ад ваюўнічых заклікаў да аднаўлення былога СССР і канцэпцыі трыадзіннай Русі /ліберальны дэмакраты, партыя камуністаў Беларусі, таварыства «Отечество», славянскі сабор «Белая Русь», Саюз афіцэраў/ да ідэй племяннага явяхжскага сепаратызму і ціхай прапаганды «польскасці» заходняй часткі Беларусі з боку некаторых экстрэмісцкі настроеных членаў Саюза палякаў Беларусі.

Крайнасці змыкаюцца. У выніку гэтыя розныя па сваіх мэтах палітычна-культурныя плыні, рухі і партыі набываюць агульную антыбеларускую, антынацыянальную афарбоўку.

Яшчэ горш, што комплекс нацыянальнай непаўнаценнасці існуе ў самым дэмакратычным асяроддзі. Многія плыні да гэтай пары падзяляюць ілюзію, што дэмакратычны рух ва ўмовах Беларусі можа быць рухам наднацыянальным, які цалкам можа абмежавацца і задавальняцца сацыяльна-эканамічнымі і гуманістычнымі мэтамі. Ва ўмовах спаду агульнадэмакратычнага руху, што ініцыяваўся пратэстам супраць таталітарнай сістэмы ў былым СССР, дэмакратычным сілам Беларусі і тым, што залічае сябе да дэмакратыі, самы час задумацца сёння над тым, што, губляючы нацыянальную акрэсленасць і ўнікальны прынцыповы пастаноўкі цялага шэрагу надзвычайных праблем нацыянальнага развіцця, можна незаўважна і лёгка ператварыцца ў электычнае згуртаванне дэмакратыі «увогуле», не здольных на сур'езныя радыкальныя пераўтварэнні і рэформы. Пара, нарэшце, усядоміць, што ва ўмовах сучаснай Беларусі дэмакратычны рух не можа быць сапраўды дэмакратычным, калі ён не нацыянальным. /Зрэшты, як і наадварот/. Інакш гэта азначала б адмаўленне ад курсу на суверэннасць і будаўніцтва ўласнай дзяржавы, натуральнага права быць гаспадаром на сваёй зямлі. Нарэшце, гэта азначала б забыццё ахвяр таталітарнага рэжыму, да ліку якіх сёння можна аднесці ўвесь беларускі народ, маючы на ўвазе не толькі ахвяры фізічных рэпрэсій, знішчэнне цету беларускай інтэлігенцыі, але і гістарычнай памяці, культуры, адлучэнне ад роднай мовы, той жа Чарнобыль...

У гэтым жа працэсе агульнанацыянальнага адраджэння выразна бачацца і перспектывы развіцця культуры разнастайных нацыянальна-этнічных груп — не насперак беларускаму адраджэнню, а цераз яго, на аснове яго, бо менавіта на падставе цеснага ўзаемадзеяння культур можа быць дасягнута духоўнае адзінства, згоднае, талерантнае развіццё нацыі.

Пры гэтым сапраўдным парызтам, баланс інтарэсаў карэнінага этнасу і нацыянальна-этнічных меншасцей могуць быць дасягнуты пры ўмове прызнання апошнім, прынамсі, двух відавочных пастулатаў: па-першае, што яны з'яўляюцца неад'емным складнікам, часткай беларускай нацыі; па-другое, дзяржаўнага статусу беларускай мовы і культуры як культуры і мовы пераважнай, цэментуючай часткі беларускага грамадства.

У такім падыходзе закладзены не толькі прынцып аднаўлення гістарычнай справядлівасці ў дачыненні да беларусаў, якія на ўласнай зямлі апынуліся ў становішчы дыскрымінаемай «нацыянальнай меншасці», але і прызнанне

(Працяг на стар. 12)

«І СЭРЦА РВЕЦЦА З-ПАД РУКІ...»

НЕ ЎПЕРШЫНЮ ПА-БЕЛАРУСКУ

наш чытач мае мажлівасць пазнаёміцца са знакамітым пісьменнікам сучаснасці, лаўрэатам Нобелеўскай прэміі Іван Андрычам. Яшчэ ў 1967 годзе ў перакладзе Л. Самасейкі было змешчана ў часопісе «Полымя» аповяданне «Велетаўцы». У 1976 годзе часопіс «Беларусь» апублікаваў аповяданне І. Андрыча «Мост», пераўвасобленае В. Рагойшам. Найбольш для папулярнасці класіка югаслаўскай літаратуры на Беларусі зрабіў Б. Сачанка. У яго перакладах друкаваліся шмат якіх твораў пісьменніка /часопіс «Полымя», альманах «Далягляд», зборнік «Югаслаўскія аповяданні», а пасля яны пабачылі свет ў аднатомніку аповесцей і аповяданняў «Трывожны год», выпушчаным «Мастацкай літаратурай» у 1978 годзе.

Аднак цяперашняе выданне прозы І. Андрыча свайго роду падарунак аматарам літаратуры. Кніга пабачыла свет у серыі «Скарбы сусветнай літаратуры», якую, як вядома, выпускае «Мастацкая літаратура». У перакладзе І. Чароты змешчаны адзін з самых значных твораў І. Андрыча «Мост на Дрыне», а таксама, пераўвасобленыя Б. Сачанкам, шаснаццаць аповесцей і аповяданняў «Пракляты двор», «Мост на Жэпе», «Прытча пра візіравага слана» і іншыя.

Адкрываецца том артыкулам І. Чароты «Вечныя праблемы і пошук універсальных метафар», у якім даследчык прасочвае жыццёвы і творчы шлях І. Андрыча, звяртае ўвагу на адметнасць свету, створанага талентам гэтага сусветна вядомага аўтара.

БЕЛАРУСКІ «ДЭБЮТ» У ПОЛЬШЧЫ

Як падае двухмоўны беластоцкі «Часопіс», у гайнаўскім агульнаадукацыйным ліцэі з беларускай мовай навучання абвешчаны Першы агульнапольскі конкурс беларускай паэзіі і прозы «Дэбют». Вучняў, якія да канца красавіка прадставіць творы, напісаныя беларускай літаратурнай ці дыялектнай мовай, чакаюць тры грашовыя прэміі: за 1-е месца — паўміліяна злотых, за 2-е месца — 300 тысяч злотых, за 3-е месца — 200 тысяч злотых. У журы конкурсу ўвайшлі вядомыя літаратары Беластоцчыны Ян Чыквін і Сакрат Яновіч. Апекаванне «Дэбютам» узяў дырэктар ліцэя ды Клуб беларускіх спраў...

...А варшаўскае Дзяржаўнае навуковае выдавецтва выпусціла польскамоўную кнігу Яўгена Мірановіча «Беларусы ў Польшчы. 1944—1949». На думку Сакрата Яновіча, «чытаецца яна лёгка, быццам сенсацыйная аповесць».

Юрась СЦЯПАНАЎ

І МЕНСКАЯ ЗЯМЛЯ...

мае багатую гісторыю. У гэтым пераконваліся, калі знаёмішся з чаротым за злоты год нумарам штоквартальніка «Беларускі гістарычны часопіс». У папярэдніх нумарах, як вядома, шырока асвятлялася мінуўчына Полацкай, Наваградскай і Тураўскай зямель. Цяпер увазе чытача прапануюцца артыкулы Ю. Зайца «Менская зямля: этапы фарміравання», М. Яніцкай — «Матэрыяльная і духоўная культура Міншчыны /XII—XVIII стст./», В. Чапко — «Сацыяльна-эканамічнае развіццё Мінскай губерні ў першай палове XIX ст.», Л. Пабала — «Антычныя знаходкі ў Мінскай вобласці», Г. Шэйкіна — «Двухсотгоддзе Мінскай епархіі».

Сярод іншых матэрыялаў нумара — заканчэнне справядзачы «Усебеларускі з'езд 1917 года: сведчанне сучасніка» /падручтваваў да друку В. Скалабан/, артыкул Я. Юхо «Беларускія ўрады 1918—1921 гг. і іх пайнамоўствы», штрыхі да біяграфіі А. Бурбіса «Перад усім — адданасць Беларусі», падазеныя праз рэдкія дакументы А. Каўкам, агляд З. Лысенкі «Гістарычныя асобы ў тэатральных вобразах», разнастайная інфармацыя, чытацкія лісты.

У ГІСТОРЫІ ТУПІКОЎ НЯМА...

Яны ёсць толькі ў галовах людзей. Так сказаў вядомы публіцыст Анатоль Стрэляны. Слова гэтыя згадвалі ўдзельнікі «круглага стала» «Беларусь: шляхі абнаўлення і развіцця», праведзенага рэдакцыйным часопісам «Беларуская думка». Справаздача з яго апублікавана ў першым нумары «БД». Змешчаны і іншыя матэрыялы адраджэнскага кірунку — «Каляды, Купалле, Юр'я, Гуканне вясны» І. Гаранец, «Гарачы люты. Буржуазна-дэмакратычная рэвалюцыя: сутнасць і вынікі» І. Ігнаценкі, «Ці быць беларускаму іерусаліму?» А. Зайцава, інтэрв'ю з першым намеснікам міністра абароны Рэспублікі Беларусь М. Чуркіным «Наша армія — не меч, а шчыт».

Адкрываецца ж нумар вершам Н. Гілевіча «І ўсё-такі дойдзем». Змешчаны таксама вершы М. Цялічкі, Г. Скалоўскага, С. Памалыева, «Жартанкі» Ф. Конева.

Хочь малымі тыражамі, але нешта пачало выходзіць з навінак беларускай літаратуры, крынічка бруіцца, прабіваецца сярод завалаў камерцыйнага друкаванага хламу. Вось і зараз перада мною чарговы зборнік паэзіі Анэлі /Нэлі/ Тулупавай «Я чакаю цябе...». У паэзцы ўжо больш за дзесятак кніжак, і крытыкам ёсць пра што паразважаць, прыкінуць-пагадаць, куды ж рухаецца твора і куды выкірае, якія тэндэнцыі ў яе творчасці развіваюцца, якія затухаюць, але цяпляцца, як жар пад пелам, што гатовы нават пад слабым подыхам Барэя ўспыхнуць яркім полымем, і што гэта за штука жаночая паэзія /я, напрыклад, дык гэтага не ведаю/. Мне ж хочацца тут як чытачу сказаць колькі слоў з нагоды выхаду ў свет новага зборніка паэзіі, парадавацца разам з аўтаркаю.

Лірыка — пазначыла А. Тулупава пад назваю кніжкі. Гэтае азначэнне досыць шырокае, але я не знайшоў у кніжцы «суперграмадзянскай» лірыкі — лававога водгуку на падзеі нашага ўшчэнт спалітызаванага часу. Грамадзянскія матывы ў паэзцы арганічна ўплываюцца ў самую, здавалася б, інтымную лірыку. Учываецца ў творы і згаджаецца з аўтарам, што «ёсць час, калі мяняецца душа», спектр перажыванняў і пачуццяў, таго, што хвалюе, робіць больш глыбокім і шырокім, мудрым поглядам на свет. І жахаецца душа, убачыўшы, што «свае мы нішчым карані», і ўскрыляе душа надзеямі: «Пра нас напішуць цяля тымы, уровень з светам станем, беларусы. Мы ўратаваны. Уратаваны мы. Сваім крыжом, пакутамі Ісуса».

Будзем жыць, будзем жыць. А што значыць — жыць? «Зямлю раскружыць і не даць ёй упасці» /навала ў вершах «Каравай»/. Увогу-

Анэля Тулупава. Я чакаю цябе... Лірыка. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1993 г.

ле, гэтая навала ў зборніку — як пункцір, як уздык-сум па нейкай вялікай паэтычнай форме. Навала — як зярнятка, з якога можа ўзрасці добры раман у вершах, насычаны фальклорам, багаты на эпічныя вобразы, такія, як, напрыклад, вечны сейбіт і савадод, праўдальбод дзед Саўка, што пакідае за павет жывым — заруку вечнасці: «Няхай родзіць зямелька, няхай родзіцца дзеці». Сам ён пражыў свой век шчасліва, бо «зямельцы згадзіўся» і ніколі «не грашыў грашыма». У сваім запавецце дзед даводзіць, што нельга пражыць «без праўды і волі», «шчасце і праўда, як месяц і зоры, шчасце і праўда, як сонца і неба».

Час мы перажываем нялёгка, але ж музы не маўчаць і не павінны маўчаць. Праўда, было, што паэзса «сябе маўчаннем сцікавала», хоць словы хацелі «вырвацца на волю». А калі загаворыць чалавек, то «сябе пачуе і сябе спазнае» /«Насмешліва — самой сабе»/. І думаецца мне ўслед за аўтарам: ці не галоўнае гэта сэння, у часіны пераацэнкі каштоўнасцей — пачуць сябе, спазнаць сябе? Калі пачуеш і спазнаеш сябе, то і адказ знайдзецца на пытанне: «А чалавек, які ён, чалавек?»

Так, інтымная лірыка ў зборніку многа, і сабраная яна ў раздзелы «Люблю», «А ці сёлета, а ці летась...», і нават пераклады «Радкоў з яшмы» кітайскай паэзцы Лі Цін-чжао, якая жыла ў II стагоддзі /«самотніцы душы», што поўнілася любоўю да людзей і прыроды/ успрымаюцца ў зборніку арганічна і заканамерна. Каханне і — шырэй — любоў да людзей, да радзімы павінна жыць вечно, пра гэта — у многіх вершах. У інтымнай лірыцы лірычная гераіня паэзцы прадстае ўжо не як гарэздыччына з палымняй і ў той жа час уражліва-ціхлай душою, а умудроны гадамі чалавек, які ўсё часцей задумваецца пра сэнс жыцця і небыцця, шукае «сцэжку праз гады, яна, як нітка, закруцілася». А ўжо на наступных ста-

ронках — чароўныя раманы «Не абярніся...» і «Калі б наню сустрэцца нам», па-маладому задзёржысты /жарынкі з-пад популы?/ «Мядовыя дзянькі», «Liebe dich», меладыйна-песенныя /кампазітары — аў-а! — «Рутвіца», «Выйдзі, харошая...», «Ты любі мяне», «А ці сёлета, а ці летась», і журботны верш «Нарачанскія ўдовы», і ледзь не малітва «Калі ты звон» /«сваім авечкам, Божа, памажы»/.

Так, невялікая кніжка «Я чакаю цябе...», а як многа сказана пра тое, чым жыве чалавечая душа!

Зноў і зноў перагортваеш зборнік, а сэрца і замілоўвае, і лагодзіць каляды сэрэбразова метафару-тропаў. Бачыш, як «шпачаняты бярозку гушкалі», «як чаранок дабрыні прывіваецца», як «гуляюць конікі ў пстрычкі», «пераспелымі верхамі страляюць дубоў чубы», «вочы ліхтар заплішчэў», «лілеі ў чаратах на дыбачках стаяць, як балерыны», як «вушы млын апусціў», як «у сарамлівай галізе стаялі беляы бярозы», «слеза на нітачцы павісла», як сонечна свеціцца «залаты астравок царквы...» і не спатыкаешся на наватворах паэзцы, яны арганічныя ў тэкстах, падкрэслваюць не лішні раз, якая пластычная наша мова: быццамкі, мінулле, цякаваць, умілаваная, бесплечны, жалейнік, манлівы, грахоўня, вужаваць, вешчыня, бяздонак, рыжаваць, сцішак, воўчыцца, нехранухі, сцюжысты, незвараць, разувер і многія іншыя.

І забываюцца аўтарска-рэдактарскія недагледы /рыфмы «павіслі-завіслі», «сказаць-расказаць», паўторнасць тропу — «семдзсят аўтамашын сярэдзіта чмыхаюць носам» /стар. 78/, «бач, аўтобус мой носам чмыхае» /стар. 98/. У памяці застаецца адно: прыемнае знаёмства з новаю кніжкаю таленавітай паэзцы.

Павел МІСЬКО

...САМ ЁН ЗВОНКАЯ ЛЕГЕНДА

СПОЎНІЛАСЯ 80 ГАДОЎ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ ВАЛЯНЦІНА ТАЎЛАЯ

У біяграфіі знакамітага паэта ёсць старонкі, што маюць дачыненне да Янкі Купалы. Першае знаёмства В. Таўлая з народным песняром адбылося вясной 1931 года. Перакінуты ў СССР з Заходняй Беларусі малады падпольчык жыў у Мінску /1930—1932/, вучыўся на літфаку БДУ, працаваў у газеце «Звязда». Па даручэнні рэдакцыі ён навадаў Я. Купалу, папрасіў яго напісаць артыкул-праэтэст супраць прыгнёту і ўціску ў Заходняй Беларусі дзеячаў нацыянальна-вызваленчага і рэвалюцыйнага руху. Праз некалькі дзён Іван Дамінікавіч прынес у «Звязду» свой «Ліст у рэдакцыю».

У 1940 годзе Янка Купала, як вядома, быў абраны ў Вярхоўны Савет БССР ад рабочых Лідскай агругі. Ён прыехаў на сустрэчу са сваімі выбаршчыкамі. В. Таўлай у гэты час працаваў у Лідскай раённай газеце. Купала падараваў яму кнігу «Над ракою Арэсай»: «Таварышу Валянціну Таўлаю на ўспамін аб сустрэчы ў Лідзе. Янка Купала».

Купалава паэзія, яе нацыянальна-вызваленчыя матывы, балючая тэма раз'яднанай Бацькаўшчыны назаўжды сталі кіруючымі ў творчасці В. Таўлая. Верш «Падарожны» ён прысвяціў песняру. Гэта — своеасаблівы творводгук на купалаўскі верш «Па Даўгінаўскім гасцінцы», дзе выразна гучаць матывы горычы і гневу за разарваную на часткі Беларусь.

25 мая 1944 года з'явілася пастанова аб стварэнні Літаратурнага музея Янкі Купалы. Сакратаром па літаратурнай спадчыне песняра была прызначана Уладзіслава Францаўна. Ужо восенню 1945 года музей расчыніў дзверы для наведвальнікаў. Першымі навуковымі супрацоўнікамі яго сталі В. Таўлай і Я. Брыль. В. Таўлай працаваў з 1945 па 1947 год у якасці старшага навуковага супрацоўніка і намесніка дырэктара. Разам з дырэктарам цэрай Уладзіяй ён пачаў нялёгкаю справу па зборы, вывучэнні творчай спадчыны Купалы. В. Таўлай рупліва збіраў рукапісы і рэчы Купалы для экспазіцыі музея, пісаў артыкулы пра жыццёвы і творчы шлях, знайшоў рукапісы неўміручых камерды «Паўлінка» і пазмы «Гарыслава». Даследуючы творы Я. Купалы, В. Таўлай напісаў шэраг літаратурна-навуковых артыкулаў.

Лёс наканаваў В. Таўлаю ўсяго 33 гады жыцця. У лісце да сябра Янкі Купалы, украінскага паэта Т. Масэнкі /28.IV.47 г./, Уладзіслава Францаўна пісала: «Заўтра хаваем цудоўнага чалавека, слаўнага паэта і найлепшага сябра Янкі Валянціна Таўлая. Вельмі цяжка хаваць такіх выдатных, чэсных людзей...»

...У трэцюю гадавіну з дня смерці Янкі Купалы В. Таўлай напісаў шчыліва-пранзілівы верш «Памяці Янкі Купалы»:

Я. Рамановская, Г. Таўлай, А. Ліс, Я. Брыль, Л. Давідоўская на вечарыне памяці В. Таўлая. Фота Пятра ЖОЎЦІКАВА.

Яго няма...
А песні следам
штогод — усё мацней звяняць,
і сам ён звонкая легенда,
якой і рэху не абняць.

Гэтыя радкі з поўным правам мы можам аднесці да неардынарнай постаці самога аўтара, які самааддана, самаадхварна любіў сваю Бацькаўшчыну — Беларусь. Жывуць яго вершы, што сталі здабыткам нашай літаратуры.

Да юбілею В. Таўлая Дзяржаўны літаратурны музей Янкі Купалы і Дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва стварылі выстаўку ўнікальных матэрыялаў, куды ўвайшлі рукапісы яго вершаў, напісаныя ў астрагах Вільні, Слоніма, Гродна, фотаздымкі, выданні яго твораў. Сярод іх — рукапіс першага верша паэта «У нашым краі». Дакументы і матэрыялы, што тычацца стварэння і адкрыцця музея Янкі Купалы /планы, справядзачы, нататкі/, як і многае другое, экспануюцца ўпершыню.

У сценах музея адбыўся вечар, у якім бралі ўдзел: дачка паэта, кандыдат мастацтвазнаўства Галіна Таўлая, сябра В. Таўлая, народны пісьменнік Беларусі Янка Брыль, пляменніца Я. Купалы Ядвіга Рамановская, Арсень Ліс, кампазітар Леанід Шурман, што напісаў цыкл песень «Успаміны»

на словы В. Таўлая і цыкл песень на словы Максіма Танка — «Яго напевам выпай слаўны лёс», прысвечаныя Яўгенам Іванавічам сябру па барацьбе.

На вечарыне выступілі ансамбль народнай песні «Беларусачка» гуманітарна-лінгвістычнага каледжа г. Мінска і дзіцячы фальклорны ансамбль «Калыханка» з Міханавічаў.

Л. ДАВІДОЎСКАЯ,
старшы навуковы супрацоўнік Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы

Мігаючае поле пясчак выхоплівала партрэт Валянціна Таўлая ў ДOME літаратара, і гэта надавала юбілейнай вечарыне своеасаблівую інтымнасць. Так яно і было, бо выступалі людзі, якія добра ведалі палымянага паэта-рэвалюцыянера: Я. Брыль, М. Танк, А. Вялюгін, доктар фізіка-матэматычных навук Л. Барысаглебскі, А. Траяноўскі, А. Іверс, а таксама госці з Баранавіч, якія паведалі прысутным аб тым, як у іх горадзе ўшаноўваецца памяць паэта.

Вершы В. Таўлая чыталі М. Захарэвіч і В. Манаеў. Беларускія песні прагучалі ў выкананні фальклорнага калектыву «Калыханка».

СУСЕДЗІ

ДА 125-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ ЯДВІГНА Ш.

У 1909 годзе суседзямі Лявiцкiх /сям'і Ядвiгiна Ш./ становiцца сям'я Луцвiнчу, якая бярэ ў арэнду недалёкі ад Карпiлаўкi фальварак Аконы. Выпадкова гэта адбылося цi сама так гiсторыя захачела, але такога на Беларусi яшчэ нiколі не было, каб побач пасяліліся два дзеячы нацыянальнай культуры, два самабытныя майстры беларускага слова.

З Ядвiгiным Ш. Янка Купала пазнаёміўся яшчэ да пераезду Луцвiнчу ў Аконы — недзе /паводле слоў песняра/ у 1904—1906 гадах. Купалаў бiаграф Уладзiмiр Юрэвiч удакладняе: вясной 1904 года. У Радашкавiчах тады быў кiрмаш. На яго прыехаў і Я. Купала. Тут ён напаткаў Уладака Самойлу, і той пазнаёміў яго з Ядвiгiным Ш. Знаёмства зрабіла на Купалу вялікае ўражанне. Ядвiгiн Ш. ужо тады быў слынным беларускiм пiсьменнiкам, меў друкаваныя творы /перакладныя/, вучыўся ў Маскве. За свае беларускiя iдэi і перакананнi сядзеў у Бутырскiм астрозе. Купалаў цягнула ў Карпiлаўку. Прыходзіў найперш браць кнiгi. У Ядвiгiна Ш. Купала ўпершыню ўбачыў цэлую бiблiятэчку з беларускiх выданняў. Сярод iх — кнiжкi Дунiна-Марцiнкевiча і Францiшка Багушэвiча, якія перавярнулі ўсю Купалаву душу, і ён цалкам пачынае пiсаць па-беларуску, а дагэтуль, як вядома, пiсаў і па-польску.

Завiтаў Купала да свайго суседа і з новымi творамi. Вясной 1912 года ён чытаў у Карпiлаўцi толькi што напісаную «Паўлiнку». Пра гэта ён паведамляў пятага чэрвеня ў Пецярбург Б. Эпiмах-Шыпiлу:

«Напісаў у двух актах камедыю, каторую чытаў пану Лявiцкаму, і ён казаў, што напісана дарэчы. Камедыя называецца «Паўлiнка», напісана прозаю, з шляхоцкага жыцця. Калі мне ўдасца перапісаць на машынкi ў колькiх экзэмплярах, то дарогому п. прафесару прiшлю адзiн экзэмпляр для прагляду».

Купалава «Паўлiнка» гэтак легла на сэрца Лявiцкаму, што ён падахоўваў сыграць пэўную ролю. І такую мажлiвасць ён атрымаў. З вялікім задавальненнем сыграў Крыніцкага. Надта яму падабалася постаць гэтага пакладзiстага, памяркоўнага, разважнага,

а разам з тым пры патрэбе і настойлівага шляхціца.

«Каханенкiя-родненькiя, як скажу — так і будзе», — з нейкім асаблiвым смакам прамаўляў гэтую гуллiва-ласкавую з суровiнкай прыпавесць. Спектакль ставіўся ў Вiльнi, на якім быў і Купала. Ядвiгiн Ш. ведаў, што абразок для Паўлiнкі быў узяты з жыцця тутэйшых мясцiн, дзе Аконы, Карпiлаўка, Харужанцы. Мо гэтым была і дарагая яму «Паўлiнка». Папраўдэ, ён зайздросціў творчаму ўзлёту Купала. Здаецца, толькi-толькi знаёміў Купала з сакрэтамi лiтаратурнай творчасцi, яе азамi, а ўжо пра яго ўсюды і скрозь загаварылі, Усё, пра што напісана ў ёй, вядома было і Ядвiгiну Ш. Але вось не сабраўся, не прыкмеціў, не звёў бытавую з'яву ў мастацкую.

Ядвiгiн Ш. любіў тэатр. Прыгадалася першая спроба напісаць драму «Злодзеi». Было гэта яшчэ на пачатку дзесянастых гадоў мiнулага стагоддзя. Напісаць то напісаў, але ні надрукаваць, ні наставіць не ўдалося, не змог, хоць і спрабаваў.

Дачка ж пiсьменнiкава Ванда Лявiцкая згадвае, нiбыта п'еса «Злодзеi» была пастаўлена сiламі мясцовай iнтэлігенцiі. Было ўсё гэта аж у 1892 годзе, неўзабаве пасля выдання ў Маскве перакладу «Сiгналу» У. Гаршына. Вiдаць, той юнацкi творчы запал, які ўспыхнуў у Бутырскiм астрозе, кiраваў ім і ў Карпiлаўцi.

Абодва яны — і Ядвiгiн Ш., і Янка Купала — надавалi тэатру вялікую ролю ў адраджэннi роднага народа. Яны гарнулі душою да ўсiх правў тэатральнага руху на Беларусi.

Вось дужа яскрава згадка пра Ядвiгiна Ш. унука Францiшка Багушэвiча Зыгмунта Абрамовiча: «На адным з кавалкаў нашай дарогi... на некiлькі дзён да нас далучыўся таленавіты пiсьменнiк Ядвiгiн Ш. — вялікі, шчыры прыхiльнiк дзядзкi Ігната і ўсёй нашай трупы. Ён і яго дачка — яшчэ дзiўчiнка — былі, зразумела, на нашых спектаклях. Аднойчы пасля выступлення Ядвiгiн Ш., убачыўшы нашы стомленыя і ў той жа час вельмі задаволеныя твары, сказаў мне прыблізна такое: «Калі б сябра Ігнат стварыў свет і ўсiх iстот, якія

жывуць у гэтым свеце, ён, напэўна, надзяліў бы ўсiх iх рухам, прасцей кажучы, у Буйнiцкага «ўсе і ўсё» мусiлі б танцаваць».

У жнiўнi 1913 года «Паўлiнку» паказвалi ў Радашкавiчах. Ядвiгiн Ш. і Янка Купала разам з iншымi нацыянальнымi руплiўцамi не давалi драмачь тутэйшаму краю, асвечвалi яго кнiгай і тэатрам, свядомай беларусчынай. Жыхары суседнiх вёсак не адзiн раз бачылі Купала і Ядвiгiна Ш. разам. Прынамсi, Грыпiна Гаеўская згадвае: «Колькi я яму ў полi жнiўных песень наспявала. Бывала, сядзе на камень, услухаецца, як мы спяваем, і ўсё нешта з Антонам Лявiцкiм гаворыць і запiсвае...»

Купала добра ведаў усю сям'ю Лявiцкiх. Адпаведна і Ядвiгiн Ш. добра ведаў усiх Луцвiнчу. Купала нават адной сваячцы Лявiцкага Марыi Шышко прысваяў прыгожы, велiчны верш «Жнiя»:

Як сама царыца
У залатой кароне,
Идзе яна ў вяночку
Памiж спелых гоняў...

Што згаданы верш прысваяўся сваячцы Ядвiгiна Ш., сведчыла і Уладзiслава Францаўна. Прысвачэнне гэтае значыцца і ў першым выданнi «Шляхам жыцця». Нечым жа прывабiла Купала гэтая сваячка Ядвiгiна Ш., натхнiла на такi ўзнёслы верш. Дата напісання яго — 21 чэрвеня 1911 года. У Аконах.

Праз некаторы час шляхi-дарогi суседзяў-пiсьменнiкаў збiгаюцца ў Вiльнi. Абодва будуць працаваць у «Нашай Нiве». Затым на колькi гадоў iх сцэжкi разыдуцца. І, здаецца, пасля шаснацатага года, паслябачыцца. Купала лёс закіне напачатку ў Полацк, затым у Смаленск. Ядвiгiн Ш. будзе ладзіць грамадскае жыццё ў Мiнску, зрэдку наведваць Карпiлаўку. Змена палiтычных варункаў змусiла яго перабрацца ў Вiльню. Там ён спатыкае сваю апошнюю хвiлю жыцця.

Па-суседску не цураўся Купала сям'і Ядвiгiна Ш. пасля смерцi гаспадара Карпiлаўкi. Ён быў хросным бацькам яго ўнучак — Люцiі і Алесi. Не адзiн раз, наведваючы Аконы, заглядаў разам з Уладзiславай Францаўнай пад страху дома Лявiцкiх, прывозіў сваім хроснiкам розныя гасцiнцы, дарункi. Па словах Люцiі і Алесi, і яны не адзiн раз завiталi ў Аконы і заўсёды былі жаданыя тут. Так гэта было, пакуль не пачалося большавiцкае руйнаванне iх родных гнёздаў, выгнанне з роднага кута і Купалавых сваякоў, і сям'і Ядвiгiна Ш.

Уладзiмiр СОДАЛЬ

ЯГО ЗВАЛІ МIШАМ ЧОРНЫМ

ДА 75-ГОДДЗЯ
З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ
МIХАIЛА ХАНIНАВА

Прадстаўнiкi многiх народаў у гады мiнулай вайны змагалiся з нямецка-фашысцкiмi захопнiкамi на тэрыторыi Беларусi. Сярод iх быў і калмыцкi патэ Мiхаiл Ханiнаў. Вялікую Айчынную ён сустрэў 13 лiпеня 1941 года на пасадзе камандзiра ўзвода Забайкальскага палка. Баi на Смаленшчыне былі цяжкiмi, і М. Ханiнаў разам з iншымi трапіў у акружэнне, але не разгубiўся, арганiзаваў падпольную антыфашысцкую групу, а неўзабаве стварыў партызанскi атрад, які ўвайшоў у Магiлёўскае злучэнне.

Мiша Чорны — так звалi М. Ханiнава, камандзiра асобна дзеючай роты ў складзе 15-й партызанскай брыгады, — жыхары Беларусi. Фашысты гэтую роту звалi дзiкай... дывiзiяй. Вельмi ж «салiлі» iм iмцiўцы. Прыкладзi гераiзму, мужнасцi паказваў нязменна сам камандзiр, за галаву якога гiтлераўцы абяцалi вялікую суму грошай.

Пасля вайны ў знак прызнання заслуг сына калмыцкага народа ў разгроме ворага беларуская вёска Пагарэлае была перайменавана ў Ханiнава. М. Ханiнаў стаў ганаровым грамадзянiнам горада Берасiно і ганаровым калгаснiкам трох вёсак. Ды неўзабаве былому партызану давялося думаць аб тым, як выжыць. Пачалася арганiзаваная Сталiным дэпартацыя калмыцкага народа ў Сiбiр. М. Ханiнаў вымушаны быў працаваць лесарубам у Краснаярскiм і Алтайскiм краях, выратавальнiкам на шахце, прапрабам... У родную Калмыкiю вярнуўся толькi ў 1957 годзе...

Хоць дэбiтаваў яшчэ ў 1935 годзе, першую кнiгу паэзiі «Песня радасцi» М. Ханiнаў выдаў у Элісце толькi ў 1960-м. Працаваў вельмi плённа, наганяючы ўпущанае. І не толькi выступав у галiне паэзiі, а і прозы. У прыватнасцi, прыхiльна былі сустрэты чытачамi і крытыкай аўтабiяграфiчныя творы М. Ханiнава: аповесць «Мiша Чорны — гэта я!» і раман «Помнiш, зямля смаленская». Часта друкавалiся вершы М. Ханiнава і ў перакладах, у тым лiку на беларускую мову. У 1977 годзе, дзякуючы А. Пысiну, у выдавецтве «Мастацкая лiтаратура» пабачыла свет кнiга яго паэзiі «Жураўлi над стапам». Усяго ж М. Ханiнавым было выдадзена больш як 30 кнiг.

Не стала Мiхаiла Ванькаевiча 22 верасня 1981 года. А кнiгi яго жывуць, як жыве і памяць аб iм, «калмыцкiм Дзiянiсе Давыдаве» /М. Матусоўскi/, на беларускай зямлi — таксама.

Пошта

ЛЕПШ МЕНШ ДЫ ЛЕПШ

Нядаўна да мяне трапіў у рукi вучэбны дапаможнiк для вучняў 4-га класа «Беларусь — мая Радзiма» /аўтары У. К. Пляшчэвiч, А. П. Жытко, В. Л. Белая, Мн., «Народная асвета», 1993/.

Перш за ўсё здзiвiла складанасць выкладаемага матэрыялу. Так, аўтары дапаможнiка прапануюць вучням /якiя нiколі раней не сустракаліся нi з гiстарычнымi, нi з геаграфiчнымi дысцыплiнамi/ засвоiць наступныя тэрмiны: скандынаўскiя сказаннi, Паўночны-Захад Еўропы, Паўднёвы-Усход Беларусi, Беларуская Панямонне, крыжакi, рыцарска-манаскi Ордэн, каталiцкая царква, iслам /мусульманства/, мячэць, каран, «кiтабы», мецэнаты, унiятская царква і iнш. Няўжо складальнiкi не ведаюць адзiн з галоўных прынцыпаў педагогiкi — iсцi ў працэсе вучэння ад простага да больш складанага? Лагiчна

было б у 4-м класе пазнаёмiць вучняў з больш простымi паняццямi, а ў 5-м і 6-м пашырыць iх веды больш складанымi. Напрыклад: сказаннi, паданнi, легенды /4 кл./ — скандынаўскiя сказаннi /6 кл./; варагi — суседзi славян /4 кл./ — варагi — жыхары Скандынаўскага паўвострава /6 кл./; нямецкiя рыцары /4 кл./ — крыжакi, тэўтоны /6 кл./.

Калi пакiнуць без змен сучасны выгляд дапаможнiка, вучням з сярэднiм здольнасцямi будзе вельмi цяжка разабрацца з масай складаных для iх слоў.

Неадпаведным псiхалагiчна-ўзроставым асаблiвацям вучняў чвэртага класа з'яўляюцца і цяжкiя назвы параграфу і раздзелаў /напрыклад — «З'яўленне новага аб'яднанага цэнтра беларускiх зямель у 13 ст.»/. Няўжо нельга пiсаць проста і пазычна «Узвышэнне Наваградка», «Абарона незалежнасцi» і г. д.

Пры падрыхтоўцы дапаможнiка аўтары сталi на памылковы шлях: замест мастацкага апiсання важнейшых падзей і выдатных гiстарычных асоб яны паспрабавалi пазнаёмiць вучняў з большай колькасцю фактаў і паняццяў. У сувязi з гэтым вынiкi аказалiся супрацьлеглымi задуманаму. Так, у дапаможнiку дэталi падрабязна асветлены розныя этапы ўзникнення ВКЛ, змяненне адносiн лiтоўскiх князёў з татарамi. У той жа час адсутнiчаюць звесткi пра знешнi выгляд Францiшка Скарыны, пра рысы яго характару. Падобныя недахопы ўласцiвы і ў адносiнах да iншых дзеячаў нашага мiнулага. Хацелася запытаць паважаных аўтараў дапаможнiка: дык, можа, трэба прыслухацца да вядомага ўсiм выразу «лепш менш, ды лепш»?

Л. ДЗiКЦЯРОЎ,
настаўнiк.

М. Вiдзi.

АД ЭЛЬДАРАДА ДА ТУНГУСКI

Дзiцячы пiсьменнiк... Дзiцячая лiтаратура... На вялікі жаль, нашы крытыкi часта абыходзяць маўчаннем гэтую дзiцячую лiтаратурную творчасць. Бытуе думка /яна, праўда, не выказваецца ўслых/, што гэта лiтаратура другарадна-ая. А другараднае, як вядома, не заслугоўвае ўвагi, яго можна і маўчаннем абйсцi. Дзякаваць Богу, што ў нас на Беларусi ёсць «Онацтва», выдавецтва, якое спецыялізуецца на выданнi кнiг дзiцей. Чатыры гады назад у серыі «Бiблiятэка прыгод і фантастыкi» яно выдала кнiгу аповесцей пiсьменнiка, настаўнiка са Слонiмшчыны Аляксея Якімовiча. Яна мела загадкавую назву «Эльдарада прасiць дапамогi». Па звычцы наша крытыка яе проста не заўважыла, як і першую кнiжку А. Якімовiча «Гордзiеў вузел» /1987 г./.

Што здарылася з багатай і казачнай Эльдарода ў аповесцi Аляксея Якімовiча, я перакладаць не буду. Скажу толькi, што мне спадабалiся задумка, iдэя і сюжэт аповесцi.

Прачытаўшы «Эльдарада...», я з нецярпеннем чакаў новай сустрэчы з творамi празаiка. І яна наступiла. Летась у выдавецтве «Онацтва» накладам у трыццаць тысяч паасобнiкаў выйшла з друку новая кнiга Аляксея Якімовiча зноў жа з iнтрыгуючай назвай «Сакрэт Тунгускага

метэарыта». Яе склалi дзве аповесцi. Першай — прыгоднiца-фантастычнай, якая дала назву, адкрываецца кнiга. Мяне, канешне, адразу зацiкавіла: цi адпавядае аповесць гэтаму жанру, цi здольна канкураваць яна са шматлікімi творамi, як цяпер прынята казаць, далёкага і блiзкага замежжа, цi ўдалося аўтару з правiнцы пабудаваць хiтра сплечены, захоплены сюжэт, цi ёсць тут думкi, якія хваляюць нашых сучаснiкаў? Бо, на мой погляд, спраўдана фантастыка — гэта не проста нейкая бойка альбо стралянина ў космасе цi пад вадой, але і думка, iдэя, якія нясуць у сабе высокiя агульначалавечыя паняццi і прынцыпы.

Чытаю першыя раздзелы і з прыемнасцю для сябе адзначаю, што аўтар, калi можна так сказаць, крочыць у нагу з прагрэсам. Тут ёсць усе атрыбуты фантастыкi: гэта і незвычайны касмiчны лятальны апарат «Альбатрос», і супер-мiнi-кам'ютэр «М-1», падобны на гiганцкую мурашку, і iнш. Героi аповесцi, школьнiкi Антон і Васiль, дык і называюць апошнi Мурашом.

Мураш, любоўна апiсаны пiсьменнiкам, паказаны як спраўдана жывая iстота. Нездарма Васiля і Антона так цягне да Мураша. Калi яшчэ адзiн герой аповесцi, вучоны-лесавод Пiлiп Макаравiч кажа дзецям, што Мураш будзе iх

ахоўваць, бегаючы вакол палаткi, то ў Антона, мiквалi вырываецца: «А не стомiцца, бегаючы цэлую ноч?».

Думаецца, што вобраз Мураша /а ён як спраўдны сябар не раз дапамагае героям/ — удалая задумка аўтара.

Чым яшчэ прываблiвае да сябе твор, дык гэта iнтрыгай. Яна распачынаецца з першай жа старонкi, а потым, паступова, нiбы пласты раллi на дбайна ўзараным полi, нарастае, вабiць да сябе, не адпускае да апошняй старонкi, аж да самага фiналу.

Аповесць складаецца з трох частак. У першую — «Незвычайныя турысты» — аўтар уводзіць некаторыя навуковыя звесткi. Мы, напрыклад, дзедзямсям, што рукамі чалавека за апошныя стагоддзi знішчана 15 працэнтаў усёй паверхнi сушы, якая абраблялася і давала ўраджай. І падобную знішчаную, калiсцi квітнеючую зямлю дзецi бачаць, калi трапляюць на планету Сiз. Страшна iм бачыць голюю зямлю, знішчаную валадаром планеты, каб яшчэ больш запрыгоніць сваіх падданых.

Кульмiнацыйным месцам аповесцi, як мне думаецца, з'яўляюцца тыя старонкi, калi жыхары ў дзень нараджэння Сакса лезуць, аддаючы апошныя грошы, каб паглядзець як на дзiва на звычайную траўку-мураўку, якая на высокай

вежы расце ў гаршкi. Толькi праз бiнокль яе можна ўбачыць. І мiквалi думаецца: а цi не станецца і з намі так, калi не будзем спраўднымi гаспадарамi на сваёй зямлi?..

Другая аповесць кнiгi — «Прыгоды шасцiкласнiка Максыма» — не адносiцца да твораў фантастычнага жанру. Яна пра сучасных вясковых школьнiкаў, якія, аднак, адчуваюць сябе гараджанамi, бо, выхаваныя ў цагляных шматпавярховых будынках, нават каня не ўмеюць запрэгчы... Ды аўтар не збыткуе з iх, ён iм спачувае. Гэта iхняя не вiна, а бяда, звязаная з усiм укладам нашага жыцця.

Аповесць напісана Аляксеем Якімовiчам не год не два назад, а намнаго раней /ён яе аддаваў на Рэспублiканскi конкурс на лепшыя дзiцячы творы, які праводзіўся яшчэ ў 1987 годзе/, але, што радуе, і сёння яна не састарэла.

Праўда, на маю думку, празаiк завельмi захоплены дзiялогамi. Амаль усе падзеi яго твораў праходзяць праз дыялог. Гэта трохi надакучае. Дзецi ўсё ж больш любяць зацiкаўленае апiсанне, аповяд.

Акрамя таго, мне здаецца, што пiсьменнiку яшчэ не хапае смеласцi і шырынi ў апiсаннi фантастычных з'яў і прыгод. Аўтару не трэба абмяжоўвацца толькi вясковымi iдэямi і летуценнiкамi, а iсцi далей у сваіх творчых пошуках.

Сяргей ЧЫГРЫН

г. Слонiм

ЮБІЛЕЙ —
НА РАДЗІМЕ

Жлобінцы адзначылі юбілей зямляка, ганаровага грамадзяніна свайго слаўнага горада Аляксандра Капусціна. Урачыстая вечарына адбылася ў мясцовай музычнай школе. Адкрыў і вёў вечарыну намеснік старшыні Жлобінскага гарвыканкама В. Байкачоў. Аляксандра Пятровіча віталі старшыні гарвыканкама і райвыканкама У. Ерафееў і С. Котаў, генеральны дырэктар аб'яднання «Штучнае футра», народны дэпутат Рэспублікі Беларусь А. Кавалёў, дырэктар Жлобінскага гісторыка-краязнаўчага музея Я. Карцар, рэдактар жлобінскай газеты «Новы дзень» П. Шугаў і іншыя.

Пра творчасць А. Капусціна, яго пастаяннае жаданне ў творах расказаць пра зямлякоў гаварылі сябры-пісьменнікі А. Жалызоўскі, У. Ліпскі, В. Ткачоў, М. Мятліцкі, А. Марціновіч, А. Зэкаў.

У святочным канцэрце прынялі ўдзел навучэнцы музычнай школы, удзельнікі мастацкай самадзейнасці горада. Юбіляру былі ўручаны падарункі ад працоўных калектываў.

ПРАЎДЗІВА
ПРА МІНУЛАЕ...

Гэтым правілам кіраваліся аўтары і выдаўцы «Энцыклапедыі гісторыі Беларусі», першы том якой выйшаў у выдавецтве «Беларуская энцыклапедыя» імя Петруса Броўкі. Гэты ўнікальны даведнік, што разлічаны на шэсць тамоў, ставіць за мэту шырока, глыбока, усебакова і аб'ектыўна, абавіраючыся на алошні дасягненні навукі, адлюстроўваць доўгі і пакутны шлях, пройдзены беларускім народам ад сямі мінуўшчыны да сённяшняга дня. Безумоўна, разглядацца ён будзе не Ізалавана, а ў кантэксце важнейшых падзей адпаведнага перыяду ў свеце.

Разам з тым у энцыклапедыі знойдзе месца і гісторыя іншых народаў, якія здаўна жывуць на нашай зямлі ў хаўрусе і згодзе з беларусамі. Будуць апублікаваны артыкулы пра літаратуру, мастацтва, шырока прадстаўлена персаналія — каля пяці тысяч артыкулаў раскажуць пра гістарычных асоб.

Усяго ж у «Энцыклапедыі гісторыі Беларусі» мяркуецца змясціць больш за 15 тысяч артыкулаў, напісаных не толькі беларускімі вучонымі, а іх калегамі з Масквы, Санкт-Пецярбурга, іншых гарадоў СНД.

А аб тым, наколькі ў энцыклапедыі вытрыманы прынцыпы аб'ектыўнасці, можна меркаваць хоць бы па двух здымках, змешчаных у першым томе амаль поруч. На адным з іх — першамайская дэманстрацыя пачатку п'яцідзесятых гадоў, удзельнікі якой нясуць вялікі партрэт Сталіна; на другім — шэсць прыхільнікаў Беларускага народнага фронту «Адраджэнне».

Такімі мы былі. Такімі сталі сёння. А якімі будзем заўтра, у немалой ступені залежыць і ад паважнага стаўлення да свайго мінулага.

Першы том «ЭГБ» быў у цэнтры ўвагі на традыцыйнай выстаўцы кніг, сігнальных экзэмпляры якіх на працягу мінулага месяца паступілі ў Нацыянальную кніжную палату. Выстаўка, як і ранейшыя, была арганізавана ў Мінску, у Доме кнігі.

Адбылася прэзентацыя «ЭГБ». Перад прысутнымі выступілі намеснік галоўнага рэдактара выдавецтва «Беларуская энцыклапедыя» імя Петруса Броўкі І. Хаўратовіч, загадчык навукова-галіновай рэдакцыі гісторыі Беларусі В. Скалабан, дырэктар Інстытута гісторыі Акадэміі навук Беларусі М. Касцюк, міністр інфармацыі Рэспублікі Беларусь А. Бутэвіч. Усе яны былі аднадумцамі ў тым, што «ЭГБ» — з тых выданняў, якія вельмі патрэбны цяпер, калі адбываецца наша нацыянальнае Адраджэнне.

ПРА ПІСЬМЕННІКАЎ
ШМАТ ГАВОРАЦЬ...

Але гэтак, як гаварыў на ідыўнім вечары ў Доме літаратара А. Гардзіцкі, бадай, яшчэ ніхто не гаварыў. Ён прапанаваў прысутным былі і небыліцы пра калег-таварышаў па пары. Жанр, можна сказаць, новы. Як падкрэслівалі, выступаючы на вечары, А. Письмянкоў, В. Супрунчук і У. Юрэвіч, гэта нешта блізкае да гумарыстычных мініячур ці літаратурнага анекдота. Ды справа хутчэй за ўсё не ў жанры, а наколькі ўсё ўспрымаецца. Вечар жа — удаўся. У гэтым пераконвала чытанне былаў і небыліц як самім А. Гардзіцкім, так і акцёрамі. Дарэчы было і пазычнае ўвясанне А. Гардзіцкаму, з якім выступіў У. Скарывкін.

Віншуем!

«ПАЭЗІЯ,
ТЫ НЕ ПАМРЭШ НІКОЛІ...»

Аўгіння КАВАЛЮК, жывучы за межамі роднага краю, не страціла галоўнага — трывалай з ім духоўнай повязі.
13 сакавіка — дзень для яе незвычайны, юбілейны дзень.
Жадаем жа паэтцы натхнення і новых сустрэч з радзімай.

Аўгіння КАВАЛЮК

НАДЗЁННАЕ

Чый там думак адгалоскі,
Чые пацёртыя абноскі
З якоў старых імкненняў у вечнасць?
Чыя любоў, чыя сардэчнасць
Праходзіць міма, не кранае?
Чый гэта далягляд канае
На нашых змучаных вачах?
Хто гэты новы свет трымае
На дужых ці слабых плячах?..

У кожнага свае вясня і восень,
Свой сакавік, свой лістапад,
Свая над кожным неба просінь,
Свой час набыткаў, потым страт.

Гады ў клубочак, нібы ніткі,
Падрыхтаваны ў небыццё...

Дэбют

Фёдар Ляшкewіч па адукацыі філолаг. Ён ня мала павандраваў па Беларусі, працаваў у многіх раённых газетах. Зараз жыве ў Жыткавічах, дзе асвойвае новую для сябе прафесію — настаўніка.

Акрамя лірыкі, піша сатырычныя вершы, творы для дзяцей.
У «ЛІМ» друкуецца ўпершыню.

Фёдар ЛЯШКЕВІЧ

«СУСТРАКАЦЬ
ЗАЛАТУЮ
ПАРУ...»

РОЗДУМ
ЛЯ ГАЗЕТНАГА КІЁСКА

Чытач, які штодня грызе
Навін апошнія адгалоскі,
Нічуж не стоміцца ў чарзе
Ля прывакзальнага кіёска.

Відзён падзей гарачы след.
Ах, дзякуй красамоўнай прэсе:
Газет з'явілася на свет,
Як восенню грыбоў у лесе.

Аднак не ўсё на паласе
Падносіць творцы беззаганна:
То падсалоджана эсэ,
То інтэрв'ю падфарбавана.

Народу зічкэй не згарэш
На пуцявіне выжывання.
Кашгуйце, людшы, вінегрэт
Духмоўнага прыгатавання.

А ці падлічаны набыткі,
Усведамляючы жыццё?

А ці напачатак разматае
Клубочак той,
А ці хто-небудзь скарыстае
Набытак твой?

МУЗЫКА ВЕКУ

Што дае чалавеку
Музыка веку?
Пэўна ж, усё дае:
Слухаем мы яе —
І снег бялее.
Музыка нас сагрэе
І замарозіць.

Музыка нам падносіць
Святло на далоні,
Сівіць нам скроні.
З намі яна бясконца:
То засмяецца сонцам,
То заблігчыць расою,
То замачыць слязою.

ПАЭЗІЯ

Паэзія, ты не памрэш ніколі.
Ты можаш быць без волі і без долі,
Ты можаш жыць без хлеба і без солі,
Ты можаш жыць без сонца, без вады.

Паэзія, твае сляды
На травах, на пясках, на водах...
Ты сонца блік, паветра подых,
Ты роздум, філасофія жыцця,
Бездапаможнае дзіця.
Жывеш паэзія мая —
Жыву і я.

Май святлом
незвычайна-адчайным
азорыць.

Гойна ў сэрца.
І роіна
у зялёных садах,
Дзе прайшоўся
праменьняў
бліскучы сцізорык,

Наразаючы завязь,
і мёдам прапах.

Неабсяжную далеч
кальшунь-гайдаюць

Спеў птушчыны,
гамонка вірлівай вады.

Пастаіш
і раптоўна згадаеш:
з гадамі,

Што зязюлька дала,
ты, на жаль, малады.

Прывітанне. Гарынь!
Многа вёснаў
з вадою спылыло...

Я пакінуў цябе...
Закружылі
шляхі і вакзалы...

Як у яшчаркі хвост,
адрастае
натхнення крыло.

Скажам дзякуй усім,
што няхітра
крыло падразалі.

Гэта пчасця палёт —
сустракаць
залатую пару.

Дзіўны верасень
трубіць-іграе
вясновую песню.

Сто разоў за яе,
адганяючы крыўды,
памру.

Сто разоў за яе,
узнімаючы крылы,
ўваскрэсну.

Проза

Дождж ішоў нялюдска, высокімі светлымі слупамі, і быццам не з неба, а нейкай сваёй хадой, па зямлі, з поля, як з мора, да лесу і там знікаў, бы ў цёмных адчыненых вокнах багны. Каторы дзень запар, вечарам другі раз спыніцца на момант, сцішыцца, тады ад зямлі падымасца гарачая пара, як ад каня, бы яна на сабе гэты дождж цягнула, упрогшыся, круга хадзіла, наважаная на срэбныя ланцугі, во стала, нарэшце — і дождж спыніўся. Вільготна, пахне росным дзіцячым потам. Вось, выдавалася, і наўлечкі ўжо выкруцілі насуха — цяпер нарэшце распагодзіцца, але перад ноччу, яшчэ на шэрай гадзіне плыткае неба зноў дыхала цяжкімі туманамі, пачуццё блізкасці вялікай вады, жывой, рухомай, як бяда, варочала чалавека з поля, з лесу дамоў. Ганна спяшаючыся падпыхала пад галаву жаробцы вехаць сухой саломы, ставіла побач кош дзяпельніцы нанач, пераважвала кабылу Глашу, ішла дахаты.

Валіліся на страху яблык старой дзічкі, зрэдку так, стукне і адкопіцца на зямлю, быццам нехта ўсю ноч бяссонна, маркотна гуляў у бильярд.

Не спалася. Падсвідомо разумела: трэба нешта рабіць, клікаць ветурача, бо ўжо скоро тыдзень, як жаробка закульгала. Казала старому Юзючку, яму даручылі ў калгасе дглядаць жарэбную кабылу падвозчыка Бабра. Той толькі хуценька так, як самае пэўнае і добра ў хаце з жонкай Настасяй абмеркаванае: «Не-не, не трэба!» Маўляў, пройдзе само, павінна прайсці. Сам маленькі, вушкі тырчаць адтапырыўшыся, бы чалавек ніводнай папкі не знасіў, ні салдацкай, ні мужыцкай, не абпсонуў дзіцячую галаву, вочы блізка каля носа, бы ў акуларах, чыстыя, блакітныя, век на пагоду варажаць. Юзючок пільнаваў, каб Бабёр і на гэты раз не забіў малое, як толькі народзіцца, бо яму, падвозчыку, — адкрыта ўсім казаў, — патрэбен на ферме конь рабочы, а цяля замінае, бльгаецца пад нагамі, трэба пільнавацца, — яму няўпраўка. Ды і ці ўпільнуешся, скарэй скалечыш. Малады Бабёр ні з чым не хаваўся, і кабылу ягоную звалі ў вёсцы Глаша ад той пары, як ён яшчэ з вечара паставіў быў яе каля варот наезджай дачніцы Глашы, а ад'ехаўся раніцай.

Само павінна прайсці... Конь, кажа Юзючок, не баіцца дажджу, сплюжы. А хворас, малое? Можна, і праўда. Тут, у вёсцы век са скацінай, спраканалыя людзі, як не паверыць. Хіба яна, гараджанка, калі каня гадала? Яна і падыспі да іх першыя дні не адважвалася. Кабыла стаяла, як на палатне Рубенса. Калені, клубы — усё выварачана магутнай сілай родаў, выварачана схваткамі, пакутамі, штуршкамі ішоў боль, хвалямі. Расхіненае ўбакі пасляродавае цела лсьнілася, бы ў дарагім уборы, з яго яшчэ не сышла тая раптоўная палёгка, калі нарадзілася жаробка, цела з той высокай амаль боскай прыгажосцю саміцы. Непадалёк на ўзлеску некалькі раскіданых старых дубоў. Быццам і задалёка адзін ад аднаго, але выдалілі гаем. І з якога б боку на іх ні зірнуў, усё роўна яны стаялі не пасобку, быццам кожны з іх ўвесь час, увесь век памятаў пра астатніх, лаварочаўся тварам, пільнаваўся, бы ў нейкай сур'ёзнай мужыцкай гульні. А можа, гэтая блізкасць ад рэдкай дасканаласці волатаў, калі сама прырода не спускае з іх вачэй. Ніводнай лішняй галіны ці ліста, і нават заламаны навалніцай сук не калечыў. Сухі, павалены дуб абавіраўся аб зямлю моцнымі сукамі, стаяў сярод жывых высокім урачыстым саркафагам. Падыспі аспярожна, пачаставаць кабылу ласункам і зноў сесці на жардзіну плота, глядзец збоку, сцішышы вусны ад захаплення. Не знаходзілася да яе слоў пяшчоты, бы гэта толькі высечаная статуя. Жаробка, нагойсаўшыся, іншы раз клалася каля самых ейных ног, каля капшоту, цяжкіх, каменных, перавязаных патам, нязграбных, якраз жа галавой, і вочы заплешчвала, спала, без усялякай аспярогі, бы сплунчанае з матчыных рук, нізка, у прыпол. Няўжо не зачэпіць?! Кабыла аднойчы сама першай пазвала жанчыну да сябе, ціхім, як да жаробкі, іржаннем, нават і не ржаннем, а быццам проста па клавшах прабеглі лёгкай рукою. Ubачыла, высока падняла галаву і пайшла насустрач, да рук, крок далікатны, на абцасак. Захапленне, страх, згаслі, асвятліліся сінця — па вядру, разумныя вочы жывой істоты, якой звычайна патрэбна чыстая вада, бульба, бурак, абмешаны мукой, нялішне і кош травы, яблык, каб не прапала малако.

А дождж амаль не пераціхаў. Спрабавала напытаць, каб хто ў вёсцы пусціў жаробку, пакуль хварэе, у свой хлеў, у адказ адно і тое: коні, маўляў, сплюжы не баяцца, дождж ім не шкодзіць. У тую ноч надыйшла буря. Хату накрывала цяжкай хваляй, не паспееш адсапіцца, як за ёй ішла другая, трэцяя. Захлынула вокны,

шум, плёскаць, гойданне дрэў укалыхвалі да ванітаў. Страх заснуць, бы ты яшчэ можаш сваім розумам даць якую раду, упільнавацца, каб цябе не сарвала з месца, не аднесла далёка ад людзей. Назаўтра, ступішы на зямлю з таго начнога каўчуга, ледзь пазнаеш наваколле: мокрая, шэрая, як мыш, птушка на клёне; суседка на ганку ў хустцы нанайніцу, ступае асцярожна, каб не паваліцца, ідзе ў сад да выварачаных яблынь, да затопленай бульбы. Рукі вісяць уздоўж цела, ужо яна, выдавалася, доўга не змусіць нічога імі рабіць, наглытаўшыся гэтай цёмнай вады — бяды. Рака затапіла хлявы, лазню, ідзе перакатамі, шуміць дажджом, бы кожная кропля ў ёй яшчэ жыць асобна, гамоніць сваім голасам. Праехала па вуліцы пустая падвода, а падалося, што зноў варочаецца навалніца. Галасы ў вёсцы над вадою чыстыя, звачэйшыя, далёка чуваць. Клічучы да сябе дзяцей, пабыўшы, зноў клічучы — надта блізка бяды, нават паспускалі з ланцугоў сабак. Скрыпаньня зёлкі, кветкі, водарасцямі матляецца лісце дрэў, чыстая зямля пад нагой, ані следу, бы і не было дагэтуль жыцця твайго, працы. І самае нязвычайнае пасля — мыць ганак, ставіць чайнік, трымаць

гэтага на кожным сабранні спавядае. Дык я пасля буду ягонае жаробя падымаш?! Але ж гэта не мёртвы калгасны інвентар, не кола, каб ісці і перажаргаць. Гэта ж не старшынёва, а жывая, боская істота, як душа трывае? Вось няхай, маўляў, бог і пільнуецца, і ратуе жаробку? І ты пяклуйся, калі бабе трэба... Ці не спазнілася яна? Ці не позна пайшла насуперак вёскі? Насуперак старога гаспадара Юзючка, ухвалёнага дзедам Ляксеям: «Во, Юзюк! Ён халзяін. У яго, каб ты паглядзела, якія сві-і-нні». Чаму ж не, свінні ж свае, не калгасныя. Пяпер, ідучы па слізкай дарозе, разумела, чаму не хінуліся да яе Юзючок з Настасяй, як бы і не заўважалі ейнай дапамогі, быццам чакалі, калі напешыцца гараджанка, надакучыць ёй забяўляцца з коньмі. Паздароўкаецца каторы і прэч, не пастаіць, не загаворыць. «Можна, проста некалі ім, старым людзі, а бульба яшчэ на полі, а свая скаціна ў хляве, вольна, — разважала раней. — Як у злосці ўсё роўна ходзім...» Тады, успомнілася, дашчэнтку збываўшыся, востра адчула, як намапала тую гадзіну, калі трэба нарэшце сустрэцца са старымі, пара надыхла пабедаваць разам, як парадніцца на момант,

забраць кабылу з жаробкай лячыць на канюшню, нечым будзе разгнаць барозны. Мокрая сёлетняя вольна. Бачыла, зайшоўшы: ляжыць баба Стэпка ў халоднай хаце, укруціўшыся ў коўдру: «Ай, гэтак да дажджу сляпалася ўхапіць бульбу. Ухапіла... Але ж во печ яшчэ не цэплілася, сагрэцца не здужаю, усё цела ахлудзела...» «Задаўленне», як яна кажа, паднялося ад такой работы... Лятуць навывперадкі да Юзючка, просяць каня, — ратуе бульбу. Той потым толькі сядзіць узапечку, счэпіўшы галаву рукамі, маленькі, вушы тырчаць, сіні ад гарэлкі, як кажан. Частуюць яго за кабылу, — дармавізна. Хіба зарачыцца, хоць яна яму надта шкодзіць... Зямля п'яжкая, прыводзілі ўвечары кабылу мокрую да сподніцы, віўкае, злуецца на Ляльку, калі тая прагна, балюча ўлепіцца за пустае вымя. «Паспрабуй ты не даць катораму каню! Ого! А як налета яму даручаць кабылу даглядаць, то ўжо не дапрасіцца, не-не», — апраўдваўся Юзючок.

Пяпер, калі ветурач, наведваючыся, сказаў, што позна, жаробка загіне, Ганна адчувала сябе ў гэтай высковай супольнасці раўнэй, амаль сужыцелькай падвозчыка Бабра, як тая Глаша. Толькі што не каля

Марыя ВАЙЦЯШОНАК

КОНІ

АПАВЯДАННЕ

запаленую сярнічку, бачыць агонь, бы ты ўжо на самым дне затопленага сусвету.

Раптоўна ўспомніцца, што на тых днях, якраз перад бурай, бачыла жанчыну ў чорным. Быццам ішла яна ў поле, да лесу, ад вёскі, не зразумець толькі, ад чыёй хаты, хто. За плячыма высокая каса і граблі. Ідзе, крокаў не відзець, а рухаецца, перамышчаецца хутка, быццам і не на сваіх нагах, а па ветры, зачэпіўшыся граблямі за хмару. Лёгка, краем лесу, зайшла ў кусты, дастала свой грыб, пэўна, зазначаны надоечы. І зноў яе бачыць ужо на гэтым баку пералеску. Ідзе не тое што каб да работы, нетаропка, здалёк дык быццам ходзіць пракосамі: узад-уперад, узад-уперад, граблі высока над галавой — зграбала, соўвала да вёскі хмары. І сонца сьвіцела, і відно, што не старая, а яна выйшла сенаваць у чорным... Назаўтра — бура, разводзе, бяда.

Нехта каля ракі сказаў і забываўся на тое: загінула народжанае гэтай ноччу жаробя, набрала вады ў вушкі. «Як гэта?!» — пераптывала ў людзей. «А, ведама, калхознае...» — адказвалі абыякава, бы яно нетрывушчае, асуджанае на пагібель, нечага і дзівіць. І Ляльцы з начы пагоршала. Кабыла нервалавалася, усківала азадкам, ляскала ў паветры капчыгамі, шугала махой, як з вядра, ці то баронячыся ад двух жаробцоў, ці то штуркучыся перад імі, тая, пэўна, недзе адарвалася ноччу, табуніліся каля яе. Лялька ўжо не здужала нават падняцца з зямлі. У храпах стаялі буйныя кроплі расы, пельца як мадонік, а яна нетаропка, па-жабрачку, бы са стала старочай рукой, падбірала губой крошкі хлеба. Во калі падліло, парвала ўсе зашчапы, забароны выскоўва — трэба самой браць раду, нікога больш не пытаючыся. Гэтая скачаная бурай трава, гэтае мокрае поле не выцягнуць з-пад яе, не перасушыць, як поспілку, не перакінець, і самому табе не будзе спакою, што б там ні казаў Юзючок, чаго б ні маўчала абыякава вёска, бы і сам ты ўвесь час на ейнай сырой хворай ложы. Ні з кім не радзічыся, фуфайку на сябе — пабегла ў суседнюю вёску па ветурача.

Ішла, злавалася на сябе, выгаворвала некаму як не ўголас. Бурым заносіла паабгрызеныя каровамі пагоркі. «Хапае кабыле травы», — пярэчыў Юзючок. А жаробцы? Чаму ніхто з вёскі не падышоў, не параіў ёй, гараджанцы, даваць яйка з цукрам, яшчэ ж на памяці ў старых людзей, як выходжвалі немцы сваіх зняможных у дарозе жаробят? А Лялька ўсё радзей падыходзіла да вымя. «Калхознае...» — як яны кажуць. Сама вінавата, не звярнула ўвагі, думалася, што сп'яна выгаворваў ёй сусед Паўла: «Каб гэта сваё, а так і спасіба ніхто не скажа. Я во быў узят з фермы ў кішэню, можна сказаць, смецця, прадсядальца мяне пасля

— адну ж бяду маюць, пайшла ў хату. Падсвядома жадаючы ўдзячнасці ад старых, сама ўзяла з сабой гасцінец, панесла. Настася сустрэла на панадворку, несла поўнае вядро сырадою. О, якім знакам, якой дарагой узнагародай быў ёй кубак жаробка! Яна, як чараўніца, напайла б ім усіх знявераных у сялянскай добразычлівасці, высакароднасці, акрыяла б сама, амаль пакутуючы каля хворай Лялькі. Але Настася, як заўсёды, спыталася. Вярнуўшыся да сябе ў пакой, стаяла тады перад Адзігтрыйяй у разгортнутым альбоме на кніжнай паліцы, не ведаючы пацераў, прасіла дапамогі, звярталася чамусьці да ейнага дзіцяці, пэўна, не адважваючыся трывожыць засмучоную чалавечым лёсам багародзіцу. А можа, яно, маленькае, народжанае ў хляве, каля жывёлы, само распытвала ў жанчыны пра жаробку? Чужыя ў гэтай вёсцы і калгасныя коні, і яна, гараджанка, каму ж яшчэ да іх справа...

Там-сям у лесе падымаліся з нізін, спынаючыся, надзявалі абяруч шапкі на самыя вочы, беглі на пагорак апенькі, зарана, праўда, але ж такая сёлета сырзізна. Зусім побач храснула, павалілася надламаная бурай ўначы дрэва. Мядзведзем роў, выдавалася, у самыя вушкі дзед Ляксея, ведучы кабылу да работы, а заўсёды ж быццам такі прыветны чалавек. «Няхай ро-о-біць, нагуля-я-лася, халера яе не возьме...» Помсліва тузаў за аброць, спаганіў за тое, што жаробя прывяла, што гуляе, а ў вёсцы такая пільніца — якраз жа салому калгас дзяліў. Пакуль усё навазілі... Доўгая была жаробіца тая дарога, тады і закульгала...

— Ну, што, цётка, маеш? Чаго прыйшла? — заптыўся ветурач, калі дайшла да яе чарга.

Ганна тлумачыла, збівалася, зноў гаварыла, а самой аж у твары стала гарача. «Цётка... Думаў, што нейкая калгасніца... Ён жа не такі ўжо і малады, гэты «п'яменнік»... Можна, і аднагодак...» Пэўна ж, у фуфайцы, боты гумовыя ў гразі па халыву, твар збываўся. Адным словам, бясполая істота перад мужчынам — «цётка»... Не ўмее яна сябе паставіць у вёсцы. Трэба было з'явіцца амаль афіцыйна, патрабаваць, а не прасіць хуткай дапамогі, ведаючы ад людзей, што ветурач аніякі ў калгасе, што маладыя гіне на ферме, ён жа і сам быў павінен даўно наведання і сачыць за здароўем малой... Грэбліва абмінаючы лужы, ішла з фермы, як на тое, жанчына... у лацірках на босую нагу. Во, пэўна ж з высковай інтэлігенцыі, не іначай. А яна — цётка, аніякая не настаўніца... Каго дакарана, вінаваціць? І сама адступілася, хіба не разумела, што меў на ўвазе Юзючок, калі казаў: «Што будзе, тое будзе, а бульбу то ўжо выкапаем...» Марудзіў клікаць на дапамогу, бо прыедзе ветурач, мусіць

ейнай брамы начуе ягоны жаробец з калясмі, скінуўшы пад ногі палюбоўніцы п'янага гаспадара. Не, яна не вытрымае болей, кіне, з'едзе адсюль — і не ўспомніць... Як ніводзін год раскашавалі гусі, вады хапала, вёска якраз на злеме ракі пшыла птушным востравам, засланным белым пер'ем. Раз-пораз гусі заліталі праз плот у сад па яблыкі. Днём змрочна, як увечары на шэрай гадзіне, сонца не відзець, але ледзь улоўна ружавелі белыя крылы. Невідучка, абяруч гарнула яно іх да сваіх румяных шчок, лапчыла, клікала ў далёкі вырай, як на вятэру. Нізка над хатай лятуць дзікія гусі, чамусьці выходзілі за вяснічкі, каб праводзіць, бы яны адлятаюць з твайго дому, з твайго саду. Дзень удзень халзіла да жаробкі, яе, нарэшце, Юзючок пусціў у хлест, натурыста цягала кашамі траву, карміла з рук усім, чым магла. Слабая была ўжо і тая трава, і ў садзе пуста, дзе-нідзе па яблыку, як на сірочы новы год. Ветурач больш не прыходзіў, сама старалася лекаў, сама змазвала рану /пучір, нарэшце, прарвала/, доўга, каб хто бачыў, як варажбітка, глядзела на балючае месца, бы дапамагаючы яму выбалець. Млечны шлях якраз над галавой выдаваўся пустым гасцінцам, глухі асенні гом — цяжкім тупатам позніх коней. Заналта блізка гарызонт над лясістым пагоркам, зоркі скрозь дрэвы блукаюць воўчымі вачамі, і кабыла ноччу так храсла, некага чуючы, што хоць ты бяры бляху ў рукі і бі ў яе, баронячы хворую жаробку. Ізноў дождж, раніцай на момант пераціхне, збяжыць з мокрай страхі ў валасцёканую трубу тонкі струмень, і зноў аслабне. Дождж і дождж, халодны, ужо асенні, а то выдасца і цёплы дзень, аж яшчэ з раніцы, лежачы ў ложку, чуеш яго — дыхае хата. Выскачыць суседскі ўнук у адной кашульцы, стане на высокі сходах і цымбурыць уніз, не азіраецца, ці хто бачыць, не стыдаецца, стаіць нерухома, цютна, рыхты фантан у гарадскім садзе — дождж. Адзін раз расхінулася надвечар неба, якраз напроці ейных вокан. Ружовы з пазалочаным праём, вузкі, высокі, бы адчыніліся дзверы. І нехта, пэўна, выйшаў нябачна, бо якраз у гэтым месцы з'явіў узнік стромкі пагорак — Ганна яго раней і не заўважала — ён бы трап падагнаны ці сходкі пад чыесці ступні, каб сысці на зямлю. Плечы, душу агарнула, сіснула тая доўгая хвіліна, калі ўтрапена спыняючыся перад абразом, раптам адчуваючы, што і сам стаіць на святых месцы. Усё навокал: вёска, людзі — падалося адзіным кутком на ўсёй зямлі, піхім, благаслаўнёным, як покуць у хаце; ахінуты блакітным ручніком ракі. Тут займаюцца праведнай працай, усё рукамі, навомацкі: якое сена сырое, якое сухое. Нясе каторая баба ўзапечкі з вечара дровы ў печ, перацітаю мужавай дзягай,

сагнецца, як пад крыжам несканчонных марных клопатаў. Тут апоўдні гавораць, дзівячыся, пра тое, якая пяперака раніцай халодная зямля, басанож не ступіш, забываючы, што гэта проста падціскае халада старасць. Тут п'яны конюх з суседняга калгаса, ідучы праз поле ў вёску па самагонку, раптам рэжнуў, шчыра зажаляўшы жаробку: «Такое дзіцятка...», а потым спекульнаў гэтым самым: «Прадай бутэльку, то я прывязу свайго ветурача, той мёртвага падымае...» Гарэлкі не было, і веры таксама, але словы ягоныя на нейкі момант быццам аб'ядналі Ганну з калгаснікамі, якія так глыбока, што падыме са дна толькі сівы хмель, так доўга носяць жалобу па калісці ўласных конях. Тут чарнеюць з кожным асеннім днём у лясным храме лікі дрэў, толькі адна бярозка парафіянкай у светлым. Амаль без сцябла, бы донцам стаіць на зямлі, царкоўнымі чашамі цвіце ў ейным садзе сіні пазнавет... Ганна доўга пасля не магла аслабіцца, пазбавіцца ад пачуцця, што перад ёй у гэтым заціску ўвесь час расчынены малітоўнік, а ёй некалі пацеры мовіць — трэба бегчы да коней.

Каля хлявоў яе пераняла Настася. «Ты ж капусты не маеш...» — і кладзе ў ейнае вядро белыя качаны. «Колькі я вам за іх павінна?» — «Бронь божа! Мы ж з табой дружым», — бароніцца Настася і ўсміхаецца, слабка так, бы толькі што замарозка адыхла. «Дружым?!» — ледзь не ўсклікнула расчулена Ганна. Значыць, нарэшце-такі прыняла Настася і ейную дапамогу калгаснай жаробцы, як сваёй уласнай, прыняла і яе, гараджанку, і ейныя нязвычайныя адносіны да чужых на гэтай зямлі коней. «А куды, баба Стэпка, маркоўнік?» — пытаецца праз плот, спадзеючыся выпрасіць, бо трава ўжо слабая. «Жаробцы», — адказвае старая і сама панесла. Нехта скінуў каля хлявоў поспілку бурачніку. Настася хлэба булку раскроіла, морквы накрывыла. «Хай сабе, я жаробцы чужая, дык жа, жарт, ніхто са сваякоў, з калхознага начальства не прыйдзе, не папытаецца, не выпіша мукі!» — сварылася яна, паварочваючы твар убок цэнтральнай сядзібы. Вёска, нарэшце, быццам субожылася, выскоўчы, як дзецці, забываліся на сваю віну, няпамятліва шукалі адзін перад адным прычыну, быццам толькі зараз, глядзячы, як выжываецца гараджанка, усвядомілі тое, што здарылася. Лёгка вінавацілі адзін аднаго. І саломы была звезена, і бульба выкапана, і сена ўжо хопіць, можна пачынаць зімаваць. Другая пара на дварэ, другі клопат. Дажджамі змыла той летні саланаваты пот, аж памяць адбірае, калі выпалада каня ўхапіць... Адзін п'яны Бабёр цявараза прыпамінаў кожнаму, каго сустракаў на вуліцы, пільнуючы свайго маладога жаробца: «Людзі! Ого, людзі! Абы, дай каня на дзень, то ўжо і кане! Даў Алёшку лес на лазню вывезці, дык праз дзень капыты паляцелі. Ён жа ішоў — я любаваяся! А пяпер, як дзевачка, толькі тэп-тэп-тэп. Я ж за ім гляджу: важу буракі — і яму даю бурак, бульбу — яму бульбу, зерне — дык зерне. А ў людзей дзень галодны... Жаробец ай які харошы: ехаў нядаўна, зваліўся ў лесе, ён мяне не кінюў, стаяў, пакуль я не працверзіўся...»

Мала прыслухоўваліся да яго, маўляў, ён, Бабёр, болей за ўсіх вінаваты, быццам ён першым парухнуў завет селянскі, калі пільнаваў жаробную кабылу, каб забіць ейнае дзіця, ён, маўляў, увёў у грэх. Скачаны, збіты на горкі яблык Бабёр не бараніўся, больш выдаючы на пакутніка, чым на злодзея. Піў, гуляў і не было вяселасці ў ягоных гулях. Ніколі не зманіў, ні з чым не схавалася пэўна, ведаў, што ходзіць увесь час на боскіх вачах...

Раніцай, ледзь развіднелася, прыбегла Настася, каб наказаць: Ляльку выпраўляюць на канюшню, а потым, выдомая справа ў такіх выпадках, і не вымавіць, куды павязуць... Трымцела ў голасе. Выхадзіць жаробку то выхадзілі, жывой галавы, як той казаў, не згубілі, але ж гэта не чалавек. Жыць будзе, толькі які з яе рабочы конь. На нагу Лялька так і не стала, адным словам, пакаёўка, даўно не давала надзеі на лепшае... Ганна як не сваімі рукамі схапіла пакет, сабрала увесь хлеб, які быў на той час. І Настася потым дабавіць акраец, і стары Ляксея вынісе з хаты кавалак, укіне. Хто яе астатнія дні там на канюшні будзе пестіць... А яна во са сваім хлебам, як з роднага дому. Са сваёй торбай у цяжкую дарогу. У дарогу на бойню, па якой каровы дык тая ўпіраюцца, равуць, свінні пішчом пішчаць, адзін аднаго з ног валяць, кідаюцца ўбакі. Коні ж ідуць памаленьку, моўчкі...

«Не кажыце пры мне пра коней...» — папросіць Ганна сыброў аднойчы ў бяседзе так, бы размова ішла пра кагосьці ёй вельмі блізкага, па кім яна носіць жалобу.

АГЛЕДЗЕЦЦА
І ПАРАЗУМЕЦЦА

Сабрацца разам, паразумеца творча, а мо і зрабіць агледзіны сталаму пакаленню сцэнічных майстроў Беларусі, — ці ж можна хоць спадзявацца? «Маладзечанская сакавіца»-94 — фестываль спектакляў, дзе заняты самыя прызнаныя, самыя ўлюбёныя і папулярныя артысты беларускіх тэатраў, збольшага гэтую задачу — сабрацца, паразумеца, агледзеца, — і выканае... з 18 па 20 сакавіка на сцэне Маладзечанскага драматычнага тэатра. Ініцыятары ды спонсары фестывалю — Беларускі нацыянальны цэнтр Міжнароднага інстытута тэатра, Саюз тэатральных дзеячў Беларусі, Міністэрства культуры Беларусі ды абласное ўпраўленне культуры, а найперш — мэр Маладзечна Геннадзь Карпенка, які, дакладнаўшы дапамагчы мастацтву, так бы мовіць, у гарадскіх межах, замахнуўся на сапраўдны рэспубліканскі фестываль.

Дастаткова паведаміць, якія тэатры і спектаклі возьмуць удзел у «Сакавіцы», каб пераканацца ў аб'ёмнасці ды сур'ёзнасці мастацкіх запатрабаванняў імпрэзы: Акадэмічны тэатр імя Якуба Коласа прадставіць глядачам «Вечар» А. Дударова, Нацыянальны акадэмічны імя Янкі Купалы — «Гульні ў джын» Д. Коўберна, «Гаральда і Мод» К. Хігінса і Ж.-К. Кар'ера, «Дзе пісталет, мама?» М. Нормана, Рускі тэатр Беларусі прывязе спектакль «На Залатым возеры» Э. Томпсона, Маладзечанскі тэатр пакажа «Камедыю...» У. Рудава паводле К. Маршэўскага і Ф. Аляхновіча.

На здымак: Зінаіда Браварская і Віктар Лебедзеў у спектаклі «Гульні ў джын» Д. Коўберна; Аляксандра Клімава і Расіслава Янкоўскі ў спектаклі «На Залатым возеры» Э. Томпсона.

ДЛЯ СЯБРОЎ,
ДЛЯ БАЦЬКОЎ,
ДЛЯ СЯБЕ...

Навучэнцы Барысаўскай музычнай школы захоплены гралі на фартэпіяна ў чатыры рукі. Гэта быў вечар ансамбля. Гучала класіка, джазавыя кампазіцыі. Канцэрты такога кшталту даюць магчымасць вучням паказаць свае дасягненні і далучыць да музыкі сяброў, бацькоў, што вельмі актуальна ў наш час, калі між людзьмі расце адасабленне. Супольнае музыцыраванне абуджае ў юных артыстаў патрэбу дзяліцца сваім разуменнем мастацтва са слухачамі, стымулюе іх творчы рост. Адметна, што ўдзельнікі хору «Чароўнасць» /кіраўнік Л. Мальцэвіч/ былі адзначаныя дыпламам і Міжнароднага фестывалю духоўнай музыкі «Магутны Божа», што праходзіў летась у Магілёве. Ім ёсць што ўдасканальваць у выканаўчым плане, але тая захопленасць, з якой яны спяваюць, не пакідае нікога абыхаваць. Камерны аркестр школы, ансамблі — скрыпачоў ды фальклорны — ужо ўдзельнічалі ў дабрачынным канцэрце, выступалі ў гарадской бібліятэцы, дзіцячых садах. Падлеткі, якія граюць і пяюць, маюць светлыя, добрыя пачуцці да свету, да людзей.

М. ПІШЧАНКА,
выкладчыца Барысаўскай ДМШ

Музыка

«ПАЎНОЧНЫЯ КВЕТКІ»
ДЛЯ АЛЯКСЕЯ ШУТА

ПЕРАД
КАНЦЭРТАМ

І трэба ж было надарыцца такой сустрэчы! У Смаленску /1/ на канцэрце ў зале Дваранскага сходу я пачуў іх — Мінскі абласны камерны хор з Маладзечна. Наша прэса — прынамсі, «ЛіМ» — ужо знаёміла з гэтым калектывам, ды і калегі-кампазітары разважалі наконт нечаканага прачытання новым хорам добра вядомых твораў. Так што масток быў пракладзены, заставалася галоўнае — самому пайсці насустрач і пераканацца ў пачутым. І гэта адбылося.

Як і кожны калектыв, абласны камерны хор — уасабленне свайго кіраўніка. Знаёмы я з ім даўно, а вось які гэта музыкант і на што здольны, адчуў на тым калядным студзеньскім канцэрце. Тут і адбылося маё сапраўднае знаёмства з мастацкім кіраўніком і дырыжорам хору Аляксеем Аляксандравічам Шутам — яркім і незвычайным музыкантам, улюбёным у сваю справу.

Да камерных хораў я заўсёды ставіўся з недаверам. Спяваюць ахайнічкі, чысценькі — і толькі. Мне не ставала прыгажосці тэмбраў, фарбы здаваліся нежывымі, гук — слабым. З такім настроем я сядзеў ва ўтульнае крэсла цудоўнай залы мінулага стагоддзя. Вакол мяне былі знаёмыя твары: колішнія мае настаўнікі са Смаленскага музычнага вучылішча, сябры, калегі, дасведчанія ў харавой музыцы. Апошнія хвіліны чакання...

НА КАНЦЭРЦЕ

І вось зазвінелі галасы ў «Торжествуйце днес» А. Туранкова. Я свядома ўжываю слова «зазвінелі», таму што склад хору /як потым вывелі/ так і падабраны, каб «звінец» — а гэта з'ява даволі рэдкая ў нашы дні, Музыка гучала, авалодаючы маею душой і свядомасцю. Адчуў, што калектыв пачынае мне падабацца. Даспадобы і дырыжор — Аляксей Шут.

Што ж уражвае? Склад хору. Ах, які прыгажун тэнары... «Звіняць» чысценькі, з душой анёла. Такія я чуў толькі ў хоры В. Роўды — носьбіту найвышэйшай пеўчай культуры. А цяпер і ў хоры А. Шута ёсць. Тэнары ў хоры — мая слабасць. Ёсць тэнары — ёсць і хор, няма тэнараў або падабраныя няўдала — не прагучыць у такім хоры музыкі. Ад іх залежаць і гучнасць, і яркасць, і тэмбральнасць, а значыць і якасць, і каларыт, і характар гучання.

Цікаваць да канцэрта ўзрастала. «Ойча наш» П. Чайкоўскага змусіў у думках пажаг-

нацца. І што дзіўна: камерны хор спяваў не камерна. У спяванні былі і магутнасць, і бляск, і яркая эмацыянальнасць. Выкананне вылучалася асэнсаванасцю кожнага слова, фразы, тонкай, і нават вельмі тонкай нюансіроўкай у радку «пра каварнага», прымушаючы пагадацца з тым, што там, дзе прыклаў руку геній, дасканаласць усё — ад музыкі да аранжыроўкі.

Цяпер усе спяваюць духоўныя вершы, як некалі спявалі пра партыю, Леніна. Гэта былі харавыя песні і гімны, выкананне якіх не вымагае нейкай асаблівай «працы душы». Іншае — духоўны верш! Ён можа быць праспяваны толькі тады, калі ўнутраны стан выканаўцаў адпавядае Высокаму Духу і прасякнуты імкненнем да яго, і толькі тады, калі дазваляе ўзровень пеўчай культуры калектыву. Такія вартасці я і знайшоў у Мінскім абласным камерным хоры, які выканаў ледзь не забытыя творы са зборы прываслаўнай музыкі: Часнакова, Дзегцярова, Стацэнкі, Бартыянскага.

Я слухаў і радаваўся, нібыта свайму адкрыццю! Як цудоўна спалучаны сапрама з альтамі. У Аляксея Шута няма раз'яднанасці, як гэта часта бывае: альты самі па сабе, сапрама — таксама. У гэтым калектыве усё суладна і ўсё добра праслухоўваецца. Альты спяваюць і «соль», і «фа» малой актывы, так што іх ніяк не назавеш «сапсанымі» другімі сапрама, як гэта прынята ва ўедлівых музы-

кантаў. І яшчэ вельмі каштоўнае адчуванне так званай ступеньчатасці, характэрнае для хору: нізкае сапрама — высокае сапрама, нізкія басы — высокія басы /тэнары/. Ступеньчатасць здымае «важкасць» гучання, забяспечваючы рухомасць і лёгкасць гукавага здымаў і падкрэсліваючы значнасць харавой масы.

Руская прываслаўная музыка цудоўная не толькі чыста харавой прыгажосцю, але і разнастайнасцю фактуры, аранжыроўкай і г. д. Аднак А. Шуту ўдалося прывізуць заслону яшчэ перад адной таямніцай гэтага мастацтва — логікай мыслення, якая прынесла ў выкананне асабліва ўзвышанасць і адухоўленасць. Гэта вызначыла ўсю духоўную атмасферу канцэрта і, на маю думку, у зале не было абыхаваць.

Колькі слоў пра сучасную беларускую харавую музыку, што прагучала ў зале Дваранскага сходу. Калі меркаваць па апладыментах, яна спадабалася смаянам /дый потым, на канцэрце ў г. Вязьма, з залы былі воклічы «Брава, беларусы!»/. І падумалася: а якія ж яшчэ нашы прафесійныя калектывы, акрамя Акадэмічнага народнага аркестра імя І. Жыновіча, так шырока прапагандуюць сучасную беларускую музыку? Кудысці «выпарылася» з музычнага жыцця рэспублікі капэла імя Р. Шырмы; хор Дзяржтэлерадыё мя, вядома, чуюм у асноўным праз эфір... Беларускае музыка была выканана

СЛЕД У СЛЕД

СТУДЫЙНЫ ДОСВЕД ПРАЧЫТАННЯ «НЯСКОНЧАНАЙ ДРАМЫ» Ф. АЛЯХНОВІЧА

Драма Францішка Аляхновіча зазнала сцэну тэатра-студыі «Абзац» след у след за Купалавым творам. Спектакль, пастаўлены паводле «Раскіданага гнязда», уразіў празрыстасцю пераасэнсавання ў «Сумную аповесць» і скаланую жорсткаю рацыяй рэжысёрскага фіналу: два дужыя дзеючы, усё адно як падмінаючы пад сябе і героюў, і абставіны трагедыі іх чалавечай немагненнасці, літаральна навалі, навазлі свой фінальны парадокс, а потым сілком адарвалі ад падлогі распачную Зоську і... разам рушылі да публікі — на паклон.

Выпрабаваным чынам рэжысёр Уладзімір Савіцкі ўнікае няпэўнасці «магчымых прачытанняў» і Аляхновічавай «Няскончанае драмы, або Трох дзён з яго жыцця»: яго — героя Васіля, які піша драму і перажывае драму. Націскі, ацэнкі, усемагутныя кропкі над «і» ў абедзвюх драмах расставіла не папяровае жыццё, выяўляючы складаную залежнасць добрых намераў ды п'якельных пуцявінаў.

... Трое з «Сумнай аповесці» былі ўжо рушылі ў самую публіку — на паклон, ды сімвалічна прыпыніліся, прытармазілі ля беражка падмосткаў. Персанажы «Трох дзён...» след у след падымаюцца на іх, пасядзеўшы сярэд публікі і літаральна вызвалючы месцы тым, хто спазніўся, або пасаромеўся адразу папрасіць сваё купленае крэсла... Такое нягучнае, адпрацаванае рэжысёрскае баруканне з банальнасцю /уводу глядача ў дзеянне/ мусіць залу і насцярожыць, і напружыць відавочным прачытаннем думкі: «У мастацтве большасць

людзей вабіць магчымасць атаясамлення». А я сядзела ды іранізавала, пасмейваючыся і з сябе, і з Аляхновічам, упарцілася рэжысёрскай празрыстай доказнасці, маўляў, за такіх прасталінейна-літаратурных істоты я б на сцэне ніколі не заступілася, а ўжо мераць іх па сабе... Я прагледзела іхнія аб'ёмы ды ёмістасці: пасля рэжысёра Уладзіміра Савіцкага іх, узбуджэнных сцэнаю, ужо не прамінеш. І тое, што спектакль адбыўся адзін-адзін раз, і невядома ці прыкаем мы разу наступнага, спрыяе тэатральнай легендарнасці, нахшталь таго, як жыццёвая драма ў спектаклі сілкуе драму ўяўную, пісаную.

Акалічнасці пэўнае часіны /дваццатыя гады нашага стагоддзя/ ды месца дзеяння /Вільня/ не гвалтоўна ўплываюць на герояў. Яны могуць вырашаць, учыняць, дзейнічаць, выбіраюць /падобна, рэжысёр і сам дае гэтую веру/. Выбар, які ўтрымлівае тэкст п'есы, здаецца перабольшана літаратурным, — выбар, патлумачаны тэатрам, гучае класічны матыў пайднанасці добра і зла і — раздзяляе іх. Раздзяляе пераканаўча. Здаецца, увесь сэнс баўлення сцэнічнага часу Васілем, героем Барыса Галубкова, — у пісанні драмы і перажыванні драмы. У ягоным распараджэнні — макет будучай пастаноўкі, ён прагаорвае рэплікі сваіх персанажаў, час-пачас перасоўвае іх уяўныя фігуркі-шахматы. І вось у нейкі здардлівы момант у лік герояў пісаных незаўважна для пісьменніка трапляюць і героі ягонага ўласнага жыцця, героі нявыдуманых /уявіць сабе шырму-выгарадку па дыяганалі сцэны, з-за якой тыя з'яўляюцца ўслед... за

сваімі цэнамі /вобразамі?/, спраецыванымі на тканіну шырмы з дапамогаю ліхтара/. З рэальнага Васілівага жыццёвага вымярэння — у ягонае пісьменніцкае ўяўленне... Зрэшты, як сапраўдныя героі годнага аўтара, насельнікі сцэны /бытаючы яго, ціснучы на гонар, на сумленне і да т.п./ не падпадракуюцца ягонай аўтарскай волі, выломваюцца са сваіх ролевых абмежаванняў! А на мяжы, мовім так, творчага недагляду Васіля паўстане чалавек ад тэатра /Алег Грысевіч/ з флейтаю ў руках, зноў і зноў нагадваючы класіка: на чалавеку граць таксама небяспечна, як і на капрызлівай флейце...

Іх няшмат, герояў Васілівых драм. Жонка Ядзя /Анастасія Гавядзінава/, якая прадстаўлена на самым магутным пераломе свайго жыцця: не выгодамі, не выбрыкамі, не светлым будучым вымярае яна кожны свой і не свой учынак, а нованароджаным дзіцем. Сябра і кватарант Васіля Костусь /Андрэі Дудароў/, удаліца, весялун, даставала, як высветліцца, закаханы ў Ядзю, на працягу сцэнічнага гадзіны дасць рады сямейным скрутам. Сяброўка Ядзі Паўліна /Наталля Клімчык/ з'явіцца для невялікага дабрадзейства /аддасць сяброўцы старое паліто, бо ў той ніякага няма/ і вялікага сумніву /які творчыя ды грамадскія ідэі могуць пераважыць сямейны дабрабыт і забяспечаную будучыню дзіцяці?/. Палітык Багдзевіч /Уладзімір Мішчанчук/ эпізодычна мільгане са слушнымі высновамі /кшталту несвоечасовае са з'яўлення дзіцяці/ і важнымі весткамі /абвешчана беларуская рэспубліка/. Усе разам нібы без дай прычыны ўзварэдзяцца на

маладзечанцамі з не меншай адказнасцю і аддачай, чым класіка карыфеяў харавой музыкі.

У мяне ж узніклі ськія-такія меркаванні. Твор А. Дзмітрыева «Dies irae» /у яго аснове знаёмы матыў, які паступова «разбіраецца» варыянтнымі пераўтварэннямі/ мае свае вартасці і недахопы. Да вартасцяў адносяць спробу кампазітара спалучыць дзве галіны адной рэлігіі: каталіцкую і праваслаўную. Тады, аднак, узнікаюць дысанантныя ідэі, што рвуць гэтае спалучэнне і выяўляюць несумяшчальнасць паняццяў. На жаль, гэта толькі слоўнае вытлумачэнне, якое не атрымала адэкватнага мастацкага вырашэння ў самім опусе; спакваля хор цямнее з-за аднатоннасці, партыпура робіцца фартэп'янай па тэмбрах... Я не супраць любога эксперыменту, вітаю абнаўленне музычнай мовы. Але кожнае пачынанне вымагае дасканаласці будовы кампазіцыі. Я за праўдзівае ў мастацтве — тое, без чаго ніяк не абыходзіцца. Ці ж не таму і гледачы падоўгу прастойваюць ля «Аўтапартрэта» Рэмбранта, атрымліваючы ісціну непераходную больш, чым ад кубізму або імпрэсіянізму ў жывапісе...

Канцэрт закончыўся бліскуча: Бартнянскі, «Многая лета».

ПАСЛЯ КАНЦЭРТА

А цяпер надыйшоў час аддаць належнае мастацкаму кіраўніку новага хору, чья дзейнасць стымулюе творчае натхненне. Агаварыся: я асоба незацікаўленая, бо мае хоры не выконваліся.

Сціплы і ў нечым нават аскетичны, на сцэне А. Шут — чыстая і яркая Эмоцыя. Фанатычна аддадзены харавому мастацтву, шмат чаго дасягнуў і як прафесійны дырыжор, і як арганізатар. І дзе ён ні працаваў — яму спадарожнічалі слава і поспех... Наваполацк, Барысаў, цяпер Маладзечна. У яго выканаўчай манеры ёсць адметнасць. І гэта адразу відаць. На XI з'ездзе кампазітараў Беларусі ён бліскуча, у іншай, чым вядомыя майстры /Акадэмічны хор Дзяржтэле-радыё/, манеры выканаў цыкл хораў М. Літвіна, раскрыўшы новыя грані твора. Як музыкант, які валодае сакрэтамі харавога выканальніцтва, ён не ўмее дрэнна трактаваць, як і не ўмее трымацца чужой схемы. Ён не гаворыць пра «харавое майстэрства», а стварае яго, і стварае па-сапраўднаму. Нарэшце, ён клапатлівы «бацька» сваіх «дзяцей» — артыстаў хору. Глядзіш — і напраўду дзеці. Такое адчуванне, што «бацьку» свайго яны любяць: «выкладваюцца» і на рэпетыцыях, і на канцэртах...

А ўрэшце, я зрабіў асобай не зусім незацікаўленай: Мінскі абласны камерны хор настолькі мяне «заразіў» сваімі спевамі, што натхніў на стварэнне сімфоніі «Паўночныя кветкі» — для хору Аляксея Шута і сімфанічнага аркестра.

Андрэй МДЗІВАНИ

Фота А. ВАЙНШТЭЙНА

Васіля і кожны на свой капыл зладзіць яму выпрабаванні /нават немаўля, ні разу не заплакаўшы, памрэ ў прытулку: бацька-творца не змог зарабіць яму на жыццё.../; Васілю ж патрэбна хіба душэўная раўнавага ды адносна спакой, каб рабіць самае каштоўнае з накіраванага: займацца творчасцю. Вызначальна для творцы падаецца ў спектаклі цытаванне вершаў Аляхновіча пра сэрца, якое пасля пахавання мусіць быць прабіта вясёлым калом: так рабілі з ведзьмакамі, з чараўнікамі /а творчасць — не чарадзеяства?/, каб не паўсталі з магілы ніколі, — ці не таму, што надта жорсткія рахункі выстаўляе часам творчая азоракасць, вымагаючы неабдымных маральных ахвяр? Каштоўнасць спектакля ў — дзёрзкім дакладраванні: мастак і воля вольная, насуперак узнёслым уяўленням, аб'ектыўна адмаўляюць адно аднаго, творца і ягоная залежнасць ад чаго б там ні было існуюць поруч, хаўрусуюцца, пачуваюцца папалчнікамі! Сам творца, паводле спектакля, не напасткі, не заўсёды залежыць ад уціску звонку, хоць абставіны і назалюць, а васьмь страта ўнутранай раўнавагі набліжае ягонае банкруцтва. Дакладная акалічнасць /Аляхновіч яе накрэсліў, Савіцкі замацаваў/: глыбінныя канфлікты персанажаў мацнейшыя за побытавыя непаразумеўны, — таму спектакль, паступова падымаючыся над побытам, над прывязанасцю да пэўнага часу і месца дзеяння, набывае магнэсавую прыцягальнасць тэатральнай перамогі літаратурных банальнасцяў...

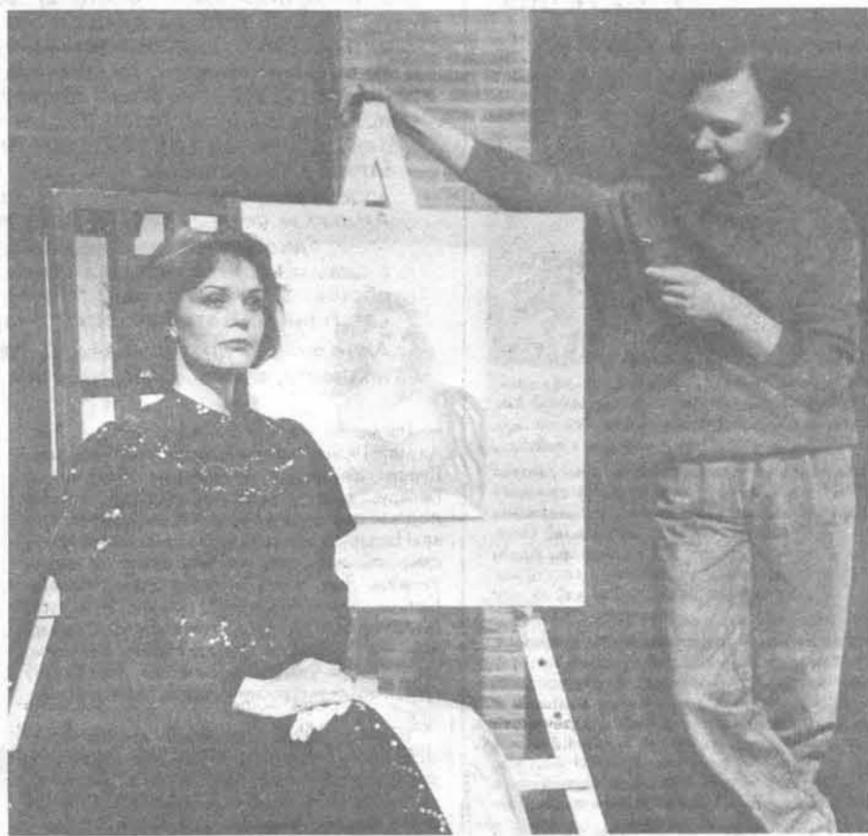
... 3-за шырмы, адкуль узніклі героі Васілёвых драм, з'явіцца ў фінале персанаж непрадугледжаны — сам рэжысёр спектакля. Усмешка, разведзеныя рукі, моўчкі апраўдваючы адсутнасць фінальнае падзеі ды ударнае кропкі-ацэнкі негераічных учынкаў героя: след у след за сваімі стварэннямі...

Жана ЛАШКЕВІЧ

Тэлебачанне

«КРАЙ» МУСІЦЬ ПАШЫРЫЦЬ МЕЖЫ

У вядомых нам п'есах вобраз Барбары Радзівіл толькі-толькі накрэслены, пазначаны, абмаляваны; у ідэале, вядома, такой ролі зацікаўленай актрысы можна чакаць усё жыццё і — пракакацца? У ідэале, вядома, зацікаўленаму рэжысёру можна катурхаць і нявольцы драматурга, але... Але 20 лютага ў вядомай перадачы /Грамадска-публіцыстычнай, падкрэсла/ «Край», якая называлася «Каханне і карона», Барбару Радзівіл выпала прадставіць тэлевізійным гледачам актрысы Рускага тэатра Беларусі Ганне Маланкінай: драматургічны ход, які прапанаваў аўтар сцэнарыя і мастацкі кіраўнік праграм Ігар Александровіч, вымагаў ад актрысы прафесійнай абазнанасці ды, моўм так, веры ў вялікія неверагоднасці свету; самае Барбарына жыццё, здаецца, перанасычана імі. Малады мастак /Андрэй Душачкін/ спаткаў у нясвіжскім санаторыі /які месціцца ў гістарычных замкавых мурах/ маладую медычную сястру і, захоплены тутэйшымі паданнямі ды расповядамі, атакі саміў яе, Барбару сучасную, з Барбараю тою, — дзеля якой меліся ахвяраваць каронаю... Заўважу, што тэлейдзі Ігара Александровіча заўжды вылучаюцца не-стандартнасцю, адметнасцю — прыцягнуты матэрыял, а ягонае акцёрскае ўвасабленне — дыхтоўнасцю. Адмысловы расповяд пра нясвіжскае паданне /пра Чорную даму/, за-кадравы тэкст пра віленскае жыццё ды кракаўскае невытканне Барбары, а таксама адметна тэатралізаваная інтрыга злучыліся на экране ў падабенства відэафільма /бедна-тасць візуальнага шэрагу не дазволіць назваць яго так пэўна/. Абсалютна сучасны тэмпа-рытм задаў падзеям сваім закадравым каментарыем Андрэй Душачкін, каторым разам ужо выявіўшыся сталым вядучым «Краю». Мік іншым, на працягу леташняга года героямі «Краю» зрабіліся Леў Салага, Казімір Семановіч, Саламея Пільштынова, Іосіф Гашкевіч, — а гэты «падзейны шэраг» яўна вымагае працягу, і значна большага, як, скажам, відэафільм па гісторыі Беларусі. Напрацаванае даўно ўжо перасягнула рамкі перадачы, так бы мовіць, краёвыя межы, сціслыя да памераў так званай агульнай папулярнасці, абмежаваныя ды а-

Ганна Маланкіна і Андрэй Душачкін у перадачы «Каханне і карона».

Фота Галіны МАСКАЛЕВАЙ.

тэлевачанне не столькі эфірным часам, колькі зададзенасцю і аднастайнасцю папрабаванняў да падобнага роду перадач. «Край», дарэчы, даўно прэтэндуе зрабіцца каналам. Адзіная загана, бадай, выпраўляецца цяжка: рэжысура,

пры ўсіх сваіх стараннях, пакуль што не самым лепшым чынам адлявае ўзроўню, заўважанаму сцэнарыстамі-драматургамі ды актёрамі.

Ж. Л.

ЦЕПЛЫНЯ Ў ЛЮТАЎСКІ ВЕЧАР

Моцныя лютаўскія маразы не перашкодзілі аматарам вакалу сабрацца ў зале на Залатой Горцы, дзе ладзіўся канцэрт салісткі ДАВТа

Інсы Адзінцовай. Яе партнёрам быў ліяніст Мікалай Сярдобай. У той самы вечар у Вялікай зале філармоніі праходзіў вечар, прысвечаны

сотым угодкам з дня нараджэння Яўгена Цікоцкага. Гэтую падзею адзначыла і І. Адзінцова: сваю праграму яна распачала арыяй Марысі з оперы Я. Цікоцкага «Міхась Падгорны», а таксама выканала два рамансы кампазітара. Спявачка ўключыла ў канцэрт і творы А. Багатырова: рамансы ды арыю Аўгінні з оперы «У пушчах Палесся». Сапраўднай кульмінацыяй 1-га аддзялення вакальнага вечара сталася выкананне І. Адзінцовай вакальнага трыпціха Д. Смольскага на вершы А. Пашкевіч /скрыпінную партыю выканаў Леў Гарэлік/.

У 2-м аддзяленні гучалі арыі з опер і рамансы М. Рымскага-Корсакава і П. Чайкоўскага. Побач з вядомымі творами спявачка прадставіла і такія, што выконваюцца рэдка. Саліст ДАВТа Міхаіл Жылюк, які ўдзельнічаў у канцэрте, апроч беларускага рэпертуару, ўключыў у праграму раманс «Актава» і арыяна Мізігіра з оперы «Снягурка» М. Рымскага-Корсакава. Дакладна прадуманая, драматургічна скампанаваная праграма вечара бліскуча завяршылася заключнай сцэнай Таццяны і Анегіна — неўміручай музыкай Чайкоўскага ў бліскучым, эмацыянальным выкананні І. Адзінцовай ды М. Жылюка.

І. Г.

Фота В. СТРАЛКОЎСКАГА

«МЫ ПАЙШЛІ ЎГЛЫБ?»

Па ініцыятыве Цэнтра тэатральнай крытыкі пры СТД «Авансцэна» адбылося 14 лютага пашыранае пасяджэнне Тэатральнай рады Міністэрства культуры Беларусі ў Доме мастацтваў: Мелася на мэце абмеркаваць ды ацаніць спектаклі апошняга сезона, пастаўленыя ў тэатрах рэспублікі па так званым дзяржаўным заказе. Паводле А. Сабалеўскага, з часу Го-мельскага фестывалю, дзе вяла рэй беларуская драматургія, падыход да яе якасна змяніўся: «Мы пайшлі ўглыб. Калі два гады таму пераважалі «Паўлінкі», «Збянтэжаныя Саўкі» ды «Мікітавы лапці», дык сёлета на іхнім фоне выгодна вылучаюцца па-рэжысёрску пераасэнсаваныя «Ідылія» /«Сялянкі»/ ды «Нясакончаная драма, або Тры дні з яго жыцця». Дунін-Марцінкевіч, аўтар першай з п'ес — самая трагічная фігура

нацыянальнай літаратуры мінулага стагоддзя; Францішак Аляхновіч, аўтар другой п'есы — самая трагічная постаць стагоддзя нашага. Аляхновічова спадчына вяртаецца пакрысе...» А. Сабалеўскі мяркуе, што час Аляхновіча ў беларускім тэатры толькі-толькі пачынаецца, і менавіта работа рэжысёра У. Савіцкага на сцэне тэатра-студыі «Абзац» над «Нясакончанай драмай...» і сведчыць пра гэта /самому тэатру-студыі «Абзац» і памяненаму спектаклю было прысвечана выступленне Ж. Лашкевіч/. Т. Гаробчанка збольшага пазнаёміла прысутных з пастаноўкамі маладзечанскага драматычнага тэатра і разам з А. Савіцкай /да іх далучыўся Р. Смольскі/ абмеркавала «Песню пра зубра» паводле М. Гусоўскага /п'еса А. Дударова/ у Рэспубліканскім тэатры юнага

гледача. В. Грыбайла разважаў на тэму тэорыі і практыкі вывучэння глядацкай аўдыторыі і ўспрымання ёю спектакляў. Т. Арлова разважала пра Рускае тэатр Беларусі, Я. Росцікаў — пра шмат што. Р. Смольскі выказаўся недвухсэнсоўна: добра, што ў дзяржавы знаходзяцца сродкі падтрымліваць і заахвочваць сцэнічнае ўвасабленне беларускіх п'ес, але даваць грошы пад усё запар — неабачліва. Амаль усе крытыкі паміналі апошняю прэм'еру купалаўцаў «Ідылія» В. Дуніна-Марцінкевіча і давалі ёй высокія ацэнкі, вылучаючы сцэнічнае аўтарства Мікалая Пінігіна і дадаючы, што ніяк немагчыма лічыць класіка драматургіі тое, што на самай справе такою не з'яўляецца. Аднак Р. Смольскі, падрахоўваючы выступоўцаў, сцвердзіў, што спектакля-падзеі, хоць сабе і фінансаванага дзяржаваю, не спраўдзілася. У якасці вызначэння /эталону?/ падзеі, поспеху, папулярнасці ён прапанаваў спектакль «Радавыя» А. Дударова /рэжысёр В. Раеўскі/.

У СЭРЦЫ
— БЕЛАРУСЬ

... На парозе дома — старая. І, адыходзячы, пляць яе сыноў: да сустрэчы, мама! Але сустрэчы ўжо не будзе. Усе пляцёра не вернуцца з вайны...

Гэта мемарыяльны ансамбль, прысвечаны А. Ф. Купрыянавай, якая страціла ў суровыя саракавыя ўсіх сваіх сыноў, устаноўлены ў Жодзіне. Сімвал, які захаваў сваю прывабнасць і значнасць. Адзін са стваральнікаў ансамбля — скульптар Андрэй Заспіцкі. Не так даўно яму споўнілася 70 гадоў.

Тэма вайны — асноўная ў яго творчасці. Створаныя ім вобразы герояў Вялікай Айчыннай Т. Бумажкова, Р. Шаршнёвай, М. Шырова, скульптурныя кампазіцыі «Партызан-узрыўнік», «Паранены сцяганосец», «Партызанскія сцежкі» і іншыя сталі як прыступкі ў станаўленні мастака, так і вехамі ў развіцці беларускага пасляваеннага мемарыяльнага мастацтва.

Напярэдадні 50-годдзя вызвалення рэспублікі ад фашысцкіх захопнікаў мастак абдумвае новыя праекты. Цяпер ён працуе над мемарыялам пад Стоўбцамі, дзе ў гады вайны былі расстраляны мясцовыя жыхары.

На здымку: скульптар Андрэй Заспіцкі ў майстэрні.

Фота Яўгена КАЗЮЛІ, БЕЛІНФАРМ

АМАЛЬ
АДНАЧАСОВА

Гродзенскі абласны драматычны тэатр перажыў два прэм'ерныя паказы — спектакля «Нора» паводле знакага нарвежскага драматурга Генрыка Ібсена і камедыі Б. Рацэра і В. Канстанцінава «Ход канём».

«Нора» — першая і своеасаблівая спроба тэатра свежа прачытаць замежную драматургію па-беларуску. Ажыццявіў яе мінскі рэжысёр В. Баркоўскі. У спектаклі занятыя В. Смірноў, С. Курыленка, Т. Харламава, Ю. Іваноў, В. Курыленка. У ролі Норы — Л. Волкава. Пра пошукі вышэйшай гармоніі спрабуе гаварыць тэатр з глядачом...

Пацярпелы спектакль «Ход канём» пастаўлены ў жанры вадзіла. Рэжысёр — з. а. Расці Л. Рудой. У спектаклі заняты: А. Марцынюк, М. Емялянаў, В. Смачнёў, А. Шаўклянцаў, А. Красікава, С. Завадская, Т. Трашкева.

Святлана КАРМАЗІНА

На здымках: Л. Волкава / Нора / і С. Курыленка / Хельмер / у спектаклі «Нора» Г. Ібсена; А. Марцынюк / Шурк / і М. Емялянаў / Валынцін Сяргеевіч / у спектаклі «Ход канём» Б. Рацэра і В. Канстанцінава.

Фота А. КАСАПСКАГА

У набытым вялікі грамадскі рэзананс артыкуле З. Пазняка «О русском империализме и его опасности» / «Народная газета» ад 17.1.1994 г./, на мой погляд, прагучаў крык адчаю і болю за будучае Беларусі, яе культуру і мову ды і наогул самой нацыі. Вось чаму мяне глыбока абурыву зневажальны артыкул В. Акулава «Слушается дело: Зенон Позняк против России» / «Советская Белоруссия» ад 1.02.94 г./, дзе ён абвінавачвае лідэра БНФ у тым, што яго выступленне «это стиль оракула», што ён вельмі дрэнна ведае гісторыю, як сусветную, так і айчынную /відаць, прафесар Акулаў экзаменаваў Пазняка/, «громоздит один вздор на другой», «преподносит читателям дилетантски-претенциозный вздор с самым невозмутимым видом». Апроч таго, «не лучше у него обстоят дело со знанием политологии, права, экономики, категориями которых он так ухарски оперирует».

Але хопіць. Адным словам, В. Акулаў бачыць у знявазе свайго апанента, відаць, самы дзейсны спосаб даказаць сваю правату.

Паглядзім жа, хто не ведае гісторыі. Так, Акулаў і Пазняк стаяць на процілеглых пазіцыях. Першы з'яўляецца праціўнікам суверэнітэту Беларусі, другі — за права беларусаў не толькі людзьмі звацца, але і быць імі, ён разумее, што калі Беларусь страціць зараз сваю дзяржаўную самастойнасць, дык яна ўжо ніколі не зможа ўзняцца. Дык, пэўна ж, лепш ведае гісторыю Бацькаўшчыны беларус З. Пазняк, а не рускі В. Акулаў. І ў сувязі з гэтым хочацца задаць пытанне: ці знойдзеце вы ў Маскве беларуса, які б, добра ўладкаваўшыся там /як Акулаў тут/, павучаў усю рускую нацыю, як ёй паводзіць сябе?

Вядома, слова «імперыя» кожны можа інтэрпрэтаваць як хоча. В. Акулаву, напрыклад, падабаецца пад гэтым словам разумець «... школу воспитания человеческого чувства, так слабо представленного человеческой историей... отсутствие границ, таможен, перегородок, провинциализма, феодальных войн и феодальной психологии». У якасці доказу ён спасылкаецца на «чистокровного белоруса... мыслителя европейского уровня Ивана Солоневича», які быццам бы выступаў супраць самастойнасці Беларусі. Але трэба паглядзець, хто яшчэ быў той Саланевіч? Вось што піша пра яго Аляксандр Цвікевіч /1888—1937/, расстраляны бальшавікамі, сапраўдны ахвярнік за будучыню Беларусі: «Тэарэтыкі і практыкі «западно-русизма» пачатку XX стагоддзя Саланевіч, Караневіч, Кавалюк сталі змагацца з беларускім адраджэннем... не грэбуючы элементарным палітычным даносам на «Нашу Ніву», беларускіх адраджэнскіх дзеячаў». Гэта наконт Саланевіча. Што тычыцца тлумачэння В. Акулавым слова «імперыя», дык яно паходзіць з лацінскага «imperium», што азначае «ўлада». Ва ўсім свеце пад такім паняццем разумеюць дзяржаву, якая пашырала за кошт захопу чужых тэрыторый, прыгнятала іншыя народы. І зусім неабавязкова, каб імперыя была манархія. Яна магла мець прыкметы нават рэспублікі /Рымская, пэўны час — Французская і інш./.

З. Пазняк, піша далей Акулаў, «несет чушь... не зная истории, не понимая одной чрезвычайно важной особенности русского национального сознания... а именно: русский человек никогда не ощущал себя завоевателем на землях, которые он присоединил к империи».

Каб даказаць негрунтоўнасць такіх сцвярджэнняў, прывядзем некалькі вытрымак з «Кароткай гісторыі Беларусі», якая выдадзена ў Вільні яшчэ ў 1910 годзе В. Ластоўскім — тым самым, які потым у званні акадэміка быў расстраляны бальшавікамі.

«Калі за Іоанна III Масква пачувалася на сілах, яна заявіла свае правы на беларускія землі, быццам яны з даўніх часоў належалі да Масквы, былі вочынай маскоўскай цароў. Вайна гэта была цяжкая і доўгая: яна большую частку Беларусі абярнула... ў пустыню. Мірныя сяляне, грабленыя і паленыя, пакідалі свае загоны і кут родны і беглі ў паўднёныя стэпы.

Палі зарасталі лесам, культура падала... Беларусь у часы маскоўскіх войн дайшла да такой самай руіны, як усходняя і паўднёвая Русь у часе татарскага панавання». Што-ці нікога блізкага тут не відаць ад «школы чувства» В. Акулава.

Можа, гэта выпадковы радкі? Каб упэўніцца ў адваротным, працуем наступнае: «Адзін з аддзелаў маскоўскага войска, увайшоўшы ў Беларускія землі, узяў Рагачоў. Горад разграбілі, спалілі, а жыхароў узялі ў няволі і адаслалі ў Маскву». Можа, гэта «русский человек никогда не ощущал себя завоевателем»? Можа, аб гэтым «многokrратно просили» беларускія сяляне? Мо на іх «многokrратно» просьбе Масковія распачала з 1500 года бязлітасную вайну супроць Беларусі і вала яе да поўнага знішчэння?

Усе гэтыя фактычныя падзеі раскрываюць сапраўдную «дабрывіню» тагачаснай Расійскай імперыі ў адносінах да беларускага народа. Нехта скажа: гэта было «за царом». Паглядзім, што змянілася ў Расійскай імперыі пасля прыходу да ўлады бальшавікоў. Атрымаўшы ідэйны падмурак пралетарска-рэвалюцыйнага зместу, расійскі імперыялізм, умела выкарыстаны Леніным і Сталіным, пачаў пашырацца да памераў, аб якіх ні Іван Грозны, ні Пётр I не маглі і марыць. Краіны ўсяго свету жылі пад страхам быць апалоненымі бальшавізмам. І хіба ж можна той крывавай разбой разглядаць у якасці «одной чрезвычайно важной особенности русского национального сознания», як гэта робіцца таварышам В. Акулавым?

Можа сказаць, што ва ўсіх гэтых захопніцкіх дзеях народ ні пры чым. Але ж не турэцкія палкі ішлі заваёўваць Беларусь...

Далей. Наколькі адпавядаюць сапраўднасці сцвярджэнні В. Акулава, што «на базе Империи Российской никто из русских не заработал ничего. Ни копейки. Даже и русское дворянство, в значительной степени игравшее роль организаторов империи, не получило ничего: ни в Сибири, ни на Кавказе, ни в Финляндии, ни в Польше. Для русского мужика не было отнято ни одного клочка земли: ни от финнов, ни от поляков, ни от грузин». Упэўненасць у сваёй правасце ён падмацоўвае зноў спасылкамі на таго ж Саланевіча. Але ва ўсе часы імперыялістычныя дзяржавы вялі захопніцкія войны не дзеля ж забавы, а каб мець ад гэтага сабе карысць, дзеля ўласнага абагачэння, дзеля павелічэння сваёй магутнасці за кошт абрабавання іншых народаў. Усё гэта можна казаць і пра Расію. Так што, сцвярджаючы, што «никто из русских нигде не получил ничего... ни копейки... ни одного клочка земли», аўтар разлічвае на найнага, недасведчанага чытача. Бо не проста кавалачкі, а велізарнейшыя прасторы Сібіры, Поўначы і Поўдня, Захаду і Усходу, розныя «вокнаў» у Еўропу, Азію і Амерыку, у сотні разоў большыя за плошчу самой Расіі, былі аб'яўлены яе ўласнасцю. Іэксплуатаваліся, высматваліся дарэшт.

Не стала выключэннем і Беларусь, захопле-

ная рускімі. У той жа ўзгаданай раней «Кароткай гісторыі Беларусі» пішацца: «Дастанушы пад сваю ўласць беларускія землі, Расія... выдаваліся цыркуляры аб патрэбе абрусення гэтага народа... Каб умацаваць расейцаў у Беларусі, правіцельства раздавала канфіскаваныя і каралеўскія маёнкі расейскім людзям, назначала расейскіх чыноўнікаў».

«Кацярына II ужо ў 70-я гг. пачала тут шырокую раздачу зямель з прыгоннымі сялянамі рускім памешчыкам, найперш з ліку сваіх фаварытаў, военачальнікаў і буйных чыноўнікаў. Граф Завадоўскі атрымаў велізарную Магілёўскую эканомію /25860 сялян/, Пацёмкін — Крычаўскае староства /14250 сялян/, Зорыч — мястэчка Шклоў з ваколіцамі /11800 сялян/, Румянцаў-Задунайскі — Гомельскае староства /больш за 11100 сялян/, Чарнышоў — Чачэрскае староства /5100 сялян/ і г. д. Толькі за тры гады /1777—1780/ у Полацкай і Магілёўскай губернях з'явілася каля 200 рускіх памешчыкаў. У рукі новых уладальнікаў толькі ва Усходняй Беларусі за кароткі час перайшло 142 тысячы сялян мужчынскага полу з агульнай колькасцю ў 740 тысяч».

Усё гэта праводзілася ў краіне, дзе людзі жылі па законах Статута Вялікага княства Літоўскага.

Можа, вядома, сцвярджаць, што ўсё гэта было пры царызме, які быў звергнуты ў 1917 годзе, і што бальшавіцкая імперыя не мае нічога агульнага з тым мінулым. Але як тады зразумець высяленне цэлых народаў з іх уласнай зямлі і перадачы яе рускаму насельніцтву, захоп Курыйльскіх астравоў, якія ніколі Расіі не належалі, засяленне іх зноў жа рускімі і г. д.?

Калі глыбока прааналізаваць гэтыя пытанні, то можна зразумець, чаму ўзнікла хваля рускіх бежанцаў з былых рэспублік СССР на карэнную радзіму, чаму адносіны да рускіх там сталі не заўжды добрымі. Магчыма, уся гэтая недабрывіня накіпалася за многія-многія ранейшыя гады панавання Расіі і СССР і абрынулася зараз на галовы ні ў чым не вінаватых людзей.

І ў той жа час нельга не заўважаць і таго, што пэўная частка некарэннай нацыянальнасці — рускіх на той жа Беларусі робіць спробу навазаць ёй сваю волю, сваё, скажам прама, негатыўнае стаўленне да яе суверэнітэту.

Для разгляду іншых пытанняў сучаснасці, узятыя Пазняком у ягоным артыкуле і ў многім забытых В. Акулавым, патрэбна асобная размова. Адзначым толькі, што З. Пазняк нідзе не заве да вайны, за вяртанне Беларусі яе зямель, адабраных Масквой. Ён толькі называе праблему, якая існуе гістарычна. Бо сапраўды, граніца беларускага этнасу падыходзіць аж да Вялікіх Лук, Вязьмы, Чарнігава, агінае на захадзе Вільню і інш. У гэтым нядаўна пераканана яна яшчэ ў царскай Расіі — першы раз у 1903 годзе, другі, пасля ўдакладненняў — у 1917. Стваралася карта па даручэнні этнаграфічнай камісіі Расійскай АН на аснове ўстаўлення межаў жыцця беларускага племя /аднасці з адпаведнымі родава-расавымі прыкметамі/.

Прыведзеныя факты ні ў якім разе не скіраваны супраць рускіх за тое, што яны рускія, а тым больш супраць рускага народа ў цэлым. Я заўжды ўспрымаў, успрымаю і буду ўспрымаць любога чалавека не па нацыянальнасці, а па яго агульначалавечым змесце. І, на шчасце, мне па большай частцы шанцавала на сустрэчы з рускімі, якія пакінулі добры след у маім жыцці. Але любі народ, у тым ліку, вядома, і беларускі, павінен ведаць сваю гісторыю, сваё мінулае. Каб ведаць, хто ён такі, і планаваць будучыню з улікам свайго менталітэту.

А. САЛАМОНАЎ,
доктар тэхнічных навук, прафесар

ТАЛЕРАНТНАСЦЬ:
ПУНКТ ГЛЕДЖАННЯ

(Пачатак на стар. 5)

асаблівай, стабілізуючай і кансалідуючай ролі карэннага этнасу, таго аб'ектыўнага факту, што каля 80 працэнтаў насельніцтва складаюць менавіта беларусы, што зямля, на якой яны жывуць, з'яўляецца іх спрадвечнай гістарычнай радзімай, што менавіта беларусы з'явіліся духоўна-этнічным ядром беларускай нацыі, унеслі найбольшы ўклад у стварэнне беларускай дзяржавы, яе эканомікі, культуры, літаратуры і мастацтва, як і панеслі найбольшыя ахвяры ў барацьбе за яе існаванне і незалежнасць.

Вызначаючы такім чынам інтэграцыйную роллю карэннага этнасу і развіццё нацыянальнай самасвядомасці, патрэбна ўлічваць, што з нацыянальнай самасвядомасцю звычайна памылко-

ва атаясамліваюць самасвядомасць выключна карэннай, тутэйшай нацыянальнасці. На самай жа справе нацыянальная самасвядомасць — гэта не толькі самасвядомасць беларусаў, але складаны духоўны субстрат, вынік сумеснай жыццядзейнасці людзей усіх нацыянальнасцей і этнічных груп, што складаюць беларускую нацыю, у якім рэалізуецца сума ўсіх фактараў, што забяспечваюць адзінства, цэласнасць і ўнутраную стабільнасць дадзенай папуляцыі, сярод якіх важнейшым з'яўляецца фактар прыналежнасці, далучанасці індывідуума да беларускай культуры і засваенне ім такім чынам пэўнай ментальнасці і пэўнай філасофіі жыцця.

З гэтага вынікае, што не дбаючы пра развіццё нацыянальнай самасвядомасці, сістэмы нацыянальнай адукацыі і культуры, сёння цяж-

ка разлічваць на дасягненне мэт свабоднага дэмакратычнага развіцця, захаванне суверэнітэту і цэласнасці краіны, нарэшце, на прыстойны ўзровень жыцця, элементарны грамадзянскі мір і згоду ў дзяржаве. Бо народ, пазбаўлены развітой нацыянальнай самасвядомасці, непазбежна губляе разуменне сваіх жыццёвых інтарэсаў, сваіх эканамічных і палітычных мэт, траціць жыццёвую энергію і арыентацыю, становіцца зручным аб'ектам для палітычных маніпуляцый і дамаганняў з боку суседзяў, часта правакучы іх сваёй падатлівасцю і слабасцю на прамую агрэсію.

Акрамя таго, фактар разарванасці, незавершанасці працэсу нацыянальнага самавызначэння, кансалідацыі нацыі /у той час, як працэсы гэтыя дасягнулі свайго апошняга ў суседніх дзяржавах/ стварае глебу для палітычнага сепаратызму, міжнацыянальных і міжэтнічных канфліктаў, што можа прывесці ў перспектыве да нацыянальна-этнічнай дэцэнтралізацыі і разбурэння дзяржавы пад ўздзеяннем як унутраных, так і знешніх фактараў, з усімі здаўна вядомымі нашаму народу наступствамі.

Ад талерантнасці абяздоленнага нывольніцтвам насельніцтва да талерантнасці свабоднай, дужай і годнай нацыі — такі шлях мусіць адолець дэмакратычная Беларусь!

Спадчына

Іван Ануфрыевіч Карскі — родны дзядзька Аўхіма Фёдаравіча Карскага. Будучы выдатны фалькларыст і этнограф нарадзіўся ў 1837 г. у вёсцы Лаша былой Лашанскай воласці ў сям'і дзядзька мясцовай Свята-Мікалаеўскай царквы Ануфрыя Вікенцьеўвіча Карскага, выхадца з дробнапамесных дваран. Упершыню прозвішча Карскі з'явілася ў Лашанскім царкоўным прыходзе ў 1805 г. з прыбыццём у Лашу Вікенція Карскага, які стаў служыць дзядзькам у старой царкве са званіцай на чатырох драўляных слухах. Адкуль ён прыбыў, ніхто не ведае. Адным словам, ён у Лашы даў пачатак слаўнаму роду Карскіх.

У Вікенція Карскага было тры сыны: Ігнацій, 1800 г. н., Ануфрый, 1802 г. н. і Сцяпан, 1805 г. н. /У старэйшага сына Ігнація быў сын Сяргей Ігнацьеўвіч Карскі, які закончыў духоўную семінарыю, але па сваёй спецыяльнасці не працаваў, а стаў акцызным чыноўнікам у Шаўлях /Шаўляй/. Ён вядомы

пераведзены ў духоўную семінарыю, у якой яму доўга не давялося вучыцца. У 1855 г. з духоўнай семінарыі быў выключаны па прычыне слабага стану здароўя. Вымушаны быў уладкавацца на работу. Некаторы час працаваў настаўнікам у мястэчку Валожын, дзядзькам у розных царквах. Умела кіраваў царкоўнымі хорамі /бо яшчэ ў школьныя гады прывучаўся да царкоўнай службы/. Калі вучыўся ў семінарыі, у 1854 і 1855 гадах, прыязджаў у Лашу на канікулы, замяняў свайго хворага бацьку-дзядзька, суправаджаў нябожчыкаў на могількі. У 1857 годзе быў сведкам страшных адзекаў памешчыка над сваімі парабкамі ў маёнтку Аўгустоўка пад Гародняй, калі са святаром прыязджаў спяваць сялян. З 1855 па 1861 год служыў дзядзькам у вёсцы Капцёўка, што за 10 вёрст ад Лашы, затым у мястэчку Шаўлі Ковенскай губерні. У 1880 г. — у мястэчку Расіены. З 1886-га па 1898 год — у мястэчку Цітаўляны Расіенскага павета Ковенскай губерні, у 1898 г. — у сяле Сабакіны Шчучынскага павета. З 1899 г. служыў дзядзькам у царкве Вялікай Берастовіцы — прыблізна па 1908 год. Усяго

царкоўная служба праводзілася на уніяцкі лад. Калі святар прапанаваў спяваць «Госпаді, памілуй», некаторы сяляне адказвалі: «Мы не маскалі, каб спяваць «Госпаді, памілуй!» З 5 тысяч душ Лашанскага прыходу, можа, чалавек пяць зналі пацеры /маліты/ па-руску. Пацеры складалі самі. На 4-м, 5-м годзе маткі навучалі сваіх дзяцей хрысціцца і гаварыць раніцай пацеры наступнага зместу: «Нейца Сына, Духа свентэга, амен. Дзякуй табе, пане Божа, што захаваў ночаньку і прыждаў дня святога». Вечарам — такога зместу: «Дзякуй табе, Пане Божа, што дзянёк пражыў і ночанькі святой даждаўся». У 8-9 гадоў маці вучыла іх больш доўгім пацерам, якія сама ведала, складала. Так было аж да 1868 года».

І Карскі ў сваіх матэрыялах зазначаў, што уніяцкія святары досыць жорстка абыходзіліся са сваімі прыхаджанамі. Напрыклад, у 1847 г. у Лашы адна дзеўка /Ганна Хацёкова/ нарадзіла пазашлюбнае дзіця, байструка. Калі аб гэтым даведаўся святар айцец Фавет Гаворскі, ён у царкве на галаву гэтай дзеўкі надзеў з гароўвай саломы вянок з доўгім

паказваецца заўжды не іначай, як у чорным плашчы і ў капелюшы, на цяляных або казляных нагах, а часам і на конскіх.

І Карскі сабраў шмат фальклорных матэрыялаў, у тым ліку: «Хітрая наука», «Песня аб грэшнай дзеве», «Песня аб Бамболі», «Аб смерці і страшным судзе», «Аб смерці Спасіцеля», «Аб мэнках і смерці пана Езуса» і інш. Калі ён служыў дзядзькам у сяле Капцёўка /з 1855 па 1861 год/, то адзначаў, што сяляне не вельмі наведвалі царкву. Большая частка сялян вёскі была уніяцкай. Далей зазначае, што сяляне Капцёўскага прыходу жаніліся часта без любові. Прыводзіць факт, сведкам якога ён сам быў. У 1857 г. два сяляніны Капцёўскага прыходу, адзін з сяла Каўпакі — Ходзька, другі з сяла Капцёўкі — Навакольскі ў адну нядзелю прыехалі са сваімі нявестамі вяняцца ў царкву. І вось Навакольскі Ходзьку кажа: «Чуеш, мая жонка для мяне замалая, а твая росту гэткая, як ты сам, то пакуль нас святар яшчэ не абвясчаў, то ты, братка, калі хочаш, памянемся дзеўкамі». Пачасваў патыліцу Ходзька і кажа: «Яно то можна было б, калі ты дасі мне дзесяць рублёў за пераменуку». «Што ты! Ашалеў, ці што? 10 рублёў табе даць!.. Дай руку, бяры тры рублі, так». Доўга яны дагаворваліся, а пасля згадзіліся на пяць рублёў, воз жытняй саломы, два рублі святару і 40 капеек дзядзьку...

І Карскі часта бываў у вёсцы Кунцаўшчына, нахонт якое зрабіў такі запіс: «Сяляне ў Кунцаўшчыне ў той час жылі вялікімі сем'ямі, абшчынамі. Кіраваў гаспадаркай у асноўным старэйшы з роду. Яго аўтарытэт быў непарушны. На выпадак смерці ён перадаваў усю гаспадарку старэйшаму сыну, усё гэта рабілася вусна, без ніякіх пісьмовых завяшчанняў». Далей апісвае, як яму давялося быць сведкам такога завяшчання ў вёсцы Кунцаўшчына ў селяніна Сцяпана Краўцэвіча: «Перад смерцю, — піша І. Карскі, — ён прызваў сваіх чатырох сыноў /пяці ў той час быў у салдатах/ і сказаў ім: «Дзеткі мае радніосенькі! Вы бачыце, што я зусім цяпер хворы і здаецца, што ўжо не выйду з гэтай хваробы, то ты, Ясю, застанешся гаспадаром, а вы, дзеткі, слухайце яго, як старэйшага брата, бо ён варт, каб яго слухаць, бо ён не распуснік, ужэ жанаты... Ды не забывайце, дзеткі, і брата свайго Казімера, што ў маскалаях». Пасля ён звярнуўся да нявесткі: «І ты, Багуська, не крыўдзь нікога, але ўсе шануйце адно другога, то вас людзі будуць і бог любіць...»

Па вивучэнні беларускай мовы і яе гаворак акадэмікам Я. Карскім зроблена ў свой час вельмі многа, можа больш, чым па вивучэнні сучасных гаворак рускай мовы. Кожны беларус павінен з пашанай і вялікай удзячнасцю адносіцца да гэтага нашага земляка. З удзячнасцю мы павінны былі б паставіцца і да Івана Ануфрыевіча Карскага. Але яго імя амаль зусім забыта, яго не значыцца ні ў Беларускай Савецкай энцыклапедыі, ні ў Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі. Вельмі скупя звесткі аб ім і ў матэрыялах фалькларыста і этнографа П. Шэйна, дакладна не ўказаны ні год яго нараджэння, ні дата смерці. Толькі дзякуючы ўнучцы Я. Ф. Карскага, Таццяне Сяргееўне Карскай удалося адшукаць фатаграфію І. Карскага. Яе яна адшукала ў архіве П. Шэйна.

Імя Івана Ануфрыевіча Карскага павінна быць увекавечана так, як імя яго плямённіка, заснавальніка беларускага мовознаўства і філалогіі Яўхіма Фёдаравіча Карскага. Яго заслугі перад беларускай фалькларыстыкай і этнаграфіяй не меншыя, як і іншых вучоных, фалькларыстаў, этнографіаў — карэспандэнтаў П. Шэйна: А. Я. Багдановіча /бацькі Максіма Багдановіча/, М. Я. Нікіфароўскага, Ч. М. Дабравольскага, М. В. Доўнар-Запольскага і інш...

На Лашанскіх могілках у 1880 годзе І. Карскі паставіў сваім родзічам помнік, які захаваўся да нашых дзён. Помнік у выглядзе чыгуннага крыжа уніяцкай формы. На ім значыцца імяны: «Ануфрыя, Фёклы, Ігнацій, Стефана, Марія, Антоніны і всех сродніков». Сооружен июля 12 д. 1880 г. тшанием скорбящего сына И. О. Карского». Побач з гэтым помнікам захаваўся да нашых дзён і помнік Івану Ануфрыевічу Карскаму ў выглядзе чыгуннага крыжа. На помніку засталіся толькі сляды ад медальёна з надпісам: што на ім было напісана, ніхто не ведае.

Магілы на старых Лашанскіх могілках сёння закінутыя, асабліва магілы Карскіх, ніхто іх не даглядае. Помнікі Карскіх патрабуюць тэрміновай рэстаўрацыі, абнаўлення, іначай яны зусім распылюцца, бо ім больш за сто гадоў... Не думаў заснавальнік беларускага мовознаўства і філалогіі Яўхім Карскі, ні яго дзядзька Іван Карскі, што іх родная Лаша трапіць у лік перспектыўных «дэревень», што яна абязлюдзе, зніме. Закрыта школа, што насіла імя акадэміка Я. Ф. Карскага, ліквідаваны мемарыяльны музей. У былой школе, з мемарыяльнымі дошкамі на сценах, жывуць нейкія людзі. Не звінці школа, як раней, дзіцячымі галасамі. Усё знямела, прыціхла... Адна рэчка Лашанка, як і раней, цурчыць каля старых могілак, на якіх спяць вечным сном Карскія і былыя сяляне з навакольных вёсак Лашанскага прыходу, вядзе з імі аб днях мінулых гамонку...

Апанас ЦЫХУН,
заслужаны настаўнік Беларусі, член Рады
Гарадзенскай краязнаўчай асацыяцыі

КАРСКІ — ДЗЯДЗЬКА КАРСКАГА

НАРЫС

беларускі фалькларыст і этнограф. Даследаваў побыт беларусаў, пераважна Ашмянскага павета. У газеце «Віленскі вестник» апублікаваў працы: «Эканамічны быт беларусаў Віленскай губерні», «Знешні быт беларусаў у Віленскай губерні», «Сямейны быт беларусаў Віленскай губерні», «Вялікдзень у беларусаў Віленскай губерні» і іншыя, у якіх падрабязна разглядаў вытворчую дзейнасць, рамёствы, жыллё, адзенне, святы, абрады і песні беларусаў.

У серадольшага сына Ануфрыя Вікенцьеўвіча, як вышэй было сказана, быў сын Іван Ануфрыевіч Карскі і дачка Марыя Ануфрыеўна Карская, якая выйшла замуж за сельскага настаўніка Фёдара Навіцкага. У іх і нарадзіўся сын, будучы слаўты вучоны Яўхім Фёдаравіч, які пазней прыняў прозвішча не па бацьку — Навіцкі, а па матчы — Карскі.

Вось адкуль пайшоў у Лашы род Карскіх, які даў Беларусі выдатных сыноў, вучоных, што праславілі вёску Лашу.

Апрача Яўхіма Фёдаравіча Карскага — заснавальніка беларускага мовознаўства і беларускай філалогіі, Сяргея Ігнацьеўвіча Карскага — фалькларыста і этнографа, у Прынёманскім краі павінна б быць вядомым і імя царкоўнага дзядзька Івана Ануфрыевіча Карскага, таксама фалькларыста, этнографа, карэспандэнта П. Ф. Шэйна. Сабраныя і запісаныя ім фальклорныя і этнаграфічныя матэрыялы, апроч навуковага, мелі вялікае значэнне для фарміравання нацыянальнай самасвядомасці беларусаў і іх прызнання як нацыі з боку іншых народаў. На аснове сабраных матэрыялаў І. Карскі паказаў, што беларускі народ мае сваю старажытную культуру, бытавыя традыцыі і невычэрпную крыніцу вусна-паэтычнай народнай творчасці.

Раннее дзяцінства яго прайшло ў Лашы. У дзяцінстве, разам са сваімі бацькамі, яму давялося перажыць страшныя часы, калі ў 1848, 1855 і ў 1856 гг. у Лашанскім прыходзе лютвала эпідэмія халеры. Назіраў, як паміралі ад гэтай лютай хваробы людзі. Бачыў, як абворвалі вёску Лашу паркай, чорным і белым, валой, каб утаймаваць хваробу. Як абходзілі з крыжовым ходам вакол вёскі, але нікога не памагала. Людзей у тыя часы паміралі больш, чым нараджалася дзяцей. Некаторыя даказвалі, што страшную эпідэмію халеры на людзей насылала злыя людзі, ведзьмары, вядзьмаркі, ваўкалакі. Іван Ануфрыевіч Карскі ў сваіх фальклорных матэрыялах паказвае адзін выпадак, які ён назіраў у часы эпідэміі халеры ў вёсцы Сухая Даліна. Кравец, яўрэй з м. Індурі, быў западозраны ў распаўсюджванні халеры. Селянін гэтай вёскі Антось Сярко закрычаў, што бачыў, як жыві кінюў у студню чары, ваду атраціў.

На яго крык збегліся ўсе жыхары вёскі. Пачалі біць яўрэя, затым звязалі рукі і на вярочыцы павялі да рэчкі таліцы, прыгаворваючы: «Во табе, гідлю, недаварку, як трупіць людзей. Гэта ж не жарты! У вёсцы ўжэ больш як трыццаць душ памярло! Забіць яго, гідля!» І забілі б, каб не наехаў пан Баржонскі, які ўгаварыў людзей, што яўрэй-кравец не павінен, ён, абараняючыся ад сабак, кінюў камень, які ўпаў каля студні...

Пачатковую адукацыю І. Карскі атрымаў дома. Вучыўся ў царкоўна-прыходскай школе, затым паступіў у Жыровіцкае духоўнае вучылішча, якое закончыў у 1853 г. Быў

праслужыў дзядзькам у розных царквах каля 47-мі год.

У кожным населеным пункце Іван Ануфрыевіч збіраў фальклорныя і этнаграфічныя матэрыялы, усё сваё жыццё, куды яго лёс не кідаў, імкнуўся да сваёй роднай Лашы, да мясцін, дзе прайшло яго дзяцінства, дзе жылі бацькі, родныя, блізкія, знаёмыя. Ён ахвотна ўнікаў у побыт беларускіх сялян і дасканала ведаў іх жыццё. Быў адным з найбольш плённых карэспандэнтаў вядомага фалькларыста і этнографа П. В. Шэйна, у якога найбольш шырока прадстаўлены беларускія матэрыялы ў кнізе «Матэрыялы для вивучэння побыту і мовы беларускага насельніцтва Паўночна-Заходняга краю» /у 3-х тамах/. У двух тамах амаль адна трэця частка матэрыялаў даслана П. Шэйну Іванам Карскім: апісанне каляндарных і сямейных абрадаў беларусаў, іх жылля, адзення, страў, заняткаў, песні, казкі, легенды, падаванні і інш.

Мяркуючы па лістах І. Карскага да П. Шэйна, ён быў чалавекам сумленным і працавітым. Абцяжараны шматлікай сям'ёю, ён вечна знаходзіўся ў нястачы. Можа, з гэтай прычыны ён з ахвотай браўся за любую работу...

Для П. Шэйна ён быў проста каштоўнай знаходкай, вучоны актыўна выкарыстоўваў яго працу па зборы неабходных яму фальклорных і этнаграфічных матэрыялаў.

Напружаныя адносіны І. Карскага з мясцовымі святарамі і яго прыхільнасць да уніяцкай царквы былі асноўнымі прычынамі, з-за якіх духоўнае начальства трымала яго ў «чорным целе», часта без прычыны пераводзіла з аднаго месца на іншае.

Апазіцыйнасць І. Карскага да мясцовага духавенства рэзка выступала і ў лістах, якія ён дасылаў П. Шэйну. Не было ніводнага ліста, у якім бы ён не закранаў тых ці іншых неспрыяльных учынкаў духавенства, не наракаў на сваю службу пад наглядом таго ці іншага святара-«ліхадзея».

Па зборы фальклорных матэрыялаў І. Карскі працаваў строга па інструкцыі П. Шэйна, рыхтаваў толькі той матэрыял, у якім той меў патрэбу. Заданні выконваў своеасава, акуратна. П. Шэйн, улічваючы цяжкае матэрыяльнае становішча І. Карскага, час ад часу аказваў яму матэрыяльную дапамогу, пасылаў пасылкі і падаарункі. За гэта І. Карскі дасылаў яму шматлікія фальклорныя і этнаграфічныя матэрыялы па мове, побыце, вуснай народнай творчасці з розных населеных беларусамі пунктаў. Запісы ў большасці рабіў на памяць, па сваіх асабістых назіраннях, уражаннях ад шматгадовай сувязі яго з беларускім насельніцтвам. Каб удакладніць запісы, наведваў сёлы, вёскі, закінутыя глухія куточки, дзе жылі людзі. Звяраў іх з фальклорнымі творами, якія бытавалі ў вуснай народнай традыцыі. Усе яго запісы вызначаліся дакладнасцю, праўдзівасцю. Ён аб'ехаў і прайшоў амаль увесь былы Лашанскі царкоўны прыход, як кажуць, удоўж і ўпоперак. Апісаў побыт людзей, культуру. Паводле яго, вёска Лаша ў той час мела вельмі несамавіты выгляд. Да 1861 г. амаль ва ўсіх прыгонных сялян хаты былі курныя: з 90 хат толькі сем мелі комін. Ва ўсім Лашанскім прыходзе коміны мелі ўсяго 40 хат...

Іван Карскі зазначае, што сяляне, далучаныя да праваслаўнай царквы ў 1839 г. датуль былі уніяцкай. «Да 1855 года амаль уся

хвастом, загадаў абвесці яе тры разы вакол царквы, а затым прывязаць каля царквы да дрэва на тры гадзіны... Яшчэ стражэй паступалі уніяцкія святары з асобамі, якія выпівалі. У 1844 г. святар Ф. Гаворскі ў царкве заўважыў, што селянін Мікалай Савіцкі быў падвыпіўшы. Ён загадаў яго вывесці з царквы і зачыніць у хляве на 2 гадзіны...

Паводле І. Карскага, лашанцы ў тыя часы не называлі сябе ні рускімі, ні беларусамі, а ў большасці тутэйшымі, або «ліцвінамі». Але калі хто казаў: «Ліцвін — божа сын», то атрымліваў адказ: «Ты сам ліцвін». А калі хто казаў, «Ліцвін — чортаў сын», то атрымліваў адказ: «Хоць чортаў, але не твой»...

Апрача царквы, у Лашы было дзве карчмы, заснаваныя панамі Бухавецкімі. У Лашанскім прыходзе ў кожнай, нават самай малой вёсцы была карчма, а ў большых нават па дзве. У карчмах адбываліся вяселлі, хрысціны, залойны, памінікі. Карчма для сялян была своеасаблівай канторай, біржай, клубам. У карчмах сустракаліся сваякі, блізкія, знаёмыя. Часта карчмы наведваў і Іван Карскі, каб сабраць і запісаць прыказкі, тралныя прымаўкі, казкі, легенды, песні...

Ніякай медыцынскай дапамогі сялянам у тыя часы ніхто не аказваў. Яны лячыліся рознымі зёлкамі, альбо замовамі. Вось якую замову /як не балелі зубы/ запісаў І. Карскі: «О, вы зубы, зубы! Чаму ж вы не белы, а руды? Хіба вы што кепска жавалі, што хваробы дасталі? Перастаньце вы хварэць, будзеце, як велькі пан ў гарэці. А коль не перастанеце балець, то мы будзем вас жале-зам цягнуці. Ідзі жа ты, хвароба, ў шырока поле, у сухія лясны ды ў мокрыя балоты, а хваробы нам жаднай не трэба, бо яна прыйшла ад чорта, а не з неба»...

І Карскі паказвае, што сяляне Лашанскага прыходу верылі, што калі каму з іх добра жывецца, ды яшчэ і грошы ў яго водзяцца, ёсць у запас, то гэта значыць, што чорт іх яму прыносіць. Яны на гэты конт прыводзілі ўсялякія небывіды. Пра чорта казалі, што ён

«ДАПАМАГАЕ
АДОЛЕЦЬ
НЯПРАЎДУ...»

У горадзе Скідзелі і вёсках калгаса «Скідзельскі» ўсе добра ведаюць скрыпача-самавука Аляксандра Вікенцьева Скоміна. Ён часта выступае ў канцэртах калгаснай мастацкай самадзейнасці.

— Мне ўжо 75-ы год пайшоў, — гаворыць Аляксандр Вікенцьеў, — а іграць на скрыпцы пачаў яшчэ падлеткам. Разам з пугай браў і скрыпку, ідучы пасвіць каровы вясцоўцаў. Бацька вырашыў вучыць мяне музыцы, але пры панскай Польшчы зрабіць гэта было не так проста /жылі мы ў вёсцы Грэбяні на Беластоцчыне/.

У 40-м годзе А. Скомін стаў курсантам Арджанікідзеўскага вайсковага вучылішча, у снежні 41-га трапіў на фронт, а ў ліпені наступнага года з фронту зняў, як усіх тых, хто быў з Заходняй Беларусі. Прычына — недавер. Паслалі ў будаўнічы батальён. Калі вораг прарваў фронт, апынуўся ў акружэнні і трапіў у палон, дзе знаходзіўся да красавіка 45-га. Затым зноў служба ў Чырвонай Арміі. Вярнуўшыся дамоў, стаў працаваць у калгасе...

— Пераадоляваць хваробу і няпраўду мне дапамагала скрыпка, — кажа Аляксандр Вікенцьеў. — Калі яна трапляла ў мае рукі падчас вайны, як бы скрашвала цяжкія моманты жыцця, сум па доме і родных. Можна, гэта і дапамагло выжыць.

I. БАРЫСАЎ

На здымку: А. Скомін з цюпчай Наташай.

Фота аўтара

СЦЭНА
— «НОВАЯ».
«КРЭСЛЫ»
— ТЫЯ САМЫЯ

... Іх роўна 40. 40 крэслаў у доме Старой і Старога — герояў аднайменнай п'есы знакамітага драматурга Эжана Іянзкі. І прыходзяць крэслы-госці да іх, як успаміны. Аб юнацтва, аб дзецях, аб высокім і нікчэмным жыцці, аб светлых марэх і разбітых надзеях...

Работа ў прапанаваных рэжысёрам Сяргею Палешчанкавым умовах з'явілася пэўнай нечаканасцю для артыстаў. Тым не менш, паўтары гадзіны напружана жывуць на сцэне вядучая актрыса Брэсцкага тэатра лялек Тамара Тэвасян і акцёр абласнога драматычнага тэатра Міхась Перапечка, не губляючы шчыльнага сцэнічнага дзеяння ні на хвіліну. Удава пераймае яго ў фінале і Іван Герасевіч /Артар/.

«Новая сцэна тэатра лялек: эксперымент» — так было пазначана на афішах напярэддні прэм'еры, якая адбылася 26 лютага. «Крэслы» Э. Іянзкі — першая пастаноўка на так званай «Новай сцэне». Ці напраўду зрушаць традыцыйныя ўяўленні аб тэатры яе стваральнікі, маркаваць глядачу. Прынамсі малое прадпрыемства «Апрэль», якое ўзяло на сябе ўсе выдаткі па стварэнні спектакля, відаць, таксама пралічыла рызыку, адважыўшыся на падобныя дачыненні з Брэсцкім тэатрам лялек.

I. X.

На здымку: сцэна са спектакля «Крэслы».

Тамара ТЭВАСЯН /Старая/ і Міхась ПЕРАПЕЧКА /Стары/.

Фота Уладзіміра ДОЛЬКІНА

Пошукі і знаходкі

Хоць артыкул М. Абабуркі і не прэтэндуе на тое, каб давесці перакананы адказ на пытанне, вынесенае ў загаловак, — рэдакцыя вырашыла надрукаваць гэты матэрыял у якасці дыскусійнага, каб нагадаць літаратурнай грамадскасці, што пытанне падобнае ўжо ўздымалася, што яно па-ранейшаму існуе, і што пошукі адказу на яго ўяўляюць адну з вартых увагі задач мова- і літаратуразнаўчай думкі.

У 1990 г. часопіс «Роднае слова» /«Беларуская мова і літаратура ў школе», 1990, N 6/ надрукаваў артыкул Б. Зотава «Хто ён — аўтар «Слова пра паход Ігаравы»?», дзе паказвалася і даказвалася, што самым верагодным аўтарам «Слова...» з'яўляецца наш сьлінны зямляк, епіскап старажытнага Турава — Кірыла... У прыватнасці, артыкул завяршаецца прапановай-заклікам: «Вывучэнне жыцця і творчасці Кірылы Тураўскага, як верагоднага аўтара «Слова...», неабходна працягваць». Варта ўсур'ез падумаць пра камп'ютэрна-матэматычную апрацоўку яго твораў... Але, на вялікі жаль, не чуваць чагосьці не толькі сенсацыйнага, але і ўдакладняльнага... ну, напрыклад, калі памёр «Златоуст, паче всех воссиявший нам на Русь»: ці каля 1182 г., як адзначаюць усе

свяцілы, з'явы прыроды, звары і птушкі, дрэвы і расліны, поры года і інш./, зачынаў і канцовак, звароткаў і лірычных адступленняў, аўтарскай і «чужой» мовы, высокага /кніжнага/ і зніканага /гутарковага/ маўлення...

Уражваюць супадзенні не толькі ў лексічным складзе, але і ў фразеалагічным, марфалагічным, сінтаксічным. Асабліва вялікую перакананую здольнасць, на наш погляд, маюць адвольна выцягнутыя і сваёй структурай, і сваім зместам тыя ці іншыя выказванні часткі тэксту, сказаны ці іх структурныя кампаненты. Напрыклад: «по былинам сега времени, а не по замышленю Бояню» /«Слова пра паход Ігаравы»/ і «сказавію не от умышленя, но от святых книг» /«Прытча пра чалавечую душу»/.

ЦІ БЫЎ КІРЫЛА ТУРАЎСКИ
АЎТАРАМ «СЛОВА
АБ ПАХОД ІГАРАВЫМ»

беларускамоўныя энцыклапедыі ды хрестаматы па старажытнай беларускай літаратуры, ці каля 1182 г., як адзначаў у сваёй «Истории русской словесности» П. Палайю у 1900 г.?

Што нам зараз не дае права сцвярджаць, што менавіта Кірыла Тураўскі з'яўляецца аўтарам «Слова пра паход Ігаравы» /хоць ён і стварыў больш за сорок разнастайных «Словаў» — казанніў, прыпавесцяў, споведзяў, малітваў/? Найперш — гэта час ягонай смерці, бо Ігаравы паход і поўнае зацямненне сонца /«Солнце... тьмою путь заступаше»/ адбыліся ў маі-траўні 1185 г. Калі будзе даказана, што К. Тураўскі памёр не раней за зварот з палону князя Ігара, то ўсе астатняе куды лягчэй даказаць. Здымаецца пытанне і пра тэрмін напісання іншых твораў нашай старажытнай славутасцю. Напрыклад, у кнізе «Златоструй: Древняя Русь X—XIII веков» /М., 1990/ пра «Аповесць пра беларызца-чалавека і манаства» К. Тураўскага робіцца наступная выснова: «У позніх спісах «Аповесць» адрасавана Васілю, ігумену Пячэрскаму. Аднак Васіль стаў ігуменам толькі ў 1182 г., калі Кірылы, як лічаць, ужо не было ў жыццях». І далей: «Верагодна, «Аповесць» была напісаная Кірылам яшчэ перад тым /«до того»/, як ён стаў тураўскім епіскапам» /тамсама/.

Па-другое, патрэбны яшчэ ґрунтоўныя доказы таго, што такі прапаведнік /прапагандыст/ хрысціянства, менавіта праваславаў, як Кірыла Тураўскі, не мог прапагандаваць ніякай вайны — ні сумеснай, як сказана ў творы, «отъ старого Владимира до нынешняго Игоря», ні індывідуальнай, якой праславіўся «Святислав грозный великий киевский», бо, як вядома, адным з асноўных біблейскіх заветаў з'яўляецца «не забіі». Праўда, адзін з хрысціянскіх пастулатаў «Як грэба /пажадана/ Госпаду, так і будзе сам жа К. Тураўскі тлумачыць у згаданай вышэй «Аповесці» так: «Гасподзь жыўці і мярціўці, багаціці і бедніці, змірае /прыножае/ і ўзвышае, і ад хваробы збаўляе /выратоўвае/ нямоглага». Ды і сябе вельмі часта ў сваіх розных паводле жанру творах называе «чалавекам грэшным». А выказванне «То не воюйте, братья, на мою грубость, нелеп образ писания поставляючи ми. Яко же бо и по ную вязати птице нест мощно на аиерскую възлетети высоту, тако и мне в телесных вязашу похотех, невозможно о духовных беседовати: не сольнути бо ся грешника словеса, не имуща благодати святого духа», узятае з ягонай «Прытчы пра чалавечую душу...», паказвае, што мог К. Тураўскі ўзяць на сваю душу яшчэ адзін грэх — напісаць свецкую аповесць /пазму/, накіраваную супраць мікусубіці. Тым больш што ўзоры такіх аповесцяў-пазмаў ужо існавалі як у вусным, так і кніжным маўленні /маюцца на ўвазе найперш быліны, гамераўскія «ліяда» і «Адысея», байкі Эзопа/.

Сувязь «Слова пра паход Ігаравы» з самымі старажытнымі былінамі добра паказана ў кнізе «Быліны» /М., 1986/, пра блізкасць «Слова...» да «ліяды» пераканана гавораць назіранні Б. Зотава ў згаданым артыкуле, а Эзопаву мову твора расшыфроўваюць усе каментарыі «Слова пра паход Ігаравы» і шасцітомны слоўнік-даведнік творы, выдадзены ў 1965—1984 гг. Застаецца толькі знайсці тыя асаблівасці і ў творах самога Кірылы Тураўскага. Але гэта нялёгка справа, бо ягоныя творы далёка не ўсе сабраныя ў адно месца, а ў Беларусі выдадзеныя ўвогуле толькі ў хрестаматых-дапаможніках каля паўдзсятка «Словаў» і «Прытчаў». Аднак нават тое, што ёсць у кніжніцах такіх абласных цэнтраў, як Магілёў, дае права гаварыць пра супадзенне сімволікі /нябесных

«летаю умомъ подь облакъ» /тамсама/ — «пойдемъ... на гору Елеонскую умомъ» /«Слова на възнесение господне...»/, «ищущи себе чти, а князю славе» /тс/ — «чъстную славу и поклонение и» /«Слова о сънятии тела Христова с креста...»/, «и тому славу, чъсть и поклонание въсылаемъ» /«Слова на възнесение господне...»/, «овем в чъсть и славу, овем в студ и мѹку» /«Притча о человетей души...»/, «подь трубами повити» /тс/ — «в трубе божии снуде с небеси» /«Прытча...»/, «и жалость ему знамение заступи» /тс/ — «и украситъ смерть вашу знаменемъ» /«Аповесць пра беларызца і манаства»/, «Солнце ему тьмою путь заступаше», «тьмою ся поволокоста» /тс/ — «Солнце помрачи и земля потрясе» /«Слова о сънятии тела...»/, «чърныя туча съ моря идути, хотять прикрыти 4 солнца, а въ низъ трепещуть синии молнии. Быти грому великому, итти дождю стрелами» /тс/ — «на Синайскую бо съшьд, вся устрашаше, зане гора вся горяще огнемъ, молния же и зромли приступающая к горе умръщашу» /«Слова на възнесение...»/, «Не мыслию ти прелетети издалеча» /тс/ — «и на небеса ко владычнемъ обещаниемъ мысль приводитъ» /«Прытча...»/, «нелъзе бе пригвоздити къ горамъ» /тс/ — «тело пригвозждено к древу» /«Слова о сънятии тела...»/, «Солнце светитъ на небесе, — Игорь князь въ Руской земли» /тс/ — «Святитъ бо ся Елеон яко солнце, святыхъ чины с Христоу съмъ на себе имея» /«Слова на възнесение господне...»/ і шмат інш. Пераклікаюцца плачы жаночых вобразаў пазмы-аповесці «Слова пра паход Ігаравы» з плачам Марыі — маці Ісуса Христа /«горце рыдающи матери»/ — перад целам Хрыстовым, распятым на крыжы, у творы «Святого Кюрила мниха слово о сънятии тела Христова с креста, и о мжорносоцах, от сказания евангельскаго, и похвала Иосифу, в неделю 3-ю по Пасце». А выказванне-заклі Маткі Боскай з талкы што названага «Слова» К. Тураўскага «Слышите, небеса и море с землею, внушайте моих слез рыдание: се бо творецъ ваш от священникъ страсть приемлетъ, един праведнъ за грешники и безаконники убиенъ бысть» можна ставіць эпіграфам да ўсяго «Слова пра паход Ігаравы».

На наш погляд, бліжэй за ўсё і формай, і пастаноўкай, і нават асноўным зместам стаіць да «Слова пра паход Ігаравы» твор Кірылы Тураўскага «Слова на възнесение господне, в четверток 7-й недели по Пасце, от пророческихъ указаний и о въскрешении всеродна Адама из ада». Вось ягоны пачатак: «Приди нынѹ духомъ священнѹ пророче Захарие, начатокъ слову дая нам от своихъ прорицаний о възнесении на небеса господѹ бога и спаса нашего Исуса Христа. Не бо притчею, но яве показалъ еси нам, глаголя: «се богъ нашъ грядетъ в славе, от брани отъмения своего, и вси святѹи его с нимъ, и станета ноге его на горе Елеонстей, прямо Иерусалиму на вѹстокъ». Хоцемъ бо и прочее от тебе уведеати; а о брани бывшій на обычаго врага дьявола, от Исая Серафимскаго видяци разумеем. Самъ бо господъ нашъ Иисус Христосъ единъ вѹплъчиси на вся бесовския силы, и власти тьмыны испроверже...». І далей: «По всехъ бо в телеси падыхшъ прельстию змия, тою же плътию Исусъ пострада, а по деломъ комуждо в последний день въздасть, егда придетъ судити всему миру. Си же от ангелъ

к апостоломъ на Елеонстей речена быша: мужи бо, реша, галилейстѹи, что стоите зряще на небо? Тѹ пакы придетъ в славе своего божества судити всему миру, и въздасть комуждо по деломъ его. Святѹи же пророки и преподобныя праведники с собою на небеса в святѹи вѹводитъ градъ, ихъ же властотъ бозодъжновеньныхъ скажемъ книгъ. Мы бо славу несмъ творци, нѹ пророческихъ и апостольскихъ вѹследующе глаголѹ, иже послушествоваша о бозе живи, имъ же духъ святѹи вѹплъчиси тако повелеле: «верующимъ на спасение, а неверующимъ на погыбель».

У прыведзеныхъ фрагментахъ яскрава відаць, па-першае, ігнараванне прытчы як жанру, а, па-другое, усебакова ўсхваляецца і прапагандаўца адзінабожжа і адзінаўладдзе, што, зразумеўла, пранізвае ад пачатку і да канца ўсё «Слова пра паход Ігаравы». Ці ж не сугучныя выказаныя думкі і з наступнымі: «Почнемъ же, братіе, повесть сію отъ стараго Владимира до нынешняго Игоря; иже истягну умъ крепостию своею, и поостри сердца своего мужествомъ, наплънився ратнаго духа, наведе своя храбрѹя плъкы на землю Половецкую за землю Русскую? Ці не імкнецца аўтар «Слова пра паход Ігаравы» ўваскрэсіць памерклую славу Ігара, што, як і Ісус Хрыстос, «вѹплъчиси на вся бесовския

силы», «верующимъ на спасение, а неверующимъ на погыбель»?!

Яшчэ большъ паэтычнае /і, вядома, сімвалічнае/ наступнае выказванне, узятае са «Слова на ўзнясенне гасподняе...» «Нѹ си оставише, о възнесении Христоу побесе-дѹим, и яже быша на горе Елеонстей. Тамо бо ангельския силы и архангельская воинства: ови облакъ крыли ветрными приносятъ на възятие от земли Христа бога нашего, друзи же престолъ херувимскѹи готовѹтъ; богъ отецъ ждѹтъ, его же преже име в ядрѹхъ с собою, духъ же святѹи велитъ всемъ ангеломъ его: «възмете врата небесная, да внидетъ царъ славы». Небеса веселятѹся, своя украшающе светило, да благословятѹся от своего творца, с плътию сквозе техъ врата на облацехъ възносимъ; земля радуется, видящи на себе бога и ствѹбно ходяща, и вся тварь красуется, от Елеонския горы просвѹщаема, яко на той ангели с святѹими апостолѹи, по велению бога отца съвѹкпишаша, ожидающе сыновня прѹшествія». Ці не выписаны потым па аналогіі «великий киевский» князь, што сядзѹ «въ Киеве на горѹхъ» са сваёю світаю і з нецярплівацю чакаў «нашадка»?

Што да фалькларызаты і дыялектызацыі мовы «Слова пра паход Ігаравы», то гэта не стылізацыя, а заканамернасць мастацкага стылю, бо і сёння любы значны твор не абыходзіцца без укрэплення элементаў фальклору ды народна-дыялектнай мовы. А калі браць пад увагу прамоўніцае майстэрства, дзе заканамерна суіснавала і суіснае высокае з нізкім як кніжнае з гутарковым, дык тут і гаварыць няма чаго, бо ў кожнымъ творы К. Тураўскага іхъ безліч. Ды і самъ пісьменнік і прамоўца ў «Аповесці пра беларызца-чалавека і манаства» прызнаўся: «Бо грэшны я чалавек, і апаганеная мая мова. Якъ быцамъ бы і ўглыбіно Божыхъ книгъ унік /пранік/, але паводле грубасці розуму свайго /майго/ простаю мовою гавару /каку/».

І яшчэ адно, на нашу думку, вельмі важнае звязно ва ўсімъ лагнугу «Кірыла Тураўскі і «Слова пра паход Ігаравы» — гэта той факт, што «Святиславъ грозный великий киевский» пэўны час быў княземъ у Тураве і Пінску. Ноўгарадзе Северскім і Чарнігаве, а з 1180 г. князіў у Кіеве. Магчыма, К. Тураўскі быў добра знаёмы з ім, і ўсе сімпатый да яго перанесліся і на ягоныхъ стрычныхъ братоў — Ігара і Усевалада, на іхъ родныхъ і блізкіх, нават на іхъ землі.

Яшчэ ў 1952 г. самы аўтарытэтны з даследчыкаў «Слова пра паход Ігаравы» Д. С. Ліхачоў зазначыў наступнае: «Аўтар «Слова» мог быць прыбліжэннымъ Ігара Святаслава: ёнъ яму спачвае. Ёнъ мог быць і прыбліжэннымъ Святаслава Кіеўскага: ёнъ спачвае і яму. Ёнъ мог быць чарнігаўцам і кіяўлінінамъ. Ёнъ мог быць дружыннікамъ дружыннымі паняццямі ёнъ карыстаецца пастанна. Ёнъ, несумненна, быў кніжна адукаваным чалавекам і паводле свайго сацыяльнага становішча наўрад ці належаў да эксплуатацыйнага класа. Аднак у сваіхъ палітычныхъ перакананняхъ ёнъ не быў ні «прыдворнымъ», ні дружыннікам, ні абаронцам мясцовыхъ інтарсаў, ні ідэолагам князѹ, баяру або духавенства. Дзе б ні было створана «Слова» — у Кіеве, у Чарнігаве, у Галічы, у Полацку ці ў Ноўгарадзе Северскім, — яно не ўвабрала ў сябе ніякіхъ абласныхъ рысаў. І гэта адбылося, у першую чаргу, таму, што аўтар «Слова» займаў сваю, незалежную ад кіруючай вярхушкі феадальнага грамадства патрыятычную пазіцыю. Яму былі чужыя мясцовыя інтарсы феадальныхъ вярхоў і былі бліжэй інтарсы шырокіхъ

пластоў рускага працоўнага насельніцтва, якое паўсюдна імкнулася да адзінства Русі. Зразумела, што апошня заўвага ў працытаваным зроблена пад уплывам сталінізму, але ў цэлым усё схаплена як мае быць. Праўда, у 1968 г. даследчык нібы пераглядае сваю пазіцыю на конт аўтарства «Слова», гаворачы: «Аўтар «Слова» не адчувае сябе чалавекам залежным, паднявольным, што выконвае чыйсьці заказ. Гэта не прыдворны ліслівец і не дагодлівы тварэц славы свайму князю. Гэта і не складальнік сумнай элегіі, у якой аплакваецца паражэнне рускіх. Аўтар мужна і прама выкрывае крамолу князю — сваіх сучаснікаў і іх продкаў». І далей як быццам бы схіляецца да думкі, што аўтар «Слова» — удзельнік паходу Ігара супраць полаўцаў ці проста воін-дружыннік: «Толькі бывалы ў паходах мог з такою дакладнасцю перадаць душэўныя перажыванні воінаў, што ідуць за межы свайей зямлі і развітаюцца з радзімай», «Аўтар «Слова» як бы чужа дзедку шум бітвы, але ў моцным хваляванні душы не хоча і не можа ўсвядоміць раптоўна насунутага паражэння, нягледзячы на яго відавочнасць», «Назіраючы за Рускай зямлёю з такой вышыні, з якой ён можа ахапіць усю яе прастору, аўтар тым не меней бачыць і чужае ва ўсіх дэталях. Разнастайная назіральнасць аўтара «Слова» ахоплівае падрабязнасці паходнага жыцця, стэпавых пераходаў, прыёмы абароны і нападу, дэталі ўзбраення, паводзіны птушак і звяроў». Што да ўдакладнення Д. С. Ліхачова, то, думаецца, яны пераканаўча абвергнутыя Г. Зотавым: «Некаторыя прыкметы, што разглядаюцца ў шэрагу прац як істотныя, не вытрымліваюць крытыкі і іх дэвальвация. Напрыклад, сцвярджаюць, што аўтар «Слова» — удзельнік паходу 1185 г., бо дасканала ведае яго падрабязнасці. Але ж не менш бліскуча ён апісвае падзеі стогодовай даўнасці, актыўным удзельнікам якіх наўрад ці ён быў, а таксама Святаславаў сон і Яраслаўнін плач. Не можа ўдзельнік паходу быць усюды адначасова: у Палавецкім стэпе з Ігарам, у Кіеве — з Святаславам, і ў Пуцілі — на гарадской сцяне? Усвядоўчы і ўсудынісны мог быць толькі геніяльны паэт. Хіба не апісалі А. С. Пушкін Палтаўскую, а М. Ю. Лермантаў Барадзінскую бітвы ярэй і лепш, чым непасрэдна ўдзельнікі?» /гл. памяненні артыкул на стар. 66/.

Пра блізкасць «Слова пра паход Ігаравы» да казанняў К. Тураўскага гаворыць і сам Д. С. Ліхачоў у 1968 і 1985 гг., а ў 1990 г. развівае думкі І. П. Яроміна на конт мноства прыёмаў прамоўніцкага мастацтва ў творы: «Праз прамоўніцкі зносіны і прамоўніцкія заклікі перадаваліся аўтарскія адносіны да падзеяў, якія адлюстроўваліся ў апавяданні. Перад намі ў «Слове», як і ў многіх іншых творах Старажытнай Русі, расказ, у якім аўтар часцей адчувае сябе тым, хто гаворыць, чым тым, хто піша, сваіх чытачоў — слухачамі, а не чытачамі, сваю тэму — тэмай павуча/э/нія» /Слово о полку Игореве. Л., 1990/.

Адзін з першых даследчыкаў «Слова пра паход Ігаравы» К. Калайдовіч у 1818 г. прыйшоў да высновы, што твор напісаны «чыстай славянскай» мовай, а ў большасці словы яго можна знайсці ў свяшчэнным пісанні, летапісах, граматах. У Сыракомля выказаўся ў 1860 г. пра беларускае паходжанне «Слова». Прафесар МДУ імя М. В. Ламаносава С. К. Шамбінага ў 1934 г. убачыў, што «прыёмы Кірылава пераказу вельмі блізкія да «Слова...». У 1968 г. Мікола Прашковіч зазначыў: «Шырокае выкарыстанне беларусізмаў гаворыць, што аўтар, магчыма, з'яўляўся выхадцам з якогасці месца сучаснай беларускай тэрыторыі, дзякуючы чаму яе дыялект знайшоў у гэтым творы сваё адлюстраванне» /гл.: Гісторыя беларускай дакастрычніцкай літаратуры. Т. 1. Мн., 1968. С. 97/. Нават ужо гэтыя факты прымушаюць сур'езна ўзяцца за аўтарства «Слова».

Яшчэ адзін цікавы факт. Калі знайшлі «Слова пра паход Ігаравы», то аказалася, што яно захоўвалася ў рызніцы Спаса-Яраслаўскага манастыра ў адным скрутку са «Словамі» Кірылы Тураўскага...

Варта асобна сказаць пра 3 кнігі Б. А. Рыбакова: «Слово о полку Игореве» і яго сучасныя выданні /М., 1971/, «Русские летописцы и автор «Слова о полку Игореве» /М., 1972/ і «Петр Бориславич: Поиск автора «Слова о полку Игореве» /М., 1991/. У першых дзвюх упамінаецца К. Тураўскі як сучаснік аўтара «Слова» і пісьменнік другой паловы XII ст., які эпоўнасна ўраўноўваў красамоўцаў-леснятворцаў з гісторыкамі-летапісцамі, але як царкоўнік ніякага дачынення да «Слова пра паход Ігаравы» не мае, бо, на думку Б. А. Рыбакова, аўтарам «Слова» мог быць толькі такі свецкі чалавек, як Пётр Барыславіч. Д. С. Ліхачоў ухваліў даследаванні Б. А. Рыбакова, але выказаўся публічна, што усё ж такі варта лічыць аўтарам «Слова», прыбліжанага ці да Ігара Святаслава, ці да Святаслава Кіеўскага, бо менавіта толькі так адначасова і ўслаўляючы і асуджаючы мог быць апеты паход Ігараў. Сказанае яшчэ раз пацвярджае, што К. Тураўскі быў асабіста знаёмы з абодвума князямі.

Як бы там не было, але зараз можна паўнапраўна канстатаваць, што мова і стыль паэмы «Слова пра паход Ігаравы» значна далей стаяць ад летапісаў хай сабе і таго ж Пятра Барыславіча, чым ад «Словаў» і «Прытчаў» другога Златавуста на ўсёй Старажытнай Русі, які дбаў пра яе ўз'яднанне, а не раз'яднанне. Таму меў усе падставы назваць К. Тураўскага сімвалам еднасці ўсходнеславянскіх народаў і іх культуру пры адкрыцці помніка нашай старажытнай слаўнасці Ніл Гілевіч у сённяшнім Тураве, які не мае нават статусу раённага цэнтру.

Пошта

ХТО АДКАЖА?

У апошні час сродкамі масавай інфармацыі неаднойчы абмяркоўваўся стан інфармацыйнага забеспячэння навукі, культуры, стварэння і функцыянавання дзяржаўнай інфармацыйнай прасторы. Элементы крызісу ў інфармацыйным забеспячэнні навукі і культуры тлумачацца аб'ектыўнымі прычынамі.

Аднак не абыходзіцца тут і без суб'ектыўных фактараў, якія нясуць навуцы і культуры нашай дзяржавы непараўныя страты.

У другой палове мінулага года была аб'яўлена падпіска на беларускія газеты і часопісы і на перыядычныя выданні некаторых краін СНД, у першую чаргу на перыядыку Расіі на 1994 год. Бібліятэкі ўсіх ведамстваў Беларусі, у тым ліку навуковыя, аформілі падпісныя дакументы і здалі іх у аддзяленні «Саюздруку» ці дзяржаўнага прадпрыемства «Мінская пошта» і ў кастрычніку лістападзе 1993 года пералічылі грошы /і за расійскія перыядычныя выданні таксама/, як патрабавала Міністэрства сувязі і інфарматыкі, у беларускіх рублях па курсу ў адносінах да расійскага рубля два да аднаго.

І вось амаль праз паўгода, у лютым 1994-га, Міністэрства сувязі і інфарматыкі разам з «Мінскай поштай» давялі да ведама бібліятэк, што шэраг расійскіх часопісаў бібліятэкі не будуць атрымліваць у першым паўгоддзі 1994 года, а на астатнія трэба наанава афармляць падпіску на другі квартал 1994 года.

У выніку Цэнтральная навуковая бібліятэка імя Якуба Коласа Акадэміі навук Беларусі ў першым паўгоддзі 1994 года не атрымае больш за 150 часопісаў, Нацыянальная бібліятэка Беларусі — каля 400. Зразумела, што і галіновыя рэспубліканскія бібліятэкі: урадавая, навукова-тэхнічная, сельскагаспадарчая, медыцынская, педагагічная, бібліятэкі нашых універсітэтаў і іншых вышэйшых навучальных устаноў таксама пазбаўлены магчымасці мець у сваіх фондах вядучыя навуковыя часопісы Расіі.

З распаўсюджвання на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь выключаны 8 серый

«Известий Российской академии наук», 10 серый «Вестника Московского университета», 7 серый «Вестника С.-Петербургского университета», 4 серый «Известий высших учебных заведений» і шэраг галіновыя навуковых часопісаў Расійскай акадэміі навук. Практычна не будуць паступаць у нашу дзяржаву расійскія акадэмічныя часопісы па біялогіі, мікрабіялогіі, медыцыне, некаторыя часопісы па хіміі, фізіцы, геахіміі, тэхніцы.

Асноўная колькасць гэтых выданняў выходзіць у выдавецтве «Наука». Яшчэ зусім нядаўна гэта былі і нашы часопісы, і ўсесаюзныя. Бяда ў тым, што іх рэдакцыі, як і большасць навуковага патэнцыялу СССР, засталіся на тэрыторыі Расіі.

Па прапанове Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа Акадэміі навук Беларусі 15 лютага адбылася сустрэча бібліятэчнай грамадскасці Мінска з намеснікам міністра сувязі і інфарматыкі Рэспублікі Беларусь спадаром В. Валашчыком і адказнымі супрацоўнікамі дзяржаўнага прадпрыемства «Мінская пошта». Але сустрэча не вырашыла праблему. Супрацоўнікі «Мінскай пошты» спасылаюцца на тое, што з часу атрымання ад падпісчыкаў /гэта значыць, ад бібліятэк/ грошай курс беларускага рубля панізіўся ўдвая. На сустрэчы высветлілася, што абмежаванні ў распаўсюджванні расійскіх часопісаў на тэрыторыі Беларусі зроблены з дазволу і згоды самых высокіх асоб Савета Міністраў Беларусі.

Для параўнання паведамім, як нам стала вядома ад нашых калег з Літвы, што адпаведнае Літоўскае ведамства змагло выпісаць для бібліятэк Літвы неабходныя расійскія часопісы. А Літва пры гэтым не з'яўляецца членам СНД.

Па нашым разуменні, каб такое здарылася ў адной з цывілізаваных краін, віноўныя муслілі б адказаць.

А ў нас? Хто адкажа?

Анатоль ФУРС,
загадчык аддзела камплектавання
Цэнтральнай навуковай бібліятэкі
імя Я. Коласа Акадэміі навук Беларусі

Марцін КОЎЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Яго хавалі «пад Леніным», з удзелам усёй парафіі, а быў, аказваецца, Арцыменя канкурэнтам мафіі. Выключэнне, якое не пляміць наменклатуры? А што як узор структуры? І марна ў тым крывінале чакаць якогась фіналу?

Атрымаў рускі мат міжнародны сертыфікат і запанаваў, магутны, усім пакутным родны брат. Хто ж гэта хоча пры цяперашнім рознагалосці пазбавіць нас сродку інтэрнацыянальных зносін?

Наш уклад у цывілізацыю не запалка да агню — сучасная камп'ютэрызацыя... ад слова «п'ю».

— Не цяпільно ўказальны палец, — паказаў нейкі змаганец, — хіба што калі паманіць...

Ці ёсць між пісьменнікаў генералы? Ёсць, але не пазты.

«Зноў навальніцы, узмацненне ветру... Прагнозы ўсе скіраваны ў «рэтра». Што будзе заўтра, скажыце паслязаўтра ў малітвах без веры, у песнях без аўтара.

«Ясь» на «Славянскім базары»: «Косил Ясь луговину и смотрел на Янину. А Янина жито жала, парню взглядом отвечала. Так вот в летние дни сговорились они» /пераклад Л. Дзербянева/. От, скажыце вы мне, ці то «Ясь», ці то не?

Аб'ява

Беларуская акадэмія музыкі АБ'ЯЎЛЯЕ КОНКУРС

на замяшчэнне пасада прафесарска-выкладчыцкага саставу
/для тых, хто мае мінскую прাপіску/

— кафедра опернай падрыхтоўкі дацэнт — 1
— кафедра спеваў прафесар — 1
дацэнт — 0,5
ст. выкладчык — 0,25
— кафедра медных духавых і ударных інструментаў прафесар — 1

— кафедра агульнага фартэпіяна ст. выкладчык — 2
— кафедра філасофіі дацэнт — 1
— кафедра інструментуі, аранжыроўкі і чытанна партытур дацэнт — 1
Даведкі па тэл. 27-49-42, 26-06-70.

Заснавальнікі:

Саюз пісьменнікаў Беларусі
і Міністэрства культуры
Рэспублікі Беларусь

Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі
Х.Дунец (1932-35)
І.Гурскі (1935-41)
А.Куляшоў (1945-46)
М.Горцаў (1947-49)
П.Кавалёў (1949-50)
В.Вітка (1951-57)
М.Ткачоў (1957-59)
Я.Шарахоўскі (1959-61)
Н.Пашкевіч (1961-69)
Л.Прокша (1969-72)
Х.Жычка (1972-76)
А.Асіпенка (1976-80)
А.Жук (1980-86)
А.Вярцінскі (1986-90)

Галоўны рэдактар

Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Андрэй ГАНЧАРОЎ
(першы намеснік галоўнага
рэдактара),
Юрась ЗАЛОСКА,
Міхась ЗАМСКІ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Барыс ПЯТРОВІЧ
(намеснік галоўнага рэдактара),
Юрась СВІРКА

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі 332-461
намеснікі галоўнага рэдактара
332-525, 331-985

аддзелы:

публіцыстыкі 332-525
пісьмаў і грамадскай думкі
331-985

літаратурнага жыцця 332-462
крытыкі і бібліяграфіі 332-204
паэзіі і прозы 332-204

музыкі 332-153

тэатра, кіно і тэлебачання
332-153

выяўленчага мастацтва і аховы
помнікаў 332-462

навін 332-462

мастацкага афармлення
332-204

фотакарэспандэнт 332-462
бухгалтэрыя 268-640

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛІМ".

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае
і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдыкцыі можа
не супадаць з думкамі
і меркаваннямі аўтараў
публікацый.

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом дру."

Індэкс 63856. Наклад 19.000.

Нумар падпісаны 10.03.1994 г.

ПАНЫДЗЕЛАК

Беларускае тэлебачанне

16.50 Ю. О'Ніл. «Журба — ліс Электры». Прэм'ера спектакля Беларускага тэлебачання, ч. 2

Канал «Астанія»

5.15 Ранішня размінка 5.30 Раніца 7.45 «Казі старога Усто», мульт

Канал «Расія»

16.50 Выратаваны 911 17.45 Расійская энцыклапедыя 18.15 Вялікая джунглі

Санкт-Пецярбург

6.30, 11.30, 14.30, 18.30, 22.45 Інфарм ТБ 6.50 «Як лісы з курамі пасябравалі», мульт

АўТОРАК

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі 8.10 Пад купалам Сусвету 8.20 Надвор'е

10.40 «Выдатныя маркі аўтамабіляў», с. 6 12.25 «Хлапцукі — хлапцукі», д/ф

Канал «Астанія»

5.15 Ранішня размінка 5.30 Раніца 7.45 Агляд рынку нерухомасці

Канал «Расія»

6.00, 13.00, 19.00, 22.20 Весткі 6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...

Санкт-Пецярбург

6.30, 11.30, 14.30, 18.30, 22.45 Інфарм ТБ 6.55 «Казі-невялічкі», мульт

СЕРАДА

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі 8.10 Пад купалам Сусвету 8.20 Надвор'е

Канал «Астанія»

5.15 Ранішня размінка 5.30 Раніца 7.45 Агляд рынку нерухомасці

Канал «Расія»

6.00, 13.00, 19.00, 22.20 Весткі 6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...

Санкт-Пецярбург

6.30, 11.30, 14.30, 18.30, 22.45 Інфарм ТБ 6.55 «Казі-невялічкі», мульт

ЧАЦВЕР

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі 8.10 Пад купалам Сусвету

8.20 Надвор'е 8.30 Пяць хвілін на жарты 8.35 «Дзюэчы асобы і...», канцэрт

Канал «Астанія»

5.15 Ранішня размінка 5.30 Раніца 7.45 Агляд рынку нерухомасці

Канал «Расія»

6.00, 13.00, 19.00, 22.20 Весткі 6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...

Санкт-Пецярбург

6.30, 11.30, 14.30, 18.30, 22.45 Інфарм ТБ 6.55 «Чарапахі», «Яблыня», мульт

ПЯТНІЦА

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі 8.10 Пад купалам Сусвету 8.20 Надвор'е

Канал «Астанія»

5.15 Ранішня размінка 5.30 Раніца 7.45 Агляд рынку нерухомасці

Канал «Расія»

6.00, 13.00, 19.00, 22.20 Весткі 6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...

Санкт-Пецярбург

6.30, 11.30, 14.30, 18.30, 22.45 Інфарм ТБ 6.55 «Эж, Таптыгін, Таптыгін», мульт

23.10 Чэмпіят Расіі па танісе 23.20 «Мёртвыя жанчыны», м/ф

СУБОТА

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі 8.10 Пад купалам Сусвету 8.20 Надвор'е

Канал «Астанія»

6.40 Ранішня размінка 6.55 Суботняя раніца дзелавага чалавека

Канал «Расія»

8.00 Рэтра-шлегер 8.30 Парламенцкі тыдзень 8.55 Студыя «Рост»

Санкт-Пецярбург

7.00, 18.30, 22.50 Інфарм ТБ 7.25 «Мёртвыя жанчыны», м/ф

19.40 Экспрэс-кіно 20.00 Надвор'е 20.35 Ваш стыль

НЯДЗЕЛА

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі 8.10 Пад купалам Сусвету 8.20 Пяць хвілін на жарты

Канал «Астанія»

6.45 Ранішня размінка 7.00 Гадзіна сілы духу 8.00 Ціхая гадзіна

Канал «Расія»

8.00 Добрай раніцы, Еўропа 8.30 Вялікі хакай 9.00 Студыя «Рост»

Санкт-Пецярбург

7.00 Гаючае слова 7.30 «На парозе ночы», м/ф